

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे
मराठी विभाग

एम. ए. (मराठी)
अभ्यासक्रम

(२०२० – २१ पासून पुढील तीन वर्षांसाठी)

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे :

एम. ए. (मराठी) ह्या अभ्यासक्रमास येणाऱ्या विद्यार्थ्यांचे पूर्वज्ञान लक्षात घेऊन पुढील उद्दिष्टे निश्चित करण्यात आली आहेत.

१. मराठी भाषा व साहित्याबद्दलचे प्रगत ज्ञान होणे.
२. भाषाव्यवहार व साहित्यव्यवहार ह्यांचे परस्परसंबंध समजणे.
३. साहित्यकृती व भोवतालच्या सामाजिक-सांस्कृतिकादी व्यवहारांचे परस्परसंबंध समजणे.
४. विविध ऐतिहासिक परंपरा व समकालीन साहित्य प्रवाहाबद्दलची जाणीव विकसित होणे.
५. साहित्यप्रकार, विशिष्ट कालखंडातील सामाजिक-राजकीय आदि संदर्भ, लेखक, वाचक यांचा कलाकृतीशी असलेल्या संबंधांची जाणीव आणि त्या दृष्टीने अभ्यासाची क्षमता विकसित होणे.
६. साहित्याचे स्वरूप, त्यासंबंधीचे विविध प्रश्न, साहित्याकडे पाहण्याचे विविध दृष्टिकोण याबाबतचे ज्ञान होणे.
७. साहित्यकृतीचे आकलन, विवेचन, विश्लेषण, मूल्यमापन याबाबतच्या विविध परिप्रेक्ष्यांचे ज्ञान होणे.
८. साहित्य आणि समीक्षा सिद्धान्ताचे सूक्ष्म आकलन होणे.
९. सर्जनात्मक आणि समीक्षात्मक भाषिक आविष्कारासाठीची कौशल्ये विकसित होणे.
१०. आधुनिक तंत्रज्ञानाच्या पार्श्वभूमीवर भाषा उपयोजन आणि साहित्यनिर्मितीविषयीचे भान निर्माण होणे.

अभ्यासपत्रिकांचे संकेतांक

एम. ए. : सत्र पहिले

अभ्यासपत्रिका संवर्ग	अभ्यासपत्रिका क्रमांक	अभ्यासपत्रिका शीर्षक
गाभा (CORE)	एमआर १	भाषाविष्कार आणि साहित्यव्यवहार
	एमआर २	साहित्याचा प्रकारात्मक अभ्यास : संकल्पना आणि स्वरूप
	एमआर ३	आधुनिक मराठी साहित्याचा इतिहास : इ. स. १८०० ते इ. स. १९४५
वैकल्पिक (ELECTIVE)	एमआर ४.१	भाषाव्यवहार आणि भाषिक कौशल्ये
	एमआर ४.२	व्याकरण, छंद आणि अलंकार
	एमआर ४.३	विशिष्ट साहित्यप्रवाहाचा अभ्यास : ग्रामीण आणि दलित
	एमआर ४.४	साहित्यकृतीचा संहितालक्ष्यी अभ्यास
	एमआर ४.५	भारतीय साहित्याचा अभ्यास
	एमआर ४.६	मराठीतील वैचारिक साहित्य
	एमआर ४.७	निर्मितिप्रक्रिया आणि साहित्यनिर्मिती : एक
	एमआर ४.८	तौलनिक साहित्याभ्यास

	एमआर ४.९	मराठी ग्रंथ-इतिहास : एक
	एमआर ४.१०	लोकप्रिय साहित्य

एम. ए. : सत्र दुसरे

अभ्यासपत्रिका संवर्ग	अभ्यासपत्रिका क्रमांक	अभ्यासपत्रिका शीर्षक
गाभा (CORE)	एमआर ५	आधुनिक भाषाविज्ञान
	एमआर ६	साहित्याचा प्रकारात्मक अभ्यास : कथनात्म
	एमआर ७	आधुनिक मराठी वाङ्मयाचा इतिहास : इ.स.१९४५ ते इ.स.२०१०
वैकल्पिक (ELECTIVE)	एमआर ८.१	प्रसारमाध्यमे आणि भाषाव्यवहार
	एमआर ८.२	ग्रंथ प्रकाशन आणि संपादन
	एमआर ८.३	विशिष्ट साहित्यप्रवाहाचा अभ्यास : आदिवासी व स्त्रीवादी
	एमआर ८.४	साहित्यकृतीचा लेखकलक्ष्यी अभ्यास
	एमआर ८.५	विश्वसाहित्याचा अभ्यास
	एमआर ८.६	साहित्यकृतीचे माध्यमांतर
	एमआर ८.७	निर्मितीप्रक्रिया आणि साहित्यनिर्मिती : दोन
	एमआर ८.८	प्रभाव अभ्यास
	एमआर ८.९	मराठी ग्रंथ-इतिहास : दोन
	एमआर ८.१०	स्त्रीसाहित्य

एम. ए. : सत्र तिसरे

अभ्यासपत्रिका संवर्ग	अभ्यासपत्रिका क्रमांक	अभ्यासपत्रिका शीर्षक
गाभा (CORE)	एमआर ९	साहित्य समीक्षा
	एमआर १०	साहित्याचा प्रकारात्मक अभ्यास : कविता
	एमआर ११	समाजभाषाविज्ञान
वैकल्पिक (ELECTIVE)	एमआर १२.१	भाषा, साहित्य आणि आधुनिक तंत्रज्ञान
	एमआर १२.२	लोकसाहित्य आणि लोककला
	एमआर १२.३	वाङ्मयीन संस्कृती
	एमआर १२.४	साहित्यकृतीचा भाषालक्ष्यी अभ्यास

	एमआर १२.५	मराठी गद्यलेखन परंपरा
	एमआर १२.६	बोली अभ्यास
	एमआर १२.७	शैलीवैज्ञानिक अभ्यास
	एमआर १२.८	भाषांतरविद्या
	एमआर १२.९	वाङ्मयेतिहासलेखनविद्या
	एमआर १२.१०	विज्ञान साहित्य

एम. ए. : सत्र चौथे

अभ्यासपत्रिका संवर्ग	अभ्यासपत्रिका क्रमांक	अभ्यासपत्रिका शीर्षक
गाभा (CORE)	एमआर १३	साहित्यशास्त्र आणि आधुनिक समीक्षा सिद्धान्त
	एमआर १४	साहित्याचा प्रकारात्मक अभ्यास : नाटक
	एमआर १५	साहित्याभ्यास आणि आंतरविद्याशाखीयता
वैकल्पिक (ELECTIVE)	एमआर १६.१	उद्योगव्यवस्था, बाजारपेठ आणि भाषिक उपयोजन
	एमआर १६.२	लोकरंगभूमी
	एमआर १६.३	संस्कृती अभ्यास
	एमआर १६.४	साहित्यकृतीचा कालखंडात्मक अभ्यास : शिवकाळ
	एमआर १६.५	मध्ययुगीन संप्रदाय, साहित्य आणि तत्त्वज्ञान
	एमआर १६.६	मराठी बोलींचा क्षेत्रीय अभ्यास
	एमआर १६.७	सौंदर्यशास्त्र
	एमआर १६.८	भाषांतरमीमांसा
	एमआर १६.९	संशोधन आणि प्रकल्पलेखन
	एमआर १६.१०	मराठी भाषा व साहित्याचे अध्यापन

टीप :

- चारही सत्रांमधील वैकल्पिक विषय हे इतर विभागांमधील विद्यार्थ्यांना घेता येतील.
- प्रत्येक सत्रात किमान एक वैकल्पिक विषय अनिवार्य असेल.
- शिवाय अधिकच्या श्रेयांकांसाठीही वैकल्पिक विषय अभ्यासता येतील.
- अधिकचे श्रेयांक अंतिम श्रेणी ठरविताना लक्षात घेतले जाणार ना

सत्र एक
अनिवार्य विषय

एमआर १. भाषाविष्कार आणि साहित्यव्यवहार

उद्दिष्टे :

१. आविष्काराच्या विविध रूपांच्या पार्श्वभूमीवर भाषिक आविष्काराचे रूप समजून घेणे.
२. भाषिक सर्जनशीलतेची प्रक्रिया समजून घेणे.
३. भाषिक आविष्काराच्या विविध रूपांचा परिचय करून घेणे.
४. भाषा आणि साहित्य यांच्या सहसंबंधांचे स्वरूप अभ्यासणे.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	भाषेचे संस्थात्मक स्वरूप: भाषेचे स्वरूप, भाषेची विविध कार्ये	१५	०१
२.	भाषेची सर्जनशीलता : भाषिक पर्यावरण व सर्जनशीलता, भाषिक सर्जनशीलतेचे स्वरूप आणि स्थल-काल-व्यक्तीसापेक्ष रूपे	१५	०१
३.	भाषिक आविष्कार : आविष्काराचे प्रकार - मौखिक आणि लिखित भाषाविष्कार आणि कलाव्यवहार भाषाविष्कार आणि साहित्य	१५	०१
४.	भाषा आणि साहित्य : साहित्याचे माध्यम म्हणून भाषेचे कार्य साहित्याच्या भाषेची वैशिष्ट्ये भाषेच्या कथनात्म, भावात्म आणि नाट्यात्म रूपाचे स्थूल स्वरूप	१५	०१

संदर्भ ग्रंथ :

१. कालेलकर, ना. गो. : भाषा आणि संस्कृती, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९६२.
२. काळे, कल्याण/शहा मृणालिनी (संपा.) : निवडक भाषा आणि जीवन, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, १९९८.
३. कुलकर्णी, मधू : ललित साहित्याच्या आकृतिबंधांची जडणघडण, शुभदा सारस्वत प्रकाशन, पुणे, १९८७.
४. कुंडले, म. बा. : सर्जनशीलता, नूतन प्रकाशन, पुणे.
५. केळकर, अशोक : मध्यमा-भाषा आणि भाषाव्यवहार, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, १९९६.
६. केळकर, अशोक : वैखरी, मॅजेस्टिक, मुंबई, १९८३.
७. केळकर, अशोक : रुजुवात, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई, २००८.
८. गवस, राजन आणि इतर : भाषिक सर्जन आणि उपयोजन, दर्या प्रकाशन, पुणे, २०१२.
९. ग्रामोपाध्ये, सुरेंद्र (संपा.) : भाषाव्यवहार व भाषाशिक्षण, कासेगाव एज्युकेशन सोसायटी, कासेगाव, २००६.
१०. जोशी, श्रीपाद : संवादशास्त्र, विजय प्रकाशन, नागपूर, १९९८.

११. नेमाडे, भालचंद्र : साहित्याची भाषा, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९८९.
१२. पाटील, आनंद : सृजनात्मक लेखन, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २००५.
१३. पानसे, मु.ग. (संपा.) : भाषा – अंतःसूत्र आणि भाषाव्यवहार, म.सा.प. प्रकाशन, पुणे, १९६७.
१४. बेलवलकर, सुमन : भाषा – स्वरूप आणि कार्य, य.च. मु. वि., नाशिक, १९९४.
१५. भागवत, गीता : प्रशासनिक मराठी भाषेचा विकास, राज्य मराठी विकास संस्था, मुंबई, १९९६.
१६. राजाध्यक्ष, मंगेश विठ्ठल : भाषाविवेक, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, १९९७.
१७. लेले, वामन : भाषा: स्वरूप, सामर्थ्य आणि सौंदर्य, राजहंस प्रकाशन, पुणे, २००५.
१८. सारंग, विलास : सर्जनशोध आणि लिहिता लेखक, मौज प्रकाशन, मुंबई.
१९. Bakhtin M.M. : Speech Genres and Other Late Essays, University of Texas Press, Austin, 1986.
२०. Bloomfield, Leonard : *Language*, New York, 1933.
२१. Carroll, John B. : *The Study of Language*, Cambridge, 1961.
२२. Kernan A.B. : An Essay on Literature and Society, Princeton University Press, Princeton, 1982.
२३. Pedersen, Holger, *Discovery of Language*, Bloomington. 1962.
२४. Sapir, Edward, *Language*, New York, 1921.

एमआर २. साहित्याचा प्रकारात्मक अभ्यास : संकल्पना आणि स्वरूप

उद्दिष्टे :

- साहित्यप्रकाराची संकल्पना समजून घेणे.
- साहित्यप्रकाराच्या संकल्पनेची ऐतिहासिक जडणघडण समजून घेणे.
- साहित्यव्यवहारातील संकेतव्यूहाचे स्वरूप ध्यानात घेणे.
- साहित्यप्रकाराच्या संकल्पनेचा साहित्येतिहासाशी असलेला संबंध ध्यानात घेणे.
- साहित्यप्रकाराच्या संकल्पनेचा साहित्यकृतीच्या समीक्षाव्यवहाराशी असलेला संबंध स्पष्ट करणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	अ) साहित्यप्रकाराची संकल्पना : प्रास्ताविक आ) साहित्याच्या प्रकारनिष्ठ / प्रकारात्मक अभ्यासाचे वेगळेपण इ) साहित्यप्रकार आणि वर्गीकरणाची संकल्पना (वर्गीकरणासाठीचे निकष, वर्गीकरण कल्पनेच्या मर्यादा इत्यादी.)	१५	०१
२.	अ) साहित्यप्रकाराच्या संकल्पनेचा विकास (साहित्यप्रकाराच्या संकल्पनेची ऐतिहासिक पार्श्वभूमी-भारतीय आणि पाश्चात्य) आ) साहित्यप्रकार आणि संकेतव्यूहाची संकल्पना इ) साहित्यप्रकारांची व्यवस्था – साहित्यप्रकारांचे परस्परसंबंध (प्रधान-गौण, मुख्य-उप, श्रेष्ठ-निम्न, शुद्ध-मिश्र इ. कल्पनांचा ऊहापोह)	१५	०१
३.	अ) साहित्यप्रकार आणि साहित्येतिहास आ) विशिष्ट साहित्यप्रकाराची ऐतिहासिक जडण-घडण	१५	०१

	इ) साहित्यप्रकार आणि रूप - आशय यांचे परस्परसंबंध		
४.	अ) साहित्यप्रकार आणि विशिष्ट साहित्यकृतीचे मूल्यमापन आ) साहित्यप्रकार आणि सामाजिक दृष्टिकोण, कल्पनाप्रणाली इ) साहित्यप्रकाराची संकल्पना आणि विविध समीक्षादृष्टी/सिद्धान्तव्यूह	१५	०१

संदर्भ ग्रंथ :

- १ करंदीकर, गो. वि. : अँरिस्टॉटलचे काव्यशास्त्र, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, २००२.
- २ जाधव, रा. ग. : निवडक समीक्षा, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २००६.
- ३ थोरात, हरिश्चंद्र : कादंबरीविषयी, पद्मगंधा, पुणे, २००६.
- ४ थोरात, हरिश्चंद्र : कादंबरी : एक साहित्यप्रकार, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०१०.
- ५ पाटणकर, रा. भा. : कांटची सौंदर्यमीमांसा, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७७.
- ६ पाटणकर, रा. भा. : क्रोचेचे सौंदर्यशास्त्र, प्राज्ञ पाठशाळा वाई, १९७४.
- ७ पाटणकर, रा. भा. : सौंदर्यमीमांसा, मौज, पुणे, १९८१.
- ८ पाटील, गंगाधर : समीक्षेची नवी रूपे, मुंबई, १९८१.
- ९ भागवत, श्री. पु. व इतर (संपा.): साहित्य : अध्यापन आणि प्रकार, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९८७.
- १० मालशे, मिलिंद : आत्मचरित्र आणि कथनमीमांसा, नवभारत, वाई, ऑक्टोबर-नोव्हेंबर १९९५.
- ११ मालशे, मिलिंद / जोशी, अशोक : आधुनिक समीक्षा-सिद्धांत, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००७.
- १२ रसाळ, सुधीर : कविता आणि प्रतिमा, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९८२.
- १३ Abrams, M. H. : The Mirror and The Lamp - Romantic Theory and the Critical Tradition, London, 1953.
- १४ Bakhtin, Mikhail : The Dialogic Imagination, Austin, 1981.
- १५ Bakhtin, Mikhail : Problems of Dostoevsky's Poetics, Minneapolis, 1984.
- १६ Bennett, Tony : Outside Literature, Taylor & Francis 2005.
- १७ Brooks, Cleanth, The Well-Wrought Urn : Studies in the Structure of Poetry, London, 1960.
- १८ Butcher, S. H. Aristotle's Theory of Poetry and Fine Art with a Critical Text and Translation of the Poetics, 1951.
- १९ Crane, R. S. Ed. Critics and Criticism : Essays in Method, Chicago, 1957.
- २० Croce, Benedetto; Trans. Ainslie, D. Aesthetic, Calcutta, 1922.
- २१ Culler, Jonathan, Structuralist Poetics, London, 1975.
- २२ Dubrow, H. Genre, London, 1982.
- २३ Duff, David, Ed. Modern Genre Theory, Harlow, 2000.
- २४ Fowler, A. Kinds of Literature : An Introduction to the Theory of Genres and Modes, Oxford, 1982.
- २५ Frye, Northrop : Anatomy of Criticism, Princeton, 1967.
- २६ Hernadi, Paul, Beyond Genre, Ithaca, 1978.
- २७ Malshe, Milind : Aesthetics of Literary Classification, Mumbai, 2003.

२८ Medvedev, P. N.; Trans. Wehrle, A. G. The Formal Method in Literary Scholarship : A Critical Introduction to Sociological Poetics, Baltimore, 1978.

२९ Strelka, P. Ed. Theories of Genre, 1972.

३० Todorov, Tzvetan; Trans. Howard, R. The Fantastic : A Structural Approach to a Literaty Genre, Ithaca, 1975.

एमआर ३. आधुनिक मराठी साहित्याचा इतिहास : इ. स. १८१८- इ. स. १९४५

उद्दिष्टे :

१. साहित्येतिहासाच्या संकल्पनेचा अभ्यास आणि उपयोजन करणे.
२. साहित्यनिर्मितीच्या प्रेरणा, वृत्ती-प्रवृत्ती, प्रवाह-उपप्रवाह ह्यांचे स्वरूप अभ्यासणे.
३. साहित्यिक आणि सांस्कृतिक पर्यावरणाच्या संदर्भात परंपरा आणि नवता ह्यांची तत्त्वे निश्चित करणे.
४. साहित्यकृती, साहित्यिक, साहित्यप्रकार, विशिष्ट कालखंड ह्या संदर्भातून साहित्येतिहासाच्या अभ्यासाची क्षमता विकसित करणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१	साहित्येतिहासाची संकल्पना स्पष्ट करणे. १८०० ते १९४५ ह्या कालखंडाची राजकीय स्थित्यंतरे, सामाजिक पार्श्वभूमी आणि युरोपीय संस्कृति-संपर्काचा परिणाम	१५	०१
२	नवी शिक्षणव्यवस्था आणि शिक्षणाचे सार्वत्रिकीकरण, मुद्रणकलाविकास, वृत्तपत्रे-नियतकालिकांच्या आणि साहित्यनिर्मिती, साहित्यनिर्मितीसाठी राज्यसत्ता आणि समकक्ष संस्थांचे प्रयत्न	१५	०१
३	धर्म-जात सुधारणा चळवळ, विविध पंथांचा उदय-विकास, विविध समाजप्रबोधन चळवळींचा उदय-विकास १८०० ते १८८५ या कालखंडातील भाषांतरित साहित्य, शालेय साहित्य, कोश-साहित्य, निबंधलेखन	१५	०१
४	१८८५ ते १९२० ह्या कालखंडातील निबंधलेखन, कादंबरीलेखन, कवितालेखन, नाटकलेखन आणि समीक्षाव्यवहार १९२० ते १९४५ ह्या कालखंडातील कादंबरीलेखन, कवितालेखन, नाटकलेखन आणि समीक्षाव्यवहार	१५	०१

(सूचना : १८१८ ते १८८५ हा कालखंड अंतर्गत मूल्यमापनासाठी असेल. १८८५ ते १९४५ हा कालखंड सत्रान्त परीक्षेसाठी असेल.)

संदर्भ ग्रंथ :

१. कीर, धनंजय/ मालशे, स. गं. (संपा.) : महात्मा फुले समग्र वाङ्मय, महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळ, मुंबई, १९८८.
२. कुरंदकर, नरहर : धार आणि काठ, देशमुख आणि कं., पुणे, १९७१.

३. कुलकर्णी, गो. म. संपा. पुंडे, द दि : गांधीवाद आणि आधुनिक मराठी साहित्य, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९९५.
४. कुलकर्णी, गो.म. - मराठी साहित्याची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी, मेहता प्रकाशन, पुणे.
५. कुलकर्णी, गो. म./कुलकर्णी, व. दि. : मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, खंड ६ वा, भाग पहिला (१९२० ते १९५० या कालखंडातील मराठी वाङ्मय), म. सा. प., पुणे, १९८८.
६. कुलकर्णी, वा. ल. : मराठी ज्ञानप्रसारक-इतिहास आणि वाङ्मयविचार, पॉप्युलर, मुंबई, १९६५.
७. कुलकर्णी, वा. ल. : विविधज्ञानविस्तार- इतिहास आणि वाङ्मयविचार, पॉप्युलर, मुंबई, १९७६.
८. कुलकर्णी, वि. ह. : मराठीतील निबंधवाङ्मय, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे, १९८०.
९. खानोलकर गं. दे. : एकोणिसाव्या शतकातील महाराष्ट्र, साहित्य सहकार संघ, औरंगाबाद, १९७५.
१०. गणोरकर, प्रभा आणि इतर (संपा.) : संक्षिप्त मराठी वाङ्मयकोश (१९२० पासून २००३ पर्यंतचा कालखंड), भटकळ फाउण्डेशन, मुंबई, २००४.
११. गेल, ऑम्ब्रेट : ज्योतिबा फुले आणि स्त्रीमुक्तीचा विचार, लोकवाङ्मयगृह, १९९०.
१२. चौगुले, वि. शं. : लघुनिबंध ते मुक्त गद्य, मॅजेस्टिक प्रकाशन, २००२.
१३. जोग, रा. श्री. (संपा.) : मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, खंड चौथा, भाग पहिला (१८०० ते १८७४ या कालखंडातील मराठी वाङ्मय), म. सा. प., पुणे, १९६५.
१४. जोग, रा. श्री. (संपा.): मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, खंड ५ वा, भाग पहिला (१८७५ ते १९२० या कालखंडातील मराठी वाङ्मय), म. सा. प., पुणे, १९७३.
१५. जोशी, सुधा : कथा – संकल्पना आणि समीक्षा, मराठी विभाग, मुंबई विद्यापीठ आणि मौज प्रकाशन, मुंबई, २०००.
१६. डहाके, वसंत आबाजी : मराठी साहित्य-इतिहास आणि संस्कृती, पॉप्युलर प्रकाशन, २००५.
१७. थोरात, हरिश्चंद्र : साहित्याचे संदर्भ, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००५.
१८. दडकर, जया आणि इतर (संपा.) : संक्षिप्त मराठी वाङ्मयकोश (आरंभापासून १९२० पर्यंतचा कालखंड), भटकळ फाउण्डेशन, मुंबई, १९९८.
१९. देऊळकर, चंद्रकांत : मराठी निबंध- लघुनिबंध : स्वरूप व विवेचन, १९८१.
२०. देशपांडे, अ. ना. (संपा.) : प्रदक्षिणा - खंड १, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे.
२१. देशपांडे, कुसुमावती : मराठी कादंबरी – पहिले शतक, मुंबई मराठी साहित्य संघ मुंबई, १९५४.
२२. देशपांडे, वि. भा. : मराठी नाटक-नाटककार – काळ आणि कर्तृत्व, खंड १ ते ३, दिलीपराज प्रकाशन, २००८.
२३. देशमुख, उषा (संपा.) : मराठी नियतकालिकांचा वाङ्मयीन अभ्यास, खंड दुसरा, मुंबई विद्यापीठ आणि स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, १९९४.
२४. परांजपे, मा. श्री. : मराठी समीक्षेचे आदिपर्व, पद्मश्री प्रकाशन, नागपूर, १९७१.
२५. पवार, गो. मा./ हातकणंगलेकर म. द. : निवडक मराठी समीक्षा, साहित्य अकादमी, नवी दिल्ली, १९९९.
२६. पाटणकर, रा. भा. : अपूर्ण क्रांती, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९९९.
२७. पुरोहित, के.ज. (संपा) : प्रातिनिधिक लघुनिबंधसंग्रह, साहित्य अकादमी, १९७२.
२८. पोतदार, द. वा. : मराठी गद्याचा इंग्रजी अवतार, विहनस प्रकाशन, पुणे.
२९. फडके, य. दि. : विसाव्या शतकातील महाराष्ट्र – राजकीय इतिहास, खंड १ ते ५ श्रीविद्या, पुणे.

३०. मालशे, स. गं. : गतशतक शोधताना, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९८१.
३१. भागवत, दुर्गा (संपा.) : राजारामशास्त्री भागवत यांचे निवडक साहित्य, खंड १ ते ५, वरदा बुक्स, पुणे.
३२. यादव, आनंद : ललित गद्याचे तात्त्विक स्वरूप आणि मराठी लघुनिबंधाचा इतिहास, मेहता पब्लिकेशन्स, १९९५.
३३. वाळिंबे, रा. शं. : एकोणिसाव्या शतकातील महाराष्ट्राची सामाजिक पुनर्घटना, (भाग पहिला १८०० ते १८४५), प्रका. रा. शं. वाळिंबे, पुणे, १९६२.
३४. सरदार, गं. बा. आणि इतर : महाराष्ट्र जीवन – परंपरा, प्रगती आणि समस्या, खंड १ आणि २, मे. जोशी आणि लोखंडे प्रकाशन, १९६०.
३५. सुमंत, यशवंत/पुंडे, दत्तात्रय (संपा.) महाराष्ट्रातील जातिसंस्थाविषयक विचार, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९८८.

वैकल्पिक विषय

एमआर ४.१. भाषाव्यवहार आणि भाषिक कौशल्ये

उद्दिष्टे :

१. भाषाव्यवहार आणि भाषिक कौशल्ये ह्यांचे ज्ञान होणे.
२. विविध कौशल्यांशी निगडित कार्यक्षेत्रांचे ज्ञान होणे.
३. श्रवण, संभाषण, लेखन आणि वाचन ही कौशल्ये प्रगत होणे.
४. प्रशासकीय क्षेत्रातील भाषाव्यवहाराचे स्वरूप समजणे.
५. प्रशासकीय क्षेत्रातील भाषाव्यवहार करण्याची क्षमता प्राप्त होणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	मानवी जीवनव्यवहारातील भाषेचे व संवादाचे महत्त्व माहिती तंत्रज्ञान, संपर्क प्रक्रियेचा वेग आणि भाषेचे वाढते महत्त्व भाषिक कौशल्ये (श्रवण, संभाषण, वाचन, लेखन)	१५	०१
२.	भाषिक कौशल्यांशी निगडित कार्यक्षेत्रे अ. जनसंपर्क, समुपदेशन, मुलाखत आ. संपादन, मुद्रितशोधन, परीक्षण इ. काव्यवाचन, अभिवाचन, कथाकथन, सूत्रसंचालन, कार्यक्रम व्यवस्थापनातील विविध प्रकारच्या जबाबदाऱ्या, आमंत्रण, संयोजन, आभार इ. यासाठी आवश्यक तो मौखिक लेखीसंपर्क ई. सारांश, निबंध, कल्पकलेखन - शुभेच्छापत्रे, आमंत्रणपत्रे, सन्मानपत्र, कोशांच्या नोंदी, ध्वनिमुद्रण, जाहिरात.	३०	०२
३.	प्रशासकीय क्षेत्रातील संस्थात्मक भाषाव्यवहार अ. कार्यालयीन व्यवहाराची परिभाषा, कार्यालयीन अर्ज, सूचना, पत्र-मागण्या नोंदविणे, विनंतीपत्रे, तगादापत्रे	१५	०१

	आ. संस्थेच्या सर्व प्रकारच्या कामकाजाचे/सभांचे/बैठकींचे इतिवृत्त, निवेदन, अहवाल, प्रस्ताव घटनांची नोंद, कार्यवृत्त		
--	--	--	--

संदर्भ ग्रंथ :

१. काळे, कल्याण (संपा.) : निवडक भाषा आणि जीवन, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, १९९८.
२. केळकर, अशोक : मध्यमा-भाषा आणि भाषाव्यवहार, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, १९९६.
३. केळकर, अशोक : रुजुवात, लोकवाङ्मय प्रकाशन, मुंबई, २००८.
४. ग्रामोपाध्ये, सुरेंद्र (संपा) : भाषाव्यवहार व भाषाशिक्षण, कासेगाव एज्युकेशन सोसायटी, कासेगाव, २००६.
५. जोशी, श्रीपाद : संवादशास्त्र, विजय प्रकाशन, नागपूर, १९९८.
६. नेमाडे, भालचंद्र : साहित्याची भाषा, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९८९.
७. पाटील, आनंद : सृजनात्मक लेखन, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २००५.
८. पानसे, मु.ग. : भाषा – अंतःसूत्र आणि भाषाव्यवहार, म.सा.प. प्रकाशन, पुणे, १९६७.
९. बेलवलकर, सुमन : भाषा – स्वरूप आणि कार्य, य.च. मु. वि., नाशिक, १९९४.
१०. बापट, श्री. ग. : व्यावसायिक पत्रलेखन आणि अहवाललेखन, वैशाली प्रकाशन, पुणे, १९७२.
११. भागवत, गीता : प्रशासकीय मराठी भाषेचा विकास, राज्य मराठी विकास संस्था, मुंबई, १९९६.
१२. राजाध्यक्ष, मंगेश विठ्ठल : भाषाविवेक, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, १९९७.
१३. Bloomfield, Leonard, *Language*, New York, 1933.
१४. Pedersen, Holger, *Discovery of Language*, Bloomington. 1962.
१५. Sapir, Edward, *Language*, New York, 1921.

एमआर ४.२. व्याकरण, छंद आणि अलंकार

उद्दिष्टे :

१. व्याकरणाच्या अभ्यासाचे भाषेच्या संदर्भातील महत्त्व समजून घेणे.
२. मराठी भाषेच्या संदर्भातील व्याकरणविषयीच्या प्रश्नांचे स्वरूप लक्षात येणे.
३. मराठी भाषेच्या व्याकरणाचे ज्ञान होणे.
४. छंद आणि अलंकार ह्या संकल्पनांचे ज्ञान होणे.
५. निवडक छंदांचे व अलंकारांचे ज्ञान होणे.
६. काव्यातील छंदांचे व अलंकारांचे विश्लेषण करता येणे.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१	भाषा - व्याकरण सहसंबंध व्याकरण – स्वरूप, प्रयोजन, व्याप्ती आणि मर्यादा मराठी व्याकरण-व्यवहारातील संज्ञा, संकल्पना, पारिभाषिक शब्द व्याकरणशास्त्राची परंपरा आणि मराठी व्याकरणाचा / व्याकरणलेखनाचा इतिहास, मराठीतील काही प्रमुख व्याकरणकार	१५	०१
२	वर्णविचार आणि मराठीची वर्णमाला, प्रमाणलेखनविषयीचे नियम, विरामचिन्हे	१५	०१

	शब्दविचार (शब्दांच्या जाती), संधीविचार		
३	विभक्तीविचार, लिंग-वचन विचार, आख्यातविचार, प्रयोगविचार, वाक्यमीमांसा,	१५	०१
४	छंदविचार, अलंकारविचार, छंदांची आणि अलंकारांची संस्कृतमधील पूर्वपीठिका आणि त्याविषयीचे मराठीतील लेखन निवडक छंद व अलंकार ह्यांची ओळख	१५	०१

संदर्भ ग्रंथ :

- १ अर्जुनवाडकर, कृष्ण श्रीपाद : मराठी व्याकरण : वाद आणि प्रवाद, सुलेखा प्रकाशन, पुणे, १९८७.
- २ अर्जुनवाडकर, कृष्ण श्रीपाद : मराठी व्याकरणाचा इतिहास, मराठी विभाग-मुंबई विद्यापीठ, मुंबई आणि ज्ञानमुद्रा, पुणे, १९९२.
- ३ आचार्य, मा.ना. : मराठी व्याकरणविवेक, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे.
- ४ उत्पात, वसंत भगवान : मराठीचे मूळ व्याकरण, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, २००८.
- ५ काळेले, रा.अ. : नवे अलंकार, मनोहर ग्रंथमाला प्रकाशन, पुणे, १९६३.
- ६ कुलकर्णी, कृ. पा/ पाटील ग. मो : मराठी व्याकरणाचे व्याकरण
- ७ कुलकर्णी, खांडेराव : मराठी व्याकरण - स्वरूप व चिकित्सा, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २०१९.
- ८ कुलकर्णी, वि.म. : वृत्ते व अलंकार - एन.के.पब्लिशिंग, पुणे, १९४३.
- ९ केळकर, ह. ग. : मराठी व्याकरणाची मूलतत्त्वे, सिटी बुक प्रकाशन,
- १० खरे, बाळूताई : अलंकारमंजूषा, चौधरी अ.स.प्रकाशन, १९३१.
- ११ गोरे, जी. एम. : अलंकारचंद्रिका, दि.दा. गांगल प्रकाशन, पुणे, १९६२.
- १२ गोविलकर लीला : मराठीचे व्याकरण, स्वाध्याय महाविद्यालय प्रकाशन, पुणे, १९७४.
- १३ जोशी, प्र.ना. : अभिनव मराठी व्याकरण, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे.
- १४ जोशी ना. ग. : तुलनात्मक छंदोरचना - मौज प्रकाशन, मुंबई, १९६८.
- १५ जोशी, ना. ग. : मराठी छंदोरचना : विकास, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९३७.
- १६ जोशी, रा.भि. : सुलभ अलंकार, प्रकाशक : मा.रा.जोशी, पुणे, १९६२.
- १७ दामले, मो. के. : शास्त्रीय मराठी व्याकरण, जोशी आणि लोखंडे प्रकाशन, पुणे १९६६.
- १८ दीक्षित, प्र.ना. : मराठी व्याकरण : काही समस्या, एम. व्ही. फडके आणि इतर, कोल्हापूर, १९८०.
- १९ देशपांडे, ग.त्र्यं. : भारतीय साहित्यशास्त्र, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९८०.
- २० देशपांडे, ग.त्र्यं./निजसुरे पु.गो. : अलंकारप्रदीप, पायल प्रकाशन, नागपूर, १९७३.
- २१ पटवर्धन, मा. त्र्यं. : छंदोरचना, एम. एन. कुलकर्णी, मुंबई, १९३७.
- २२ फडके, अरुण : मराठी लेखन- कोश, अंकुर प्रकाशन, ठाणे, २०१५.
- २३ मोहनी, दिवाकर : शुद्धलेखनाचे तत्त्वज्ञान, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २०१९.
- २४ मंगरूळकर, अरविंद : मराठी व्याकरणाचा पुनर्विचार, कार्यवाह पुणे विद्यापीठ, पुणे, १९६४.
- २५ मंगरूळकर, अरविंद आणि अर्जुनवाडकर, कृष्ण : मराठी – घटना, रचना, परंपरा, देशमुख प्रकाशन, पुणे, १९५८.

- २६ राजवाडे, वि.का. : मराठी छंद, वि.ग. ताम्हणकर, पुणे, १९४८.
 २७ लुलेकर, प्रल्हाद /काळवणे केदार : व्याकरण, लेखन व आकलन, पर्सन, नवी दिल्ली, २०१२.
 २८ शनवारे, श्रीधर : अभिनव मराठी व्याकरण - मराठी लेखन, विद्याविकास पब्लिशर्स प्रा.लि. नागपूर, तृ.आ., २०००.
 २९ शेख, यास्मिन : मराठी लेखन मार्गदर्शिका, राज्य मराठी विकास संस्था, मुंबई, ति. आ., २०१७.
 ३० सबनीस म. पा : मराठी भाषेचे उच्चतर व्याकरण

एमआर ४.३. विशिष्ट साहित्यप्रवाहाचा अभ्यास : ग्रामीण व दलित

उद्दिष्टे :

१. विशिष्ट साहित्यप्रवाहांच्या निर्मितीची मीमांसा करणे.
२. दलित व ग्रामीण ह्या साहित्यप्रवाहांच्या निर्मितीप्रेरणांचा शोध घेणे.
३. ह्या दोन्ही प्रवाहांमधील वाङ्मयाची वाटचाल व वैशिष्ट्ये अभ्यासणे.
४. नेमलेल्या साहित्यकृतींची उपरोक्त संदर्भात प्रस्तुतता निश्चित करणे.

अभ्यासक्रम :

आ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	साहित्यप्रवाहाची संकल्पना व स्वरूप : साहित्यप्रवाहाची संकल्पना, प्रवाहाच्या निर्मितीची कारणे - वाङ्मयीन व सामाजिक - सांस्कृतिकदृष्ट्या शोध, प्रवाहाच्या न्हासाची कारणे	१५	०१
२.	ग्रामीण व दलित साहित्यप्रवाह : संकल्पना व स्वरूप	१५	०१
३.	नेमलेल्या साहित्यकृतींची ग्रामीण साहित्यप्रवाहाच्या संदर्भात प्रस्तुतता निश्चित करणे वळीव - शंकर पाटील बोलावे ते आम्ही - श्रीकांत देशमुख		
४.	नेमलेल्या साहित्यकृतींची दलित साहित्यप्रवाहाच्या संदर्भात प्रस्तुतता निश्चित करणे : जेव्हा मी जात चोरली होती - बाबुराव बागुल आयदान - उर्मिला पवार	१५	०१

संदर्भग्रंथ :

१. कोत्तापल्ले, नागनाथ : ग्रामीण साहित्य: स्वरूप आणि शोध, स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद, दु. आ. २०१०.
२. गुंदेकर, श्रीराम : ग्रामीण साहित्य - प्रेरणा आणि प्रयोजन, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे.
३. जाधव, मनोहर : दलित स्त्रियांची आत्मकथने : स्वरूप आणि चिकित्सा, सुविद्या प्रकाशन, पुणे, २००१.
४. जाधव, मनोहर (संपा.) : साहित्य : शोध आणि संवाद, सुविद्या प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती : १५ ऑगस्ट, २०००
५. जाधव, रा. ग. : निळी पहाट, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, द्वितीयावृत्ती : १९७९.

६. जोग, वि. स. : मार्क्सवादी व दलित साहित्य, संबोधि प्रकाशन, मुंबई, ४ फेब्रुवारी, १९८५.
७. डांगळे, अर्जुन (संपा.) : दलित साहित्य - एक अभ्यास, महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळ, मुंबई, १९७८.
८. डोळस, अविनाश : आंबेडकरी विचार आणि साहित्य, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १४ एप्रिल, १९९४.
९. पानतावणे, गंगाधर : नलगे, चंद्रकुमार (संपा.), दलित आत्मकथन, सुरेश एजन्सी, पुणे, २६ जानेवारी, १९८६.
१०. पानतावणे, गंगाधर (संपा.) : दलित साहित्य : चर्चा आणि चिंतन, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९८३.
११. फडके, भालचंद्र : दलित साहित्य : वेदना आणि विद्रोह, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, डिसेंबर १९७७.
१२. भगत, दत्ता : दलित साहित्य : दिशा आणि दिशांतर, अभय प्रकाशन, नांदेड, मे १९९६.
१३. भोसले, द. ता. : ग्रामीण साहित्य - एक चिंतन, मनोविकस प्रकाशन, पुणे, दु. आ., २००९.
१४. मनोहर, यशवंत : दलित साहित्य : सिद्धांत आणि स्वरूप, प्रबोधन प्रकाशन, औरंगाबाद, १९७८.
१५. मुलाटे, वासुदेव : ग्रामीण कथा : स्वरूप आणि विकास, स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद, तृ. आ., २०१२.
१६. मुलाटे, वासुदेव : ग्रामीण साहित्य : चिंतन आणि चर्चा, स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद.
१७. मुलाटे, वासुदेव (संपा.) : ग्रामीण स्वरूप आणि शोध, स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद, दु. आ., २००५.
१८. यादव, आनंद : ग्रामीण साहित्य आणि वास्तव, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, पुनर्मुद्रण, २०१६.
१९. शेळके, भास्कर (संपा.) : मराठी दलित ग्रामीण कादंबरी तुलना, शब्दश्री प्रकाशन, जुन्नर, २०१३.
२०. सांगोलेकर, अविनाश : दलित साहित्य : प्रवाह आणि प्रकार, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती, ६ डिसेंबर, २००८
२१. सांगोलेकर, अविनाश : दलित साहित्य : उगम आणि विकास, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती, ६ डिसेंबर, २०१०

एमआर ४.४. साहित्यकृतीचा संहितालक्ष्यी अभ्यास

उद्दिष्टे :

१. विशिष्ट संहिताकेंद्री अभ्यासपद्धतीचे स्वरूप अभ्यासणे.
२. संहितेचे साकल्याने रूपदर्शन घडविणे.
३. साहित्यकृतीचे सूक्ष्म पद्धतीने विवेचन-विश्लेषण पुढे आणणे.
४. संहितेच्या तांत्रिक घटकांची आशयानुरूप मांडणी करणे.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	संहितालक्ष्यी अभ्यास संहितालक्ष्यी अभ्यासाची संकल्पना संहितालक्ष्यी सिद्धांतव्यूह संहितालक्ष्यी अभ्यासाचे स्वरूप	१५	०१
२.	संहितालक्ष्यी अभ्यासासाठी नेमलेल्या साहित्यकृती :	४५	०३

सावित्री - पु. शि. रेगे माणूस - मनोहर तल्हार चतुरंग - दिलीप पुरुषोत्तम चित्रे अस्वस्थ वर्तमान - आनंद विनायक जातेगावकर			
--	--	--	--

संदर्भ ग्रंथ :

१. गवस, राजन : चांगदेव चातुष्टय, शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर, २००१.
२. डहाके, वसंत आबाजी : मराठीतील कथनरूपे, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई,
३. थोरात, हरिश्चंद्र : कथनात्म साहित्य आणि समीक्षा, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०११.
४. थोरात, हरिश्चंद्र : कादंबरी - एक साहित्यप्रकार, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०१० .
५. थोरात, हरिश्चंद्र : मूल्यभानाची सामग्री, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०१६.
६. थोरात, हरिश्चंद्र : साहित्याचे संदर्भ, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००५.
७. धोंडगे, दिलीप : शैलीमीमांसा, शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर, १९८१.
८. नारंग, गोपीचंद : संरचनावाद, उत्तर- संरचनावाद आणि प्राच्य काव्यशास्त्र, सूर्यनारायण रणसुभे (अनु.), साहित्य अकादमी, नवी दिल्ली, २००५.
९. नेमाडे, भालचंद्र : टीकास्वयंवर, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९९०.
१०. पाटणकर, रा. भा. : सौंदर्यमीमांसा, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७४.
११. पाटणकर, वसंत : कवितेचा शोध, मराठी विभाग मुंबई विद्यापीठ आणि मौज प्रकाशन, मुंबई, २०११.
१२. पाटणकर, वसंत : साहित्यशास्त्र - स्वरूप आणि समस्या, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २००६.
१३. पाटील, गंगाधर: समीक्षेची नवी रूपे, मॅजेस्टिक बुक स्टॉल, मुंबई, १९८१.
१४. पाटील, गंगाधर : समीक्षामीमांसा, मौज प्रकाशन, मुंबई,
१५. पाटील, म. सु. : कवितेचा रूपशोध, शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर, १९९९.
१६. भागवत, श्री. पु. आणि इतर (संपा.) : साहित्य- अध्यापन आणि प्रकार, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९८७.
१७. मालशे, मिलिंद/ जोशी अशोक : आधुनिक समीक्षा-सिद्धान्त, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००७.
१८. रसाळ, सुधीर : कविता आणि प्रतिमा, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९९८.
१९. वरखेडे, रमेश : साहित्यविमर्श, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद.
२०. राजाध्यक्ष, विजया (संपा.): समीक्षा-संज्ञा कोश, खंड ४, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, २००२.
२१. शिरवाडकर, के. रं. : साहित्यवेध, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे.
२२. सारंग, विलास : अक्षरांचा श्रम केला, मराठी विभाग मुंबई विद्यापीठ आणि मौज प्रकाशन, मुंबई, २०००.
२३. Adams, Jeff : The Conspiracy of the Text, Routledge and Kegan Paul, London and New York, 1986.
२४. Culler, Jonathan : Structuralist Poetics, Routledge, London and New York, 2002.
२५. Gerard, Genette : Narrative Discourse, Basil Blackwell, Oxford, 1980.
२६. Jacques, Derrida : Positions, The University of Chicago Press, Chicago, 1981.
२७. Peck, John : How to Study a Novel, Macmillan, London, 1983.
२८. White, Hayden : The content of the Form, John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1987.

२९.Zima, Peter : Philosophy of Modern Literary Theory, The Atholone Press, London, 1999.

एमआर- ४.५. भारतीय साहित्याचा अभ्यास

उद्दिष्टे :

१. भारतीयत्वाची संकल्पना उलगडणे.
२. आंतरभारतीय साहित्यातून अभिव्यक्त होणाऱ्या घटकांचे विवेचन समोर करणे.
३. आंतरभारतीय साहित्य संकल्पनेच्या माध्यमातून भारतीय संस्कृतीचे आकलन पुढे आणणे.
४. मातृभाषेसोबत अन्य भारतीय भाषा आणि त्यातील साहित्यकृतींविषयी विद्यार्थ्यांमध्ये जिज्ञासा विकसित करणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	भारतीयत्वाची संकल्पना आणि स्वरूप	१५	०१
२.	भाषांतराची संकल्पना : भाषांतर, अनुवाद आणि रूपांतर भाषांतरप्रक्रियेचे स्वरूप आणि महत्त्व आंतरभारतीय साहित्याचे मराठीतील भाषांतर	१५	०१
३.	भारतीय साहित्याच्या संदर्भात नेमलेल्या साहित्यकृतींचा अभ्यास १. संस्कार – वि. ग. कानिटकर (मूळ लेखक - यू.आर. अनंतमूर्ती) २. सहा बिघे जमीन- (मूळ लेखक - फकीर मोहन सेनापती) ३. मानवी दशावताराचा खेळ – सुषमा करोगल (मूळ लेखक - पन्नालाल पटेल) ४. तिरीछ आणि इतर कथा – जयप्रकाश सावंत (मूळ लेखक – उदय प्रकाश)	३०	०२

संदर्भ ग्रंथ :

- १ अर्जुनवाडकर, लीला : ललित साहित्याचे भाषांतर – एक यक्ष प्रश्न, भाषा आणि जीवन, पावसाळा, १९९२.
- २ कऱ्हाडे, सदा – भाषांतर, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई.
- ३ कालेलकर, ना.गो. : भाषा आणि संस्कृती, मौज प्रकाशन, मुंबई.
- ४ काळे, कल्याण/ सोमण, अंजली (संपा.) – भाषांतरमीमांसा, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९९७.
- ५ जहागीरदार, चंद्रशेखर (संपा.) : तौलनिक साहित्याभ्यास – तत्त्वे आणि दिशा, सौरभ प्रकाशन, कोल्हापूर, १९९२.
- ६ तुपे, केशव (संपा.) : अनुवादमीमांसा, साक्षात प्रकाशन, औरंगाबाद.
- ७ देवी, गणेश : स्मृतिभ्रंशानंतर, अनु. म. सु. पाटील, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे.
- ८ देशपांडे, एल. एस. : साहित्य-सेतू, निर्मल प्रकाशन, नांदेड, १९९९.
- ९ धायगुडे, सुरेश / पुंडे, द. दि. : तेन यांचा वाङ्मयसिद्धांत-संहिता आणि भाषांतर, रोहन प्रकाशन, २०१९.
- १० पाटील, आनंद : तौलनिक साहित्य, नवे सिद्धांत आणि उपयोजन, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९९८.

- ११ पुंडे, द.दि. (संपा.) : भारतीय साहित्याची संकल्पना (चंद्रकांत बांदिवडेकर गौरव ग्रंथ)
- १२ पुंडे, दत्तात्रय/ घोरपडे पद्मजा (अनु.) : भारतीय साहित्याच्या इतिहासातील समस्या, डायमंड प्रकाशन, पुणे.
- १३ फाटक, म. वि./ठकार, रजनी : भाषांतर – शास्त्र आणि कला, वरदा बुक्स, पुणे, १९८७.
- १४ बांदिवडेकर, चंद्रकांत : देशीवाण,
- १५ बापट, वसंत : तौलनिक साहित्याभ्यास, मौज प्रकाशन, दु. आ., मुंबई, २०१४.
- १६ मिरजकर, निशिकांत : तौलनिक साहित्य, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २०१६.
- १७ वरखेडे, रमेश (संपा.) – भाषांतरविद्या, य. च. मु. विद्यापीठ प्रकाशन, नाशिक, १९९७.
- १८ शर्मा, रामविलास : भारतीय साहित्याच्या इतिहासातील समस्या (अनु.- पुंडे, द. दि./ घोरपडे, पद्मजा) प्रतिमा प्रकाशन, १९९८.
- १९ सानेगुरुजी : भारतीय संस्कृती, सुलभ राष्ट्रीय ग्रंथमाला, पुणे, १९५४.
- २० सारंग, विलास : भाषांतर आणि भाषा, मौज प्रकाशन, २०११.
- २१ Cladio, Gulian : The Challenge of Comparative Literature, Harward University Press, Cambridge, 1993.
- २२ Dev, Amiya/ Das Shirishakumar (Ed.) : Comparative Literature – Theory and Practice, Indian Institute of Advanced Study, Shimla, 1989.
- २३ Das, Shirishakumar : A History of Indian Literature, Sahitya Academy, Navi Delhi, 1991.
- २४ Gokak, V.V. : The Concept of Indian Literature, Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., New Delhi, 1979.
- २५ Mukherjee, Sujit : Translation As Discovery, Orient Longman, 1994.

एमआर ४.६. मराठीतील वैचारिक साहित्य

उद्दिष्टे :

१. वैचारिक साहित्याचे संकल्पनात्मक स्वरूप स्पष्ट करणे.
२. मराठीतील वैचारिक साहित्यप्रवाहाचा प्राथमिक परिचय करून घेणे.
२. मराठीतील वैचारिक साहित्याचे सामाजिक- सांस्कृतिक संदर्भातील योगदान स्पष्ट करणे.
३. नेमलेल्या साहित्यकृतींतून प्रागतिक विचारांचे विश्लेषण करणे.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	वैचारिक साहित्य : संकल्पना आणि स्वरूप स्वातंत्र्यपूर्व कालखंडातील मराठी वैचारिक साहित्य	१५	०१
२.	स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील मराठी वैचारिक साहित्य मराठीतील वैचारिक साहित्याचे महत्त्वमापन	१५	०१
३.	नेमलेल्या साहित्यकृतींतून प्रागतिक विचारांचे विश्लेषण सार्वजनिक सत्यधर्म महात्मा फुले – शिंदे लेखसंग्रह मंगुडकर .पु.मा .संपा – मार्क्सवाद, फुले शरद पाटील - आंबेडकरवाद -	३०	०२

	राज्यसंस्था- भंडावलशाही आणि पर्यावरणवाद , राम बापट (संपा. अशोक चौसाळकर)		
--	---	--	--

संदर्भ ग्रंथ :

१. कीर, धनंजय/ मालशे, स. गं. (संपा.) : महात्मा फुले समग्र वाङ्मय, महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळ, मुंबई, १९८८.
२. कुलकर्णी, वा. ल. : मराठी ज्ञानप्रसारक-इतिहास आणि वाङ्मयविचार, पॉप्युलर, मुंबई, १९६५.
३. कुलकर्णी, वा. ल. : विविधज्ञानविस्तार- इतिहास आणि वाङ्मयविचार, पॉप्युलर, मुंबई, १९७६.
४. कुलकर्णी, वि. ह. : मराठीतील निबंधवाङ्मय, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे, १९८०.
५. खानोलकर, गं. दे. : एकोणिसाव्या शतकातील महाराष्ट्र, साहित्य सहकार संघ, औरंगाबाद, १९७५.
६. चपळगावर, नरेंद्र : मराठीतील वैचारिक साहित्य-लेखक आणि समाज, नवभारत, वर्ष ६९, अंक ९, जून २०१६.
७. चौसाळकर, अशोक (संपा) : विचारवंत आणि समाज, युनिक अकादमी, पुणे, २०१५.
८. गेल, ऑम्ब्रेट : ज्योतिबा फुले आणि स्त्रीमुक्तीचा विचार, १९९०.
९. जावडेकर, आचार्य : आधुनिक भारत, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे, १९७९.
१०. जोग, रा. श्री. (संपा.) : मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, खंड चौथा, भाग पहिला (१८०० ते १८७४ या कालखंडातील मराठी वाङ्मय), म. सा. प., पुणे, १९६५.
११. जोग, रा. श्री. (संपा.): मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, खंड ५ वा, भाग पहिला (१८७५ ते १९२० या कालखंडातील मराठी वाङ्मय), म. सा. प., पुणे, १९७३.
१२. डहाके, वसंत आबाजी : मराठी साहित्य-इतिहास आणि संस्कृती, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, २००५.
१३. देऊळकर, चंद्रकांत : मराठी निबंध- लघुनिबंध : स्वरूप व विवेचन, १९८१.
१४. देशमुख, उषा (संपा.) : मराठी नियतकालिकांचा वाङ्मयीन अभ्यास, खंड दुसरा, मुंबई विद्यापीठ
१५. पानतावणे, गंगाधर : दलित वैचारिक साहित्य, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई, १९९५.
१६. प्रियोळकर, अ. का. : डॉ. भाऊ दाजी : काळ आणि कर्तृत्व, मुंबई मराठी ग्रंथ संग्रहालय, मुंबई, १९६७.
१७. प्रियोळकर, अ. का. (संपा.) : लोकहितवादीकृत निबंधसंग्रह, मुंबई मराठी ग्रंथ संग्रहालय, मुंबई, १९६७.
१८. पुरोहित, के.ज. (संपा) : प्रातिनिधिक लघुनिबंधसंग्रह, साहित्य अकादमी, १९७२.
१९. फडके, य. दि. : विसाव्या शतकातील महाराष्ट्र – राजकीय इतिहास, खंड १ (१९०१ ते १९१४) श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, १९८९.
२०. फडके, य. दि. : विसाव्या शतकातील महाराष्ट्र – राजकीय इतिहास, खंड २ (१९१४ ते १९२०) श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, १९८९.
२१. फडके, य. दि. : विसाव्या शतकातील महाराष्ट्र – राजकीय इतिहास, खंड ३ (१९२१ ते १९२९) श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, १९९१.
२२. फडके, य. दि. : विसाव्या शतकातील महाराष्ट्र – राजकीय इतिहास, खंड ४ (१९३० ते १९३९) श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, १९९७.
२३. फडके, य. दि. : विसाव्या शतकातील महाराष्ट्र – राजकीय इतिहास, खंड ५ (१९४० ते १९४७) श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, १९८९.
२४. भागवत, दुर्गा (संपा.) : राजारामशास्त्री भागवत यांचे निवडक साहित्य, खंड १ ते ५, वरदा बुक्स, पुणे.

२५. भेलके, सुभाषचंद्र/ बेलसरे, वैजयंती/ धोंडगे, दिलीप : प्रबोधनपर साहित्य – स्वरूप आणि संकल्पना, य. च. महा. मु. विद्यापीठ, नाशिक, २००२.
२६. भोळे, भा. ल. (संपा.) : एकोणीसाव्या शतकातील मराठी गद्य, खंड १, साहित्य अकादमी, नवी दिल्ली, २००६.
२७. भोळे, भा. ल. (संपा.) : एकोणीसाव्या शतकातील मराठी गद्य, खंड २, साहित्य अकादमी, नवी दिल्ली, २००६.
२८. भोळे, भा. ल. (संपा.) : विसाव्या शतकातील मराठी गद्य, खंड १, साहित्य अकादमी, नवी दिल्ली, २०१०.
२९. भोळे, भा. ल. (संपा.) : साव्या वितकातील मराठी गद्य, खंड २, साहित्य अकादमी, नवी दिल्ली, २०१०.
३०. मंगुडकर, मा. प. (संपा.) : शिंदे लेखसंग्रह, ठोकळ प्रकाशन, पुणे, १९६३.
३१. मालशे, स. गं. : गतशतक शोधताना, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९८१.
३२. मोर, सदानंद/ लिंबाळे, शरणकुमार : प्रबोधनपर वैचारिक वाङ्मय, य. च. महा. मु. विद्यापीठ, नाशिक, २००३.
३३. रायकर, सीताराम (संपा.) : कृष्णाराव भालेकर – समग्र वाङ्मय, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे,
३४. रेगे, मे. पुं. व इतर : मराठी विचारवंत आणि आपण, मौज प्रकाशन गृह, मुंबई, १९६९.
३५. व्होरा, राजेंद्र (संपा.) – आधुनिकता आणि परंपरा (एकोणिसाव्या शतकातील महाराष्ट्र), प्रतिमा प्रकाशन, पुणे. २०००.
३६. वरखेडे, रमेश : महाराष्ट्राच्या सामाजिक-सांस्कृतिक स्थित्यंतरचा इतिहास, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, २०२०.
३७. वाळिंबे, रा. शं. : एकोणिसाव्या शतकातील महाराष्ट्राची सामाजिक पुनर्घटना, (भाग पहिला १८०० ते १८४५), प्रका. रा. शं. वाळिंबे, पुणे, १९६२.
३८. वैद्य, द्वा. गो. : प्रार्थना समाजाचा इतिहास, प्रार्थना समाज, मुंबई, १९२७.
३९. शिरवाडकर, के. रं. : आपले विचारविश्व, राजहंस प्रकाशन, पुणे.
४०. सरदार, गं. बा. : महाराष्ट्राचे उपेक्षित मानकरी, प्रका. गं. बा. सरदार, पुणे, १९४१.
४१. सरदार, गं. बा. आणि इतर : महाराष्ट्र जीवन – परंपरा, प्रगती आणि समस्या, खंड १ आणि २, मे. जोशी आणि लोखंडे प्रकाशन, १९६०.
४२. सुमंत, यशवंत/ पुंडे दत्तात्रय (संपा.) महाराष्ट्रातील जातिसंस्थाविषयक विचार, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९८८.

एमआर ४.७. निर्मितिप्रक्रिया आणि साहित्यनिर्मिती : एक

उद्दिष्टे :

१. साहित्यनिर्मितिप्रक्रियेचे स्वरूप समजावून घेणे.
२. साहित्यप्रकारव्यवस्था आणि विविध साहित्यप्रकार यांचे ज्ञान होणे.
३. साहित्यनिर्मितीसाठी आवश्यक त्या क्षमतांचा विकास होणे.

अभ्यासक्रम :

अ.क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१	साहित्यनिर्मितिप्रक्रियेसंबंधीची तात्त्विक मीमांसा - भारतीय आणि पाश्चात्य साहित्यनिर्मितीतील अभिव्यक्तीचे स्वरूप - कविता, कथा, कादंबरी, नाटक आणि ललित गद्य	१५	०१
२	साहित्यप्रकारांमध्ये निर्मिती करतानाची आवश्यक ती पूर्वतयारी विविध साहित्याप्रकाशाच्या गरजा निर्मितिप्रक्रियेतील समस्या	१५	०१
३	आशय निर्मितिप्रक्रिया – उत्स्फूर्तता आणि जाणीवपूर्वकता, कल्पनाबीजाच्या विस्ताराची प्रात्यक्षिके	१५	०१
४	अ.भाषिक आविष्काराच्या विविध शक्यता आजमावण्यासाठीची प्रात्यक्षिके आ.रिंगाण (कृष्णात खोत) या कादंबरीच्या अनुषंगाने साहित्यनिर्मितिप्रक्रिया उलगडणे. इ. भडास (अनिल सकपाळ) या कादंबरीच्या अनुषंगाने साहित्यनिर्मितिप्रक्रिया उलगडणे. ई. शेणाला गेलेल्या पोरी (चंद्रशेखर कांबळे) या कवितासंग्रहाच्या अनुषंगाने साहित्यनिर्मितिप्रक्रिया उलगडणे.	१५	०१

ह्या प्रश्नपत्रिकेच्या मूल्यमापनाचे स्वरूप पुढीलप्रमाणे असावे.

१. स्वाध्याय : सैद्धांतिक प्रश्नांचे विवेचन – २०गुण.

एखादा सर्जनशील लेखनप्रकल्प पूर्ण करून घेणे – ३०गुण.

२. ५० गुणांसाठी होणाऱ्या सत्रान्त परीक्षेमध्ये विद्यार्थ्यांच्या निर्मितीशीलक्षमतेची चाचणी होईल अशा स्वरूपाचे प्रश्न काढण्यात यावेत.

संदर्भ ग्रंथ :

- केळकर, अशोक : माध्यमा- भाषा आणि भाषाव्यवहार, मेहता पब्लिकेशन, कोल्हापूर, १९९६.
- गाडगीळ, स.रा. : काव्यशास्त्रप्रदीप, मोघे प्रकाशन, कोल्हापूर, १९७१.
- ढवळे, वा. रा. : कविता फुलते अशी, ओरिएंट लॉगमन्स, १९७५.
- दांडेकर, गो.नी. : कहाणीमागची कहाणी , मृण्मयी प्रकाशन, पुणे, २०००.
- नेमाडे, भालचंद्र : सोळा भाषणे, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई.
- नेमाडे, भालचंद्र : निवडक मुलाखती , लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई.
- पाटणकर, रा. भा. : सौंदर्यमीमांसा, मराठी विभाग- मुंबई विद्यापीठ आणि मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७४.
- पाटील, आनंद : सृजनात्मक लेखन, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, द्वि. आ., २००९.
- भावे, पु.भा. : कथाकल्प, संकल्प प्रकाशन, पुणे, १९८५.

१०. यादव, आनंद : साहित्याची निर्मितिप्रक्रिया, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, १९८९.
११. राजाध्यक्ष, विजया : संवाद, ग्रंथाली प्रकाशन, मुंबई, १९८५.
१२. रेगे, पु.शि. (संपा.) : एका पिढीचे आत्मकथन (वा.रा.ढवळे गौरवग्रंथ), मराठी साहित्य संघ, मुंबई.
१३. सारंग, विलास : सर्जनशोध आणि लिहिता लेखक, मौज प्रकाशन, मुंबई.
१४. Allen, Robert : A Guide to the Art of Writing, Mensa Publication, Cambridge, 1990.
१५. Barry, Maybury : Writers Workshop – Techniques in Creative Writing, Bastford, 1979.
१६. Smith F. : Writers and Writing, Heinemann, London, 1981.
१७. Surlmelian, Leon : Techniques of Fiction Writing, A Doubleday Anchor, New York, 1995.
१८. Troyka, Lynn Buintman : Handbook for Writers, Prentice Hall International, London, 1987.
१९. Walkins, Floyd Floyd C and Knight Karl F. (Ed.) : Readings on the Craft of Writing, Houghton Mifflin, Boston, 1966.
२०. Wilson, Colin : The Craft of Fiction, Victor Gollance, 1975.

एमआर ४.८. तौलनिक साहित्याभ्यास

उद्दिष्टे :

- १ तौलनिक साहित्याभ्यासाची संकल्पना व स्वरूप समजावून घेणे.
- २ वाङ्मयीन प्रभव आणि प्रभाव या संकल्पनांचा अभ्यास करणे.
- ३ तौलनिक साहित्याभ्यासातील विविध संप्रदायांचा आणि दृष्टीकोणांचा परिचय करून घेणे.
- ४ विश्वसाहित्य, राष्ट्रीय साहित्य व सर्वसाधारण साहित्य या संकल्पनांचे परस्परसंबंध अभ्यासणे.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	अ. तौलनिक साहित्याभ्यास : संकल्पना व स्वरूप : तौलनिक साहित्याभ्यास उदयाची पार्श्वभूमी, आ.तौलनिक साहित्याभ्यास-विविध संप्रदाय व दृष्टिकोण, इ. तौलनिक साहित्याभ्यासाचे विविध ज्ञानशाखांशी असलेले संबंध	१५	०१
२.	अ. वाङ्मयीन प्रभव (उद्गम) प्राक्कथा, लोकविद्या, मानसशास्त्रीय, आदिबंध, अनुकरण, परंपरा व नूतनीकरण आ.आदान-प्रदानाची प्रक्रिया : विविध वाङ्मयीन परंपरांचा परस्पर संबंध, सांस्कृतिक-सामाजिक आदान-प्रदान व अभिव्यक्ती, तुलना-साहित्याभ्यासाचे साधन इ. वाङ्मयीन प्रभाव :	३०	०२

	स्वरूप, प्रभावांचे प्रकार, संबंध, संप्रेषण, स्वीकार (Reception), मध्यस्थ		
३.	तौलनिक साहित्याभ्यासाचे आधार : विश्वसाहित्य, राष्ट्रीय साहित्य, आणि सर्वसाधारण साहित्य संकल्पना/चर्चा	१५	०१

संदर्भ :

१. अय्यर, विश्वनाथ : तुलनात्मक साहित्य, विद्याविहार, नई दिल्ली, २००४.
२. ई. मोहनदास : तुलनात्मक अनुसंधान : अर्थ, तत्त्व, एवं समस्याएँ, हिंदी साहित्य भांडार, लखनऊ, (चतुर्थ भाग) १९६८.
३. काळे कल्याण/ सोमण, अंजली (संपा.) : भाषांतरमीमांसा, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९९७.
४. जाधव, मनोहर : समीक्षेच्या नव्या संकल्पना, स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद, २००१.
५. जहागीरदार, चंद्रशेखर (संपा.) : तौलनिक साहित्याभ्यास – तत्त्वे आणि दिशा, सौरभ प्रकाशन, कोल्हापूर, १९९२.
६. तुपे, केशव (संपा.) : अनुवादमीमांसा, साक्षात प्रकाशन, औरंगाबाद.
७. देवी, गणेश : भारतीय संदर्भात तौलनिक साहित्याभ्यास, सौरभ प्रकाशन, कोल्हापूर, १९९२.
८. पाटील आनंद : तौलनिक साहित्य, नवे सिद्धांत आणि उपयोजन, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९९८.
९. पाटील, आनंद : ब्रिटीश बॉम्बे आणि पोर्तुगीज गोव्यातील वाङ्मय, ग्रंथांली प्रकाशन, मुंबई, १९९९.
१०. पुंडे, द.दि (संपा.) : भारतीय साहित्याची संकल्पना (डॉ. चंद्रकांत बांदिवडेकर गौरव ग्रंथ), प्रथमा प्रकाशन, पुणे.
११. बापट, वसंत : तौलनिक साहित्याभ्यास, मौज प्रकाशन, दु. आ., मुंबई, २०१४.
१२. मंचरकर, र.बा. : तौलनिक साहित्य आणि मध्ययुगीन वाङ्मय, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २००३.
१३. मालशे, स. गं. (अनुवाद) : साहित्यसिद्धांत, (मूळ लेखक - रेने वेलेक व ऑस्टिन वॉरन), महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृती मंडळ, मुंबई, १९८२
१४. मिरजकर, निशिकांत : तौलनिक साहित्य, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २०१६.
१५. वरखेडे, रमेश (संपा.) – भाषांतरविद्या, य. च. मु. विद्यापीठ प्रकाशन, नाशिक, १९९७.
१६. वाळिंबे, रा.शं. : साहित्यातील संप्रदाय, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे, १९५०.
१७. वेलेक, रेने : साहित्यसिद्धांत (अनु. स. गं. मालशे), म.रा.सा.सं. मं., मुंबई.
१८. शर्मा, रामविलास : भारतीय साहित्याच्या इतिहासातील समस्या (अनु.- पुंडे, द.दि./ घोरपडे, पद्मजा) प्रतिमा प्रकाशन, १९९८.
१९. सारंग, विलास : वाङ्मयीन संस्कृती आणि सामाजिक वास्तव, मौज प्रकाशन, मुंबई, २०११.
२०. Cladio, Gulian : The Challenge of Comparative Literature, Harward University Press, Cambridge, 1993.
२१. Dev Amiya/ Das Shirishakumar (Ed.) : Comparative Literature – Theory and Practice, Indian Institute of Advanced Study, Shimla, 1989.
२२. Das Shirishakumar : A History of Indian Literature, Sahitya Academy, Navi Delhi, 1991.
२३. Gokak V.V. : The Concept of Indian Literature, Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., New Delhi, 1979.

२४. Mujumdar, Swapan : Comparative Literature - Indian Dimensions,
२५. Mukherjee Sujit : Translation As Discovery, Orient Longman, 1994.

एमआर ४.९. मराठी ग्रंथ-इतिहास : एक

उद्दिष्टे :

१. ग्रंथ इतिहासाची संकल्पना समजून घेणे.
२. मराठीतील ग्रंथव्यवहाराचे मुद्रणपूर्व स्वरूप ध्यानात घेणे.
३. ग्रंथ इतिहासाच्या विविध पद्धती आणि दृष्टिकोणांचा परिचय करून घेणे.
४. एकोणिसाव्या शतकातील मराठी ग्रंथव्यवहाराचे स्वरूप ध्यानात घेणे.
५. विसाव्या शतकातील मराठी ग्रंथव्यवहाराचे स्वरूप ध्यानात घेणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	ग्रंथ इतिहास संकल्पना आणि स्वरूप : ग्रंथनिर्मितीमागील प्रेरणा, प्रसार आणि परिणाम ग्रंथ इतिहासलेखनाची विविध अंगे - ग्रंथनिर्मितीच्या प्रेरणा, ग्रंथांचा वाचकवर्ग, प्रकाशनसंस्था, नियतकलिके, ग्रंथालये इत्यादींचे इतिहास, ग्रंथांचे टिकणे आणि नाहीसे होणे, ग्रंथांची मांडणी, मुखपृष्ठ बांधणी इत्यादींचा इतिहास	१५	०१
२.	मराठीतील मुद्रणपूर्व ग्रंथव्यवहार, मुद्रणपूर्व काळातील : ग्रंथनिर्मितीच्या प्रेरणा, ग्रंथलेखनाचे प्रकार, ग्रंथाचे लेखन, कागदांचे प्रकार, ग्रंथांची बांधणी, ग्रंथांचे वितरण व संवर्धन	१५	०१
३.	मुद्रणयुगातील मराठी ग्रंथव्यवहार -एकोणिसावे शतक युरोपातील मुद्रणयुगाचा प्रारंभ, मराठीतील ग्रंथमुद्रणाचे प्रारंभीचे प्रयोग, दोलामुद्रिते, एकोणिसाव्या शतकातील महाराष्ट्रातील नियतकालिके, भाषांतरित ग्रंथ, पारंपरिक धार्मिक ग्रंथ व आधुनिक विद्याविषयीचे ग्रंथ यांच्या निर्मितीमागच्या प्रेरणा व या ग्रंथांचा प्रसार, निर्णयसागर प्रेस, जावजी दादाजी, राणूजी आरू यांचे मराठी मुद्रणक्षेत्रातील कार्य, एकोणिसाव्या शतकातील महाराष्ट्रातील वाचकवर्गाचे स्वरूप व मर्यादा, एकोणिसाव्या शतकातील सामाजिक चळवळींमध्ये ग्रंथसंस्कृतीचे योगदान	१५	०१
४.	अ.मुद्रणयुगातील मराठी ग्रंथव्यवहार: विसावे शतक मुद्रणतंत्रातील परिवर्तने व पुस्तकांचे बदलते स्वरूप (शिळाप्रेस ते ऑफसेट प्रिंटिंग), मराठी पुस्तकांच्या मुखपृष्ठरचनेतील स्थित्यंतरे, नियतकालिकांनी घडवलेली वाचनसंस्कृती, उदा. 'सत्यकथा' व 'किलोस्कर' प्रकाशनसंस्थांचे पुस्तकप्रसाराचे कार्य, महाराष्ट्रातील ग्रंथालयांचे वाचनसंस्कृती जोपासण्याचे कार्य	१५	०१

	<p>आ. आधुनिक तंत्रज्ञानाच्या काळात 'ग्रंथा'चे भवितव्य ग्रंथनिर्मितीच्या डिजिटल तंत्रज्ञानाचे स्वरूप, मुद्रित ग्रंथांकडून ई- ग्रंथाकडे, ई – ग्रंथाचे स्वरूप व प्रसार, मुद्रित ग्रंथ व ई-ग्रंथांची तुलना, मुद्रित ग्रंथांचे व ई-ग्रंथांचे भवितव्य</p>		
--	---	--	--

संदर्भ ग्रंथ :

१. कर्णिक, प्रदीप : ग्रंथ, ग्रंथालय, ग्रंथसंस्कृती,
२. कर्णिक, प्रदीप : ग्रंथपुण्यसंपत्ती,
३. कुलकर्णी, गो. म. : मराठी साहित्याची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी, मेहता प्रकाशन, पुणे, १९९४.
४. कुलकर्णी, व. वि. : ग्रंथसूचींचा अभ्यास, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाचे 'संदर्भसेवा आणि संदर्भसाधने' या विषयांतर्गत पाठ्यपुस्तक, १९९६.
५. कुलकर्णी, वसंत विष्णू : मराठी भाषा व वाङ्मयसंशोधन आणि ग्रंथसूची, 'साहित्यसूची' जुलै, १९८९.
६. चुनकेर, सु. रा. : सूचींची सूची, मुंबई विद्यापीठ, १९९५, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे
७. गोगटे, शरद : मराठी ग्रंथप्रकाशनाची २०० वर्षे, राजहंस, पुणे २००८.
८. घारे, दीपक : मुद्रणपर्व, परम मित्र पब्लिकेशन्स.
९. जोशी, वसंत (संपा.) : भाषा व साहित्य : संशोधन खंड १, २ व ३ -, म.सा. परिषद, १९८१.
१०. टिकेकर, अरुण : अक्षरनिष्ठांची मांदियाळी, रोहन प्रकाशन, पुणे.
११. नाईक, बापूराव : भारतीय ग्रंथमुद्रण, कॅ गो ग लिमये ट्रस्ट, पुणे , १९८०.
१२. तुळपुळे, शं.गो. : मराठी ग्रंथमुद्रणाची वाटचाल,
१३. दाते, शंकर गणेश : ग्रंथ-सूची-शास्त्र (समाविष्ट-मराठी ग्रंथ सूची, खंड १, पुणे, १९७३.
१४. धिवार, सुनील : हस्तलिखितांच्या विविध लेखनशैली व प्रकार, 'ज्ञानगंगोत्री' जून-नोव्हें, २०१३.
१५. धोंड, म. वा. : आधुनिक मराठी संहिताचिकित्सा, मराठी संशोधन मंडळ, मुंबई
१६. प्रियोळकर, अ.का. : मराठी ग्रंथांचे आदर्श संग्रहालय, मुंबई मराठी साहित्य संघ, १९६९.
१७. प्रियोळकर, अ.का./गवसकर आर.आर. : मराठी दोलामुद्रिते, मुंबई मराठी साहित्य संग्रहालय, १९६१.
१८. प्रियोळकर, अ.का. : साधनचिकित्सा व पाठचिकित्सा, 'दमयंतीस्वयंवर' याग्रंथाची प्रस्तावना,
१९. पंडित भ. श्री. : सूचिसाहित्य 'मराठी संशोधन पत्रिका' वर्ष १९, अंक ४ जुलै, १९७२.
२०. पिंगे, श्री.म. : युरोपीयनांनी केलेली मराठी भाषेची सेवा,
२१. बनहट्टी, श्री.ना. : पाठनिश्चितीची प्रक्रिया, 'महाराष्ट्र साहित्य पत्रिका', डिसेंबर १९६९
२२. बर्वे, शंकर नारायण : मराठी सूचिकार्याची वाटचाल, (समाविष्ट- 'ग्रंथालयविचार' (वा.विं. भट गौरवग्रंथ), महाराष्ट्र राज्य ग्रंथालय संघ प्रकाशन, मुंबई.
२३. भटकळ, सदानंद : सदानंदयात्रा, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, २०१६
२४. मराठे, ना.बा. : ग्रंथसूचीशास्त्र, महाराष्ट्र राज्य ग्रंथालय संघ प्रकाशन, मुंबई
२५. मोरजे, गंगाधर (संपा.): मराठी दोलामुद्रिते
२६. लिमये, अ.ह. : ग्रंथव्यवहार, विहनस प्रकाशन, १९९२.
२७. लिमये, अ.ह. : मराठी ग्रंथप्रकाशनाचे स्वरूप : प्रेरणा व परंपरा,
२८. लेले, रा.के. : ग्रंथवर्णन आणि ग्रंथसूची, जोशी-लोखंडे प्रकाशन, पुणे, १९८३.
२९. वाकणकर, ल.श्री. : देवनागरी लिपीचा इतिहास, दे.लि. घडण-परांजपे, मराठी संशोधन मंडळ, १९६८.

३०. वैद्य, सरोजिनी आणि इतर (संपा.) : कोश व सूची वाङ्मय : स्वरूप आणि साध्य, राज्य मराठी विकास संस्था, १९९७.
३१. ज्ञानगंगोत्री: मराठी ग्रंथसूचीकार शंकर गणेश दाते जन्मशताब्दी विशेषांक - जून ते ऑगस्ट २००४.
३२. Gupta, Abhijit/Chakravorty, Swapan (Ed) : Founts of Knowledge
३३. Gupta, Abhijit/Chakravorty, Swapan (Ed) : Moveable Type
३४. Gupta, Abhijit/Chakravorty, Swapan (Ed) : Print Areas
३५. Priyolkar, A.K. Printing Press In India

एमआर ४.१०. लोकप्रिय साहित्य

उद्दिष्टे :

१. 'लोकप्रिय', 'लोकप्रिय साहित्य' ह्या संकल्पना स्पष्ट करणे.
२. लोकप्रिय साहित्य, कलात्मक साहित्य आणि सीमावर्ती साहित्य यामधील साम्य-भेद जाणून घेणे.
३. लोकप्रिय साहित्य आणि वाचकांची अभिरुची यांच्यातील सहसंबंध स्पष्ट करणे.
४. मराठीतील लोकप्रिय साहित्याच्या प्रेरणा, उगम, वाटचाल या अनुषंगाने महत्त्वमापन करणे.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१	अ. लोकप्रिय साहित्य संकल्पना आणि स्वरूपविशेष आ. लोकप्रिय साहित्य आणि साहित्यव्यवहार, लोकप्रिय साहित्य, कलात्मक साहित्य आणि सीमावर्ती साहित्य यांतील साम्य-भेद इ. लोकप्रिय साहित्याच्या प्रेरणा	१५	०१
२	अ. लोकप्रिय साहित्य - रोमान्स, गूढ, गुन्हेगारी, साहस, रहस्य इ. आ. लोकप्रिय साहित्य व वाचकवर्ग - लोकप्रिय साहित्याचे वितरण, नफ्याचे अर्थशास्त्र, वाचकांची अभिरुची इ. मराठीतील लोकप्रिय साहित्याची परंपरा (स्थूल परिचय)	१५	०१
३	अभ्यासासाठी नेमलेल्या साहित्यकृती : स्वामी - रणजित देसाई निवडक बाबुराव अर्नाळकर - संपा. सतीश भावसार महाश्वेता - सुमती क्षेत्रमाडे पार्टनर - व. पु. काळे	३०	०२

संदर्भ ग्रंथ :

१. कुरुंदकर, नरहर : धार आणि काठ, देशमुख आणि कंपनी, पुणे, १९७१.
२. कुलकर्णी, अनिरुद्ध (संपा.) : प्रदक्षिणा खंड १ आणि २, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे.
३. कोत्तापल्ले, नागनाथ : साहित्याचा अवकाश,
४. गणोरकर, प्रभा आणि इतर : संक्षिप्त मराठी वाङ्मयकोश (१९२० पासून २००३ पर्यंतचा कालखंड), भटकळ फाउण्डेशन, मुंबई, २००४.

५. नेमाडे, भालचंद्र : टीकास्वयंवर, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९९०.
६. जाधव, रा. ग. (संपा.) : मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड ७, १९५० ते २०००, भाग १, म.सा.प., पुणे, २००९.
७. जाधव, रा. ग. (संपा.) : मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड ७, १९५० ते २०००, भाग १, म.सा.प., पुणे, २०१०.
८. जाधव, रा. ग. (संपा.) : मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड ७, १९५० ते २०००, भाग १, म.सा.प., पुणे, २०१०.
९. जाधव, रा. ग. (संपा.) : मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड ७, १९५० ते २०००, भाग १, म.सा.प., पुणे, २०११.
१०. दडकर, जया आणि इतर : संक्षिप्त मराठी वाङ्मयकोश (आरंभापासून १९२० पर्यंतचा कालखंड), भटकळ फाउण्डेशन, मुंबई, १९९८.
११. पवार, गो.मा./ हातकंगलेकर, म.द. (संपा.) : मराठी साहित्य प्रेरणा आणि स्वरूप, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९८०.
१२. Murphy, Bernice : Key Concepts in Contemporary Popular Fiction, Edinburgh University Press.
१३. Gelder, Ken : Popular Fiction : The Logistics & Practices of a Literary Field, Routledge.

सत्र दोन
अनिवार्य विषय

एमआर ५. आधुनिक भाषाविज्ञान

उद्दिष्टे :

१. भाषाविज्ञान या ज्ञानशाखेचा परिचय होणे.
२. भाषिक व्यवस्थेचे स्वरूप समजून घेणे.
३. मराठी भाषाव्यवस्थेचा परिचय करून घेणे.
४. प्रमाणभाषा व बोली यांचा परिचय करून घेणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	आधुनिक भाषाविज्ञान – स्वरूप आणि व्याप्ती (स्थूल परिचय) भाषाभ्यासाच्या विविध पद्धती आणि शाखा	१५	०१
२.	भाषिक व्यवस्था (सोस्यूर, चॉम्स्की, ब्लूमफिल्ड यांच्या अनुषंगाने)	१५	०१
३.	मराठी भाषेची व्यवस्था – (स्वनिमविचार, रूपिमविचार, वाक्यविचार आणि अर्थविचार यांच्या अनुषंगाने स्थूल चर्चा)	१५	०१
४.	प्रमाणभाषा आणि बोली भाषा आणि लिपी परस्परसंबंध मराठीच्या प्रमुख बोली	१५	०१

संदर्भ ग्रंथ :

१. कालेलकर, ना. गो. : भाषा, इतिहास आणि भूगोल, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९६४.
२. काळे, कल्याण (संपा.) : आधुनिक भाषाविज्ञान : वर्णनात्मक, संरचनात्मक आणि सामाजिक, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २००३.
३. काळे, कल्याण/ सोमण अंजली (संपा.) : वर्णनात्मक भाषाविज्ञान, गोखले ए. सोसायटी नाशिक, १९८२.
४. काळे, कल्याण / शहा, मृणालिनी(संपा.) : निवडक भाषा आणि जीवन , मेहता पब्लि.,पुणे, १९९८.
५. कानडे, मु. श्री. (संपा.) : मराठीचा भाषिक अभ्यास : वर्णनात्मक आणि ऐतिहासिक, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे.
६. गर्जेद्रगडकर, श्री. न. : भाषा व भाषाभ्यास, व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९८०.
७. केळकर, अशोक : मराठी भाषेचा आर्थिक संसार, मराठवाडा साहित्य परिषद, औरंगाबाद, १९७७.
८. केळकर, अशोक : वैखरी- भाषा आणि भाषाव्यवहार, मेहता पब्लि., पुणे, १९९६.
९. धोंडगे, रमेश : भाषा आणि भाषाविज्ञान, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, २००६.
१०. मालशे, मिलिंद : आधुनिक भाषाविज्ञान-सिद्धान्त आणि उपयोजन, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
११. मालशे, मिलिंद / इनामदार, हे. वि. / सोमण, अंजली : भाषाविज्ञान : वर्णनात्मक आणि ऐतिहासिक, पुणे, १९८२.
१२. Bloomfield, Leonard : *Language*, New York, 1933.
१३. Carroll, John B. : *The Study of Language*, Cambridge, 1961.
१४. Hockett, Charles F. : *A Course in Modern Linguistics*, New York, 1958.
१५. Meillet, Antoine : *Linguistique historique et linguistique ge' ne' rate*, Paris, 1936.
१६. Pedersen, Holger : *Discovery of Language*, Bloomington. 1962.
१७. Sapir, Edward : *Language*, New York, 1921.
१८. Saussure, Ferdinand de : *Cours delinguistique ge' ne' rale*, Paris, 1916.
१९. Waterman, John T. : *Perspectives in Linguistics*, Chicago, 1963.

एमआर ६. साहित्याचा प्रकारात्मक अभ्यास : कथनात्म

उद्दिष्टे :

१. कथनात्म साहित्याचे स्वरूप समजून घेणे.
२. कथनात्म साहित्यातील मूलभूत घटकांचे विवेचन करणे.
३. मराठीतील कथनात्म साहित्याचे स्वरूप उलगडणे.
४. कथनात्म साहित्य म्हणून कथा आणि कादंबरी या साहित्यप्रकारांची त्यांच्या उपविभागांसह चर्चा करणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	कथनात्म साहित्य : संकल्पना आणि स्वरूप कथनात्म साहित्य : कथा, कादंबरी (परंपरा, आधुनिक दृष्टिकोण, वर्गीकरण, स्वरूपविशेष)	१५	०१
२.	कथनात्म साहित्याच्या अभ्यासासाठी नेमलेल्या साहित्यकृती- १. ब-बळीचा – राजन गवस	४५	०३

	२. उद्या – नंदा खरे		
	३. भाऊ पाध्ये यांच्या श्रेष्ठ कथा- संपा. दिलीप पुरुषोत्तम चित्रे		
	४. वरनभातलोन्चा नि कोन नाय कोन्चा जयंत पवार –		

संदर्भ ग्रंथ :

१. जोशी, सुधा : कथा - संकल्पना आणि समीक्षा , मराठी विभाग, मुंबई विद्यापीठ आणि मौज प्रकाशन, मुंबई, २०००.
२. डहाके, वसंत आबाजी : मराठीतील कथनरूपे, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई,
३. थोरात, हरिश्चंद्र : कथनात्म साहित्य आणि समीक्षा, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०११.
४. थोरात, हरिश्चंद्र : कादंबरी – एक साहित्यप्रकार, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०१० .
५. थोरात, हरिश्चंद्र : मूल्यभानाची सामग्री, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०१६.
६. थोरात, हरिश्चंद्र : साहित्याचे संदर्भ, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००५.
७. धोंडगे, दिलीप : शैलीमीमांसा, शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर, १९८१.
८. नारंग, गोपीचंद्र : संरचनावाद, उत्तर- संरचनावाद आणि प्राच्य काव्यशास्त्र, सूर्यनारायण रणसुभे (अनु.), साहित्य अकादमी, नवी दिल्ली, २००५.
९. नेमाडे, भालचंद्र : टीकास्वयंवर, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९९०.
१०. पाटणकर, रा. भा. : सौंदर्यमीमांसा, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७४.
११. पाटणकर, वसंत : साहित्यशास्त्र – स्वरूप आणि समस्या, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २००६.
१२. पाटील, गंगाधर: समीक्षेची नवी रूपे, मॅजेस्टिक बुक स्टॉल, मुंबई, १९८१.
१३. पाटील, गंगाधर : समीक्षामीमांसा, मौज प्रकाशन, मुंबई, २०११.
१४. पांडेय, मनेजर : उपन्यास आणि लोकतंत्र, अनु. रंगनाथ पठारे, कादंबरी आणि लोकशाही, लोकवाङ्मय गृह प्रकाशन, मुंबई, २००२.
१५. भागवत, श्री. पु. आणि इतर (संपा.) : साहित्य- अध्यापन आणि प्रकार, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९८७.
१६. मराठे, का. बा. : नावल म्हणजे काय? –, निवडक मराठी समीक्षा, संपा. गो. मा. पवार/म.द.हातकणंगलेकर, साहित्य अकादमी, नवी दिल्ली, १९९९.
१७. मालशे, मिलिंद/ जोशी, अशोक : आधुनिक समीक्षा-सिद्धान्त, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००७.
१८. राजवाडे, वि. का. : कादंबरी, निवडक मराठी समीक्षा, संपा. गो. मा. पवार / म.द.हातकणंगलेकर, साहित्य अकादमी, नवी दिल्ली, १९९९.
१९. राजाध्यक्ष, विजया (संपा.) : समीक्षा-संज्ञा कोश, खंड४, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, २००२.
२०. सारंग, विलास : अक्षरांचा श्रम केला, मराठी विभाग मुंबई विद्यापीठ आणि मौज प्रकाशन, मुंबई, २०००.
२१. Adams, Jeff : The Conspiracy of the Text, Routledge and Kegan Paul, London and New York, 1986.
२२. Culler, Jonathan : Structuralist Poetics, Routledge, London and New York, 2002.
२३. Eagleton, Terry : Literary Theory : An Introduction,
२४. Ellis, John M. : The Theory of Literary Criticism,

२५. Fludernik, Monika : An Introduction to Narratology, Routledge, London and New York, २००९.
२६. Gerard, Genette : Narrative Discourse, Basil Blackwell, Oxford, 1980.
२७. Kenon, Shlomith Rimmon : Narrative Fiction- Contemporary Poetics, Methuen Co. Ltd., London and New York, १९८३.
२८. Peck, John : How to Study a Novel, Macmillan, London, 1983.
२९. Rick, Altman : A Theory of Narrative, Columbia University Press, New York, २००८.
३०. Zima, Peter : Philosophy of Modern Literary Theory, The Atholone Press, London, 1999.

एमआर ७. आधुनिक मराठी साहित्याचा इतिहास : इ. स. १९४५ इ. स. २०१०

उद्दिष्टे :

१. १९४५ नंतरच्या काळातील साहित्यनिर्मितीचे स्वरूप लक्षात घेणे.
२. १९४५ नंतरच्या काळातील मराठी साहित्यनिर्मितीचा ऐतिहासिक परिप्रेक्ष्य उभा करणे.
३. विशिष्ट कालखंडाच्या पार्श्वभूमीवर साहित्यनिर्मितीमागील प्रेरणा, प्रवृत्तींचे ज्ञान करून देणे.
४. प्रस्तुत काळातील साहित्यप्रकारांत घडत गेलेला बदल लक्षात घेणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	१९४५ नंतरची सामाजिक, राजकीय, सांस्कृतिक पार्श्वभूमी शिक्षणाच्या सार्वत्रिकीकरणाचा समकाळातील लेखन-वाचन व्यवहारावरील परिणाम	१५	०१
२.	१९६०नंतरच्या (साठोत्तर व नव्वदोत्तर) काळातील साहित्यनिर्मितीमागील प्रेरणा आणि प्रवृत्ती या काळातील विविध साहित्य चळवळी, अनियतकालिकांची चळवळ, नवसाहित्य	१५	०१
३.	साहित्यप्रवाह - दलित, ग्रामीण, जनवादी, आदिवासी, स्त्रीवादी, मुस्लिम, विज्ञानसाहित्य, लोकप्रिय साहित्य, बालसाहित्य, समकालीन वाङ्मयीन नियतकालिके	१५	०१
४.	कथा-कादंबरीलेखन, काव्यलेखन, नाट्यलेखन, ललित गद्य, समीक्षालेखन इ.	१५	०१

(सूचना : १. १९४५ ते १९६० हा कालखंड अंतर्गत मूल्यमापनासाठी असेल. २. १९६० ते २०१० हा कालखंड सत्रान्त परीक्षेसाठी असेल.)

संदर्भ ग्रंथ

१. काळे, अक्षयकुमार : अर्वाचीन मराठी काव्यदर्शन, १९९९.

२. कुरुंदकर, नरहर : धार आणि काठ, देशमुख आणि कंपनी, पुणे, १९७१.
३. कुलकर्णी, अनिरुद्ध (संपा.) : प्रदक्षिणा खंड१आणि २, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे.
४. कुलकर्णी, गो. म., पुंडे द दि (संपा.) : गांधीवाद आणि आधुनिक मराठी साहित्य, प्रतिमा प्रकाशन , पुणे, १९९५.
५. कुलकर्णी, गो. म. – आधुनिक मराठी वाङ्मयाची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी, मेहता पब्लिशिंग हाउस, पुणे, १९९४.
६. गणोरकर, प्रभा आणि इतर : संक्षिप्त मराठी वाङ्मयकोश (१९२० पासून २००३ पर्यंतचा कालखंड), भटकळ फाउण्डेशन, मुंबई, २००४.
७. जाधव, रा. ग.(संपा.) : मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड ७, १९५० ते २०००, भाग १, म.सा.प., पुणे, २००९.
८. जाधव, रा. ग.(संपा.) : मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड ७, १९५० ते २०००, भाग १, म.सा.प., पुणे, २०१०.
९. जाधव, रा. ग.(संपा.) : मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड ७, १९५० ते २०००, भाग १, म.सा.प., पुणे, २०१०.
१०. जाधव, रा. ग. (संपा.) : मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड ७, १९५० ते २०००, भाग १, म.सा.प., पुणे, २०११.
११. डहाके, वसंत आबाजी : मराठी साहित्य-इतिहास आणि संस्कृती, २००५.
१२. दडकर, जया आणि इतर : संक्षिप्त मराठी वाङ्मयकोश (आरंभापासून १९२० पर्यंतचा कालखंड), भटकळ फाउण्डेशन, मुंबई, १९९८.
१३. देऊळकर, चंद्रकांत : मराठी निबंध- लघुनिबंध : स्वरूप व विवेचन, १९८१.
१४. देशपांडे, वि. भा. : मराठी नाटक-नाटककार – काळ आणि कर्तृत्व, खंड १ ते ३, २००८.
१५. पवार, गो.मा./ हातकंगलेकर, म.द. (संपा.) : मराठी साहित्य प्रेरणा आणि स्वरूप, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९८०.
१६. फडके, य. दि. : विसाव्या शतकातील महाराष्ट्र – राजकीय इतिहास, खंड १ ते ५ श्रीविद्या, पुणे.
१७. भोळे, भा. ल./ बेडकिहाळ, किशोर (संपा.) : बदलता महाराष्ट्र - एन.डी.पाटील गौरवग्रंथ, आंबेडकर अकादमी, सातारा.
१८. यादव, आनंद : १९६० नंतरची सामाजिक परिस्थिती आणि साहित्यातील नवे प्रवाह,
१९. यादव, आनंद : ललित गद्याचे तात्त्विक स्वरूप आणि मराठी लघुनिबंधाचा इतिहास, १९९५.

वैकल्पिक विषय

एमआर ८.१. प्रसारमाध्यमे आणि भाषाव्यवहार

उद्दिष्टे :

- १ . प्रसारमाध्यमांच्या स्वरूपाचे ज्ञान होणे.
- २ . प्रसारमाध्यमांसाठी होणाऱ्या लेखनस्वरूपाचे आकलन करून घेणे.
- ३ . प्रसारमाध्यमांसाठी लेखन करण्याची क्षमता विकसित करणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	प्रसारमाध्यमांची रचना आणि स्वरूप : पारंपरिक आणि आधुनिक माध्यमे (ई-माध्यमांसहित)	१५	०१
२.	प्रसारमाध्यमे : मुद्रित, श्राव्य, दृकश्राव्य, ई-माध्यम (स्थूल परिचय आणि मुद्रित माध्यमांसाठी लेखनसराव) या माध्यमांमधून आविष्कारासाठी भाषिक कौशल्याचे विकसन (लेखन, सादरीकरण, वाचिक संस्कार, तांत्रिक अंगांचा परिचय) मुद्रित माध्यमे : बातमी, विविधप्रकारचे लेख, मुलाखती, जाहिराती, संपादन	१५	०१
३.	श्राव्य माध्यमे : उद्घोषणा, निवेदन, बातमी, मुलाखती, जाहिराती, सूत्रसंचालन दृकश्राव्य माध्यमे : निवेदन, बातमी, मुलाखती, जाहिराती, सूत्रसंचालन, ई-माध्यमे : अनुदिनी (ब्लॉग), संकेतस्थळे, समाजमाध्यमे, ई-नियतकालिके, वरील सर्व माध्यमांची वैशिष्ट्ये, परस्परपूरकत्व, प्रत्येक माध्यमातील भाषेचे उपयोजन	१५	०१
४.	प्रात्यक्षिक : नमुना अंक काढणे. (वर्गाचा सामूहिक प्रकल्प) एखादी बातमी, जाहिरात, परीक्षण हे वरील विविध माध्यमांसाठी तयार करणे. विकिपीडिया या संकेतस्थळावर नोंद तयार करणे. इ.	१५	०१

संदर्भग्रंथ :

१. केळकर, केशव : दूरदर्शनासाठी लेखन
२. गर्गे, स.मा. : पत्र आणि पत्रकारिता , मानसन्मान प्रकाशन, पुणे, १९९९.
३. ग्रामोपाध्ये, सुरेंद्र (संपा) : भाषाव्यवहार व भाषाशिक्षण, कासेगाव एज्युकेशन सोसायटी, कासेगाव, २००६.
४. जोशी, श्रीपाद : संवादशास्त्र, विजय प्रकाशन, नागपूर, १९९८.
५. तावरे, स्नेहल (संपा.) : व्यावहारिक मराठी, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, १९९४.
६. नसिराबादकर, ल.रा. : व्यावहारिक मराठी, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर, १९९३.
७. पाटील, आनंद : सृजनात्मक लेखन, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २००५.
८. पानसे, मु.ग. : भाषा – अंतःसूत्र आणि भाषाव्यवहार, म.सा.प. प्रकाशन, पुणे, १९६७.
९. बेलवलकर, सुमन : भाषा – स्वरूप आणि कार्य, य.च. मु. वि., नाशिक, १९९४.
१०. बापट, श्री. ग. : व्यावसायिक पत्रलेखन आणि अहवाललेखन, वैशाली प्रकाशन, पुणे, १९७२.
११. भागवत, गीता : प्रशासकीय मराठी भाषेचा विकास, राज्य मराठी विकास संस्था, मुंबई, १९९६.
१२. माळी, सुनील : बातमीदारी
१३. पानसे, मु.ग. : भाषा – अंतःसूत्र आणि भाषाव्यवहार, म.सा.प. प्रकाशन, पुणे, १९६७.

१४. मोकेशी, सयाजीराजे / नेमाडे, रंजना : व्यावहारिक मराठी, शेतकरी साहित्य इर्जिक परिषद, २००२.

१५. राजाध्यक्ष, मंगेश विठ्ठल : भाषाविवेक, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, १९९७.

१६. सराफ, रा. सो. : भाषा, मातृभाषा व परभाषा, श्री विद्याप्रकाशन, पुणे, १९७३.

एमआर ८.२. ग्रंथ प्रकाशन आणि संपादन

उद्दिष्टे :

१. ग्रंथ प्रकाशनाची प्रक्रिया समजून घेणे.
२. संपादन प्रक्रियेचे स्वरूप समजून घेणे.
३. संपादन प्रक्रियेचा हेतू, उद्दिष्टे आणि प्रकार यांची माहिती घेणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	ग्रंथ प्रकाशनाची प्रक्रिया आणि स्वरूप	१५	०१
२.	संपादन संकल्पना आणि स्वरूप : - संपादन हेतू, प्रेरणा, विविधता, संपादनापूर्वीची पथ्ये, संपादकाची कार्ये आणि भूमिका, अपेक्षित वाचकवर्गाचा विचार संहिता संपादनपद्धती - विषयविवेचन, आशयसंपादन, स्पष्टता, नेमकेपणा, ललितलेखनप्रकारांचे संपादन, ललितेतर लेखनप्रकारांचे संपादन, भाषिक संपादन, भाषिक वाचनाची सूक्ष्मता, शब्दयोजना, शीर्षक, उपशीर्षके, परिच्छेद, अंतिम मुद्रणप्रत, अक्षरेरेखांकन, मुखपृष्ठ रेखांकन, मांडणी, आराखडा, ग्रंथशीर्षक रेखांकन, रेखाचित्रे	३०	०२
३.	ललित साहित्याचे संपादन - कथनात्म साहित्य, कविता, नाटक आणि ललितलेखन ललितेतर साहित्याचे संपादन - वैचारिक साहित्य, माहितीपर गौरवग्रंथ, स्मरणिका, दुर्मिळ हस्तलिखिते, अहवाललेखन, साहित्येतिहास, कोश साहित्य, रोजनिशी संपादन	१५	०१

संदर्भ ग्रंथ :

१. गोगटे, शरद : मराठी ग्रंथप्रकाशनाची २०० वर्षे, राजहंस, पुणे २००८.
२. जोशी, वसंत (संपा.) : भाषा व साहित्य : संशोधन खंड १, २ व ३ -, म.सा. परिषद, १९८१.
३. नाईक, बापूराव : भारतीय ग्रंथमुद्रण, कॅ गो गं लिमये ट्रस्ट, १९८०.
४. तुळपुळे, शं.गो. : मराठी ग्रंथनिर्मितीची वाटचाल, महाराष्ट्र ग्रंथोत्तेजक संस्था, १९७४.
५. दाते, शंकर गणेश : ग्रंथ-सूची-शास्त्र (समाविष्ट-मराठी ग्रंथ सूची, खंड १, पुणे, १९७३.
६. धिवार, सुनील : हस्तलिखितांच्या विविध लेखनशैली व प्रकार, 'ज्ञानगंगोत्री' जून-नोव्हें, २०१३.
७. धोंड, म. वा. : आधुनिक मराठी संहिताचिकित्सा, मराठी संशोधन मंडळ, मुंबई

८. प्रियोळकर, अ.का. : मराठी ग्रंथांचे आदर्श संग्रहालय, मुंबई मराठी साहित्य संघ, १९६९.
९. प्रियोळकर, अ.का./गवसकर आर.आर. : मराठी दोलामुद्रिते, मुंबई मराठी साहित्य संग्रहालय, १९६९.
१०. प्रियोळकर, अ.का. : साधनचिकित्सा व पाठचिकित्सा, 'दमयंतीस्वयंवर' या ग्रंथाची प्रस्तावना,
११. पोतदार, एकनाथ : संपादक आणि संपादकीय, कौस्तुभ प्रकाशन, नागपूर, १९९१.
१२. पंडित, भ. श्री. : सूचिसाहित्य 'मराठी संशोधन पत्रिका' वर्ष १९, अंक ४ जुलै, १९७२.
१३. फडके, अरुण : मराठी लेखनकोश, अंकुर प्रकाशन, ठाणे, २००८.
१४. बनहट्टी, श्री.ना. : पाठनिश्चितीची प्रक्रिया, 'महाराष्ट्र साहित्य पत्रिका', डिसेंबर १९६९
१५. भटकळ, सदानंद : सदानंदयात्रा, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, २०१६.
१६. गावस्कर सु. आ. (संपा.): मराठी दोलामुद्रिते, मुंबई ग्रंथसंग्रहालय, मुंबई, १९६९.
१७. प्रियोळकर अ. का. (संपा.): मराठी दोलामुद्रिते, मुंबई ग्रंथसंग्रहालय, मुंबई, १९६६.
१८. लिमये, अ.ह. : ग्रंथव्यवहार, व्हिनस प्रकाशन, १९९२.
१९. लिमये, अ.ह. : मराठी ग्रंथप्रकाशनाचे स्वरूप : प्रेरणा व परंपरा, प्रसाद प्रकाशन, पुणे, १९७२.
२०. लेले, रा.के. : ग्रंथवर्णन आणि ग्रंथसूची, जोशी-लोखंडे प्रकाशन, पुणे, १९८३.
२१. वैद्य, सरोजिनी आणि इतर (संपा.) : कोश व सूची वाङ्मय : स्वरूप आणि साध्य, राज्य मराठी विकास संस्था, १९९७.
२२. ज्ञानगंगोत्री: मराठी ग्रंथसूचीकार शंकर गणेश दाते जन्मशताब्दी विशेषांक - जून ते ऑगस्ट २००४.

एमआर ८.३. विशिष्ट साहित्यप्रवाहाचा अभ्यास : आदिवासी व स्त्रीवादी

उद्दिष्टे :

१. विशिष्ट साहित्यप्रवाहांच्या निर्मितीची मीमांसा करणे.
२. आदिवासी व स्त्रीवादी ह्या साहित्यप्रवाहांच्या निर्मितीप्रेरणांचा शोध घेणे.
३. ह्या दोन्ही प्रवाहांमधील वाङ्मयाची वाटचाल व वैशिष्ट्ये अभ्यासणे.
४. नेमलेल्या साहित्यकृतींची उपरोक्त संदर्भात प्रस्तुतता निश्चित करणे.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	आदिवासी साहित्यप्रवाह : संकल्पना व स्वरूप प्रवाहाच्या निर्मितीची करणे - वाङ्मयीन व सामाजिक - सांस्कृतिकदृष्ट्या शोध, क्षीण होण्याची कारणे	१५	०१
२.	स्त्रीवादी साहित्यप्रवाह : संकल्पना व स्वरूप प्रवाहाच्या निर्मितीची कारणे - वाङ्मयीन व सामाजिक - सांस्कृतिकदृष्ट्या शोध, क्षीण होण्याची कारणे	१५	०१
३.	नेमलेल्या साहित्यकृतींची आदिवासी साहित्यप्रवाहाच्या संदर्भात प्रस्तुतता निश्चित करणे रोडाली - वाहरू सोनवणे भंगुजी नाईक (एकांकिका) - कुंडलीक केदारी	१५	०१
४.	नेमलेल्या साहित्यकृतींची स्त्रीवादी साहित्य प्रवाहाच्या संदर्भात प्रस्तुतता निश्चित करणे	१५	०१

	अस्वस्थ मी अशांत मी – नीरजा मरी मरी जाय सरीर – योजना यादव		
--	--	--	--

संदर्भ:

१. इंगोले, प्रतिमा : स्त्रीचे भावविश्व आणि आधुनिकता, लेखिका पुस्तक प्रकाशन प्रकल्प, २०१३.
२. केळकर, मीना : भारतीय स्त्री – संकल्पना आणि प्रतिमा, निमित्त प्रकाशन, पुणे, १९९०.
३. खांडगे, मंदा व इतर : स्त्रीसाहित्याचा मागोवा, खंड १, २ आणि ३ साहित्यप्रेमी भगिनी मंडळ, पुणे, २००२.
४. खांडगे, मंदा, / मिरजकर, निशिकांत व इतर : भारतीय भाषांतील स्त्रीसाहित्याचा मागोवा, (१८५० ते २०००) खंड १ आणि २, साहित्यप्रेमी भगिनी मंडळ, पुणे, २००७.
५. गारे, गोविंद : भारतीय आदिवासी समाज आणि संस्कृती, अमृत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९९३.
६. गारे, गोविंद : स्वातंत्र्यलढ्यातील आदिवासी क्रांतिकारक, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, २००६.
७. गारे, गोविंद : महाराष्ट्रातील अनुसूचित क्षेत्र आणि अनुसूचित आदिवासी जमाती, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे, २००२.
८. गोखले, करुणा : बाईमाणूस, राजहंस प्रकाशन, पुणे, २०१०.
९. तुमराम, विनायक : आदिवासी साहित्य : दिशा आणि दर्शन, स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद.
१०. तुमराम, विनायक : आदिवासी साहित्य – स्वरूप आणि समस्या, विजय प्रकाशन, नागपूर, १९९४.
११. तुमराम, विनायक : शतकातील आदिवासी कविता, हरिवंश प्रकाशन, चंद्रपूर, २००३.
१२. पाटील, शरद : रामायण – महाभारतातील वर्णसंघर्ष, मावळाई प्रकाशन, शिरूर, १९८६.
१३. भागवत, वंदना आणि इतर (संपा.) : संदर्भासहित स्त्रीवाद – स्त्रीवादाचे समकालीन चर्चाविश्व, शब्द प्रकाशन, मुंबई, २०१४.
१४. भागवत, विद्युत (संपा.) – भारतातील समकालीन कळीचे प्रश्न : स्त्रीवादी चर्चाविश्वाचा आढावा, स्त्रीवादी अभ्यास केंद्र पुणे, २०००.
१५. भागवत, विद्युत आणि परदेशी, प्रतिमा (संपा.) : अब्राह्मणी स्त्रीवादी इतिहासलेखनाच्या दिशेने, स्त्रीअभ्यास केंद्र पुणे, १९९८.
१६. धोंगडे, अश्विनी : स्त्रीवादी समीक्षा – स्वरूप आणि उपयोजन, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, १९९३.
१७. रेगे, शर्मिला व इतर : स्त्रीप्रश्नांची गुंतागुंत, व्हीएके पब्लि., मुंबई, १९९८.
१८. व्हालेकर, ज्ञानेश्वर : आदिवासी मराठी साहित्य : एक अभ्यास, स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद, २००९.
१९. वरखेडे, मंगला (संपा.) : स्त्रीवादी समीक्षा – संकल्पना व उपयोजन, का. स. वा. प्र. अ. संस्था, धुळे, १९९९.
२०. शिंदे, ताराबाई : स्त्री- पुरुष तुलना, रघुवंशी प्रकाशन, १९८४.
२१. गोखले, करुणा (अनु.) : द सेकंड सेक्स, (सीमोन द बोव्हा), पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २०१०.

एमआर ८.४. साहित्यकृतीचा लेखकलक्ष्यी अभ्यास

उद्दिष्टे :

१. साहित्यकृतीचा लेखकलक्ष्यी अभ्यास समजून घेणे.
२. लेखक, त्याचे वाङ्मयीन व्यक्तिमत्त्व, लेखक आणि त्याचा समकाळ समजून घेणे.
३. लेखकाच्या अन्य साहित्यकृती व अभ्यासकक्षेतील साहित्यकृतीचा सहसंबंध उलगडणे.

४. साहित्यकृतीच्या आधारे लेखकाची स्थाननिश्चिती करणे

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	लेखकलक्ष्यी अभ्यास लेखकलक्ष्यी अभ्यासाची संकल्पना व स्वरूप	१५	०१
२.	लेखकलक्ष्यी अभ्यासाचे विविध दृष्टिकोण	१५	०१
३.	लेखकलक्ष्यी अभ्यासासाठी नेमलेल्या साहित्यकृती सात सक्कं त्रेचाळीस –किरण नगरकर गिधाडे – विजय तेंडुलकर हिंदू भालचंद्र नेमाडे - जगण्याची समृद्ध अडगळ : कर्पूर्यु आणि इतर कथा- नागनाथ कोत्तापल्ले	३०	०२

संदर्भ ग्रंथ :

१. कवठेकर, बाळकृष्ण : लेखकाचा अभ्यास (अंतर्भूत, साहित्याचा अभ्यास, गुरुवर्य डॉ. र.बा. मंचरकर सद्भावग्रंथ, जोशी चं.वि. व इतर (संपा.) प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २००३.)
२. गावडे, प्र.ल. : विशिष्ट ग्रंथकाराचा अभ्यास (अंतर्भूत, भाषा व साहित्य - संशोधन, खंड१, जोशी वसंत (संपा.) महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे, १९८१.)
३. डहाके, वसंत आबाजी : मराठीतील कथनरूपे, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई,
४. थोरात, हरिश्चंद्र : मूल्यभानाची सामग्री, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०१६.
५. थोरात, हरिश्चंद्र : साहित्याचे संदर्भ, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००५.
६. धोंडगे, दिलीप : शैलीमीमांसा, शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर, १९८१.
७. दडकर, जया : चिं. त्र्यं. खानोलकरांच्या शोधात, मौज प्रकाशन, १९८३.
८. नेमाडे, भालचंद्र : टीकास्वरयंवर, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९९०.
९. भागवत, श्री. पु. आणि इतर (संपा.) : साहित्य- अध्यापन आणि प्रकार, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९८७.
१०. मालशे, मिलिंद/ जोशी अशोक : आधुनिक समीक्षा-सिद्धान्त, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००७.
११. मालशे, स.ग. आणि इतर (संपा.) : महात्मा फुले समग्र वाङ्मय, म.रा.सा. सं. मंडळ, मुंबई.
१२. राजाध्यक्ष, विजया (संपा.): समीक्षा-संज्ञा कोश, खंड४, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, २००२.
१३. Eagleton, Terry : Literary Theory : An Introduction,
१४. Ellis, John M. : The Theory of Literary Criticism,
१५. Zima, Peter : Philosophy of Modern Literary Theory, The Atholone Press, London, 1999.

एमआर ८.५. विश्वसाहित्याचा अभ्यास

उद्दिष्टे :

१. विश्वसाहित्याची संकल्पना समजून घेणे.

२. विविध भाषा आणि संस्कृती व्यवहारातून पुढे आलेल्या साहित्यकृतींतून अभिव्यक्त होणाऱ्या मानवी जीवन दर्शनाचे स्वरूप अभ्यासणे.

३. जागतिक भाषा आणि त्यातील साहित्यकृतींविषयी विद्यार्थ्यांमध्ये जिज्ञासा विकसित करणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	विश्वसाहित्याची संकल्पना : विविध दृष्टिकोण	१५	०१
२.	विश्वसाहित्याच्या अभ्यासाच्या पद्धती	१५	०१
३.	विश्वसाहित्य अभ्यासाच्या अनुषंगाने नेमलेल्या साहित्यकृती राजा लियर – विंदा करंदीकर मंटोच्या अनुवादित कथा – वसुधा सहस्रबुद्धे अन्तोन चेखव : आठ दीर्घकथा - सुमती कानेटकर ब्लाइंडनेस – भा. ल. भोळे (जुझे सारामागू)	३०	०१

संदर्भ ग्रंथ :

१. अर्जुनवाडकर, लीला : ललित साहित्याचे भाषांतर – एक यक्ष प्रश्न, भाषा आणि जीवन, पावसाळा, १९९२.
२. कऱ्हाडे, सदा – भाषांतर, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई.
३. कालेलकर, ना.गो. : भाषा आणि संस्कृती, मौज प्रकाशन, मुंबई.
४. काळे कल्याण/ सोमण, अंजली (संपा.) : भाषांतरमीमांसा, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९९७.
५. जहागीरदार, चंद्रशेखर (संपा.) : तौलनिक साहित्याभ्यास – तत्त्वे आणि दिशा, सौरभ प्रकाशन, कोल्हापूर, १९९२.
६. तुपे, केशव (संपा.) : अनुवादमीमांसा, साक्षात प्रकाशन, औरंगाबाद.
७. देवी, गणेश : स्मृतिभ्रंशानंतर, अनु. म. सु. पाटील, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे.
८. देशपांडे, एल. एस. : साहित्य-सेतू, निर्मल प्रकाशन, नांदेड, १९९९.
९. धायगुडे, सुरेश / पुंडे, द. दि. : तेन यांचा वाङ्मयसिद्धांत-संहिता आणि भाषांतर, रोहन प्रकाशन, २०१९.
१०. पाटील, आनंद : तौलनिक साहित्य, नवे सिद्धांत आणि उपयोजन, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९९८.
११. पुंडे, द.दि. (संपा.) : भारतीय साहित्याची संकल्पना (चंद्रकांत बांदिवडेकर गौरव ग्रंथ)
१२. पुंडे, दत्तात्रय/ घोरपडे, पद्मजा (अनु.) : भारतीय साहित्याच्या इतिहासातील समस्या, डायमंड प्रकाशन, पुणे.
१३. फाटक, म. वि./ठकार, रजनी : भाषांतर – शास्त्र आणि कला, वरदा बुक्स, पुणे, १९८७.
१४. बांदिवडेकर, चंद्रकांत : देशीवाण,
१५. बापट, वसंत : तौलनिक साहित्याभ्यास, मौज प्रकाशन, दु. आ., मुंबई, २०१४.
१६. मिरजकर, निशिकांत : तौलनिक साहित्य, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २०१६.
१७. वरखेडे, रमेश (संपा.) – भाषांतरविद्या, य. च. मु. विद्यापीठ प्रकाशन, नाशिक, १९९७.
१८. शर्मा, रामविलास : भारतीय साहित्याच्या इतिहासातील समस्या (अनु.- पुंडे, द.दि./ घोरपडे, पद्मजा) प्रतिमा प्रकाशन, १९९८.
१९. सानेगुरुजी : भारतीय संस्कृती, सुलभ राष्ट्रीय ग्रंथमाला, पुणे, १९५४.

२०. सारंग, विलास : भाषांतर आणि भाषा, मौज प्रकाशन, २०११.
२१. सारंग, विलास : वाङ्मयीन संस्कृती आणि सामाजिक वास्तव, मौज प्रकाशन, मुंबई, २०११.
२२. Cladio, Gulian : The Challenge of Comparative Literature, Harward University Press, Cambridge, 1993.
२३. Dev Amiya/ Das Shirishakumar (Ed.) : Comparative Literature – Theory and Practice, Indian Institute of Advanced Study, Shimala, 1989.
२४. Das Shirishakumar : A History of Indian Literature, Sahitya Academy, Navi Delhi, 1991.
२५. Gokak V.V. : The Concept of Indian Literature, Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., New Delhi, 1979.
२६. Mukherjee Sujit : Translation As Discovery, Orient Longman, 1994.

एमआर ८.६. साहित्यकृतीचे माध्यमांतर

उद्दिष्टे :

१. साहित्यकृतीच्या माध्यमांतराचे स्वरूप समजावून घेणे.
२. साहित्यकृतीच्या मध्यमांतरांच्या चिकित्सेची क्षमता विकसित करणे.
३. साहित्यकृतीची निर्मितिप्रक्रिया आणि माध्यमांतर यातील अंतर उलगडणे.
४. साहित्यकृतीचे माध्यमांतर घडवण्याच्या दृष्टीने पूर्वतयारी करणे.

अभ्यासक्रम:

अ.क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	साहित्यनिर्मिती आणि माध्यमांतर माध्यमांतर : संकल्पना आणि स्वरूप	१५	०१
२.	नाटकाचे माध्यमांतर कवितेचे माध्यमांतर कादंबरीचे माध्यमांतर आत्मचरित्राचे माध्यमांतर	१५	०१
३.	नाटकाचे माध्यमांतर : पंखांना ओढ पावलांची - उंबरठा कवितेचे माध्यमांतर : अजिंठा (ना. धो. महानोर) – अजिंठा कादंबरीचे माध्यमांतर : रीटा वेलिणकर (शांता गोखले) – रीटा आत्मचरित्राचे माध्यमांतर : सांगते ऐका) हंसा वाडकर (– सांगते ऐका	३०	०२

संदर्भ ग्रंथ :

१. कामत, कल्पना : मराठी कादंबऱ्यांची नाट्यरूपांतरणे, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई.
२. खोपकर, अरुण : गुरुदत्त – तीन अंकी शोकांतिका, ग्रंथाली वाचक चळवळ, मुंबई, १९८५.
३. थोरात, राजेंद्र/ कसबेकर, आशुतोष (संपा.) : साहित्यकृतीचे माध्यमांतर
४. दादेगावकर, उमा : बॅरिस्टर-तीन रूपे, मॅजेस्टिक प्रकाशन, पुणे.
५. दीक्षित, विजय : चित्रपट - एक कला, रेणुका प्रकाशन, पुणे, १९७९.

६. सकपाळ, अनिल : मराठी चित्रपटाची पटकथा, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २००५.
७. शिंदे, मा, कृ. : सिनेमाशास्त्र आणि तंत्र, नवमत प्रकाशन संस्था, मुंबई, १९५१.
८. हंडीभाग, भारत (संपा.) : साहित्याचे माध्यमांतर, हरनाई प्रकाशन, नांदेड.
९. Beja, Morris : Film & Literature, Longman, New York, 1979.
१०. Field, Syd : Screenplay-The Foundation of Screen Writing, A Delta Book, New York, 1979.
११. Packard, William : The Art of Screenwriting, Paragon Publishers, New York, 1986.
१२. Richardoson, Robert : Literature & Film, Indian University, Press, 1972.
१३. Swain, Dwight : Film Scripting & Practical Manual, Focal Press, London, 1987.

एमआर ८.७. निर्मितिप्रक्रिया आणि साहित्यनिर्मिती : दोन

उद्दिष्टे :

१. साहित्यनिर्मितीसाठी वातावरणनिर्मिती, कथानक, पात्रांचा विकास आणि भाषेच्या वापराबाबतचे सराव करून घेणे.
२. साहित्यनिर्मितीतून विचार, भाव-भावनादी गोष्टी मांडण्याचा सराव करणे.
३. विविध साहित्यप्रकारांच्या निर्मितीक्षमता विकसित करणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	कथा-कादंबरी निर्मितिप्रक्रिया कथानकातून विविध स्वरूपाच्या अनुभवांची मांडांमांड एखादी घटना आणि प्रसंग घेऊन त्याचे कथन करण्याचा सराव	१५	०१
२.	नाट्यनिर्मितीची प्रक्रिया अनुभवलेल्या एखाद्या प्रसंगावर नाट्यलेखनाचा सराव	१५	०१
३.	कविता निर्मितिप्रक्रिया एखाद्या अनुभवावर कविता लिहिण्याचा सराव	१५	०१
४.	अ. प्रात्यक्षिका दरम्यान येणाऱ्या अडचणी आणि आव्हाने यांविषयी चर्चा आ. नदीष्ट (मनोज बोरगावकर) या कादंबरीच्या अनुषंगाने साहित्यनिर्मितिप्रक्रिया उलगडणे. इ. दोन शतकांच्या सांध्यावरच्या नोंदी (बालाजी सुतार) या कथासंग्रहाच्या अनुषंगाने साहित्यनिर्मितिप्रक्रिया उलगडणे. ई. उजळल्या दिशा (सदानंद मोरे) या नाटकाच्या अनुषंगाने साहित्यनिर्मितिप्रक्रिया उलगडणे. उ. सालोसाल (केशव खटींग) या कवितासंग्रहाच्या अनुषंगाने साहित्यनिर्मितिप्रक्रिया उलगडणे.	१५	०१

संदर्भ ग्रंथ :

१. केळकर, अशोक : माध्यमा- भाषा आणि भाषाव्यवहार, मेहता प्रकाशन, कोल्हापूर, १९९६.
२. गाडगीळ, स.रा. : काव्यशास्त्रप्रदीप, मोघे प्रकाशन, कोल्हापूर, १९७१.
३. ढवळे, वा. रा. : कविता फुलते अशी, ओरिएंट लॉंगमन्स, १९७५.
४. दांडेकर, गो.नी. : कहाणीमागची कहाणी , मृण्मयी प्रकाशन, पुणे, २०००.
५. नेमाडे, भालचंद्र : सोळा भाषणे, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई.
६. नेमाडे, भालचंद्र : निवडक मुलाखती, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई.
७. पाटणकर, रा. भा. : सौंदर्यमीमांसा, मराठी विभाग- मुंबई विद्यापीठ आणि मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७४.
८. पाटील, आनंद : सृजनात्मक लेखन, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, द्वि. आ., २००९.
९. भावे, पु.भा. : कथाकल्प, संकल्प प्रकाशन, पुणे, १९८५.
१०. यादव, आनंद : साहित्याची निर्मितिप्रक्रिया, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, १९८९.
११. राजाध्यक्ष, विजया : संवाद, ग्रंथाली प्रकाशन, मुंबई, १९८५.
१२. रेगे, पु.शि. (संपा.) : एका पिढीचे आत्मकथन (वा.रा.ढवळे गौरवग्रंथ), मराठी साहित्य संघ, मुंबई.
१३. सारंग, विलास : सर्जनशोध आणि लिहिता लेखक
१४. Allen, Robert : A Guide to the Art of Writing, Mensa Publication, Cambridge, 1990.
१५. Bailey, Tom : On Writing short stories, Oxford, २०००.
१६. Barry, Maybury : Writers Workshop – Techniques in Creative Writing, Bastford, 1979.
१७. Brande, Dorotheo : Becoming a writer, New York, Tarher, १९८१.
१८. Forster, E. M. : Aspects of the Novel, London, १९२७.
१९. Smith, F. : Writers and Writing, Heinemann, London, 1981.
२०. Surmelian, Leon : Techniques of Fiction Writing, A Doubleday Anchor, New York, 1995.
२१. Troyka, Lynn Buintman : Handbook for Writers, Prentice Hall International, London, 1987.
२२. Walkins, Floyd Floyd C and Knight Karl F. (Ed.) : Readings on the Craft of Writing, Houghton Mifflin, Boston, 1966.
२३. Wilson, Colin : The Craft of Fiction, Victor Gollance, 1975.

एमआर ८.८. प्रभाव अभ्यास

उद्दिष्टे :

१. प्रभाव अभ्यासाची संकल्पना समजावून घेणे.
२. प्रभावाची प्रक्रिया आणि त्याचे विविध प्रकार लक्षात घेणे.
३. मराठी साहित्याच्या विविध टप्प्यावरील प्रभावप्रक्रियांचे स्वरूप समजावून घेणे.
४. वाङ्मयीन-सांस्कृतिक सत्ताकेंद्रांचा साहित्यावर कसा प्रभाव पडतो हे लक्षात घेणे.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	प्रभाव अभ्यासाची संकल्पना, स्वरूप आणि व्याप्ती,	१५	०१

	प्रभावाची कारणे व मीमांसा - राजकीय, सामाजिक, सांस्कृतिक, कलात्मक इ.		
२.	प्रभावाची प्रक्रिया : विविध प्रकार, आशयसूत्रे, आविष्काररीती, तत्त्वज्ञान, जीवनदृष्टी, मूल्ये यांच्या दृष्टिकोणातून होणारा प्रभावाचा अभ्यास	१५	०१
३.	मराठी साहित्याच्या विविध टप्प्यावरील प्रभावप्रक्रिया : मध्ययुगीन आणि आधुनिक कालखंड १. लेखकाचा प्रभाव (कालिदास, भास, भवभूती इ.), (शेक्सपियर, मोलीयर, इब्सेन) २. तत्त्वज्ञानाचा प्रभाव – अद्वैत, बौद्ध, मार्क्स इ. ३. संहितांचा प्रभाव – (भारतीय आणि पाश्चात्य संहिता) ४. सामाजिक आणि सांस्कृतिक चळवळींचा प्रभाव ५. रचनाप्रकारांचा प्रभावानुरोधाने अभ्यास : सॉनेट – सुनीत, गझल, हायकू, अभंग या रचनाप्रकारांचा मराठी कवितेवरील प्रभाव ६. वसाहतकालीन व वसाहतोत्तर प्रभाव: पाश्चात्य वसाहतवादी प्रभाव, एतद्देशीय परंपराचा प्रभाव, देशीवाद	३०	०२

संदर्भ ग्रंथ :

१. कुलकर्णी, अनिरुद्ध : इब्सेन, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे. कुलकर्णी श्री. रं.: ओवी ते लावणी - प्रकाशक र. ना. वरखेडे, धुळे, १९९२.
२. जहागीरदार, चंद्रशेखर (संपा.): तौलनिक साहित्याभ्यास – तत्त्वे आणि दिशा, सौरभ प्रकाशन, कोल्हापूर, १९९२.
३. देवी, गणेश : भारतीय संदर्भात तौलनिक साहित्याभ्यास, सौरभ प्रकाशन, कोल्हापूर, १९९२.
४. नेमाडे, भालचंद्र : टीकास्वयंवर, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद.
५. पाटणकर, रा.भा. : अपूर्ण क्रांती, मौज प्रकाशन, पुणे.
६. पाटील आनंद : तौलनिक साहित्य, नवे सिद्धांत आणि उपयोजन, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९९८.
७. पाटील, आनंद : ब्रिटीश बॉम्बे आणि पोर्तुगीज गोव्यातील वाङ्मय, ग्रंथांली प्रकाशन, मुंबई, १९९९.
८. पाटील, आनंद : मराठी नाटकांवरील इंग्रजी प्रभाव, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
९. पुंडे, द.दि (संपा.): भारतीय साहित्याची संकल्पना (डॉ. चंद्रकांत बांदिवडेकर गौरव ग्रंथ), प्रथमा प्रकाशन, पुणे.
१०. पोतदार, द. वा. : मराठी गद्याचा इंग्रजी अवतार, व्हिनस प्रकाशन, पुणे
११. बापट, वसंत : तौलनिक साहित्याभ्यास, मौज प्रकाशन, दु. आ., मुंबई, २०१४.
१२. मंचरकर, र.बा.: तौलनिक साहित्य आणि मध्ययुगीन वाङ्मय, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २००३.
१३. मिरजकर, निशिकांत : तौलनिक साहित्य, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २०१६.
१४. रसाळ, सुधीर : वाङ्मयीन संस्कृती, मौज प्रकाशन गृह, पुणे.

१५. शिरवाडकर, के. रं. : शेक्सपीअर : जीवन आणि साहित्य, राजहंस प्रकाशन, पुणे.
१६. शिरवाडकर, वि. वा. : शोध शेक्सपीअरचा - सुपर्ण प्रकाशन, पुणे, १९८३.
१७. सारंग, विलास : वाङ्मयीन संस्कृती आणि सामाजिक वास्तव, मौज प्रकाशन, मुंबई, २०११.
१८. सारंग, विलास : सिसिफस आणि बेलाक्वा, प्रास प्रकाशन, मुंबई, १९८२.
१९. Cladio, Gulian : The Challenge of Comparative Literature, Harward University Press, Cambridge, 1993.
२०. Dev Amiya/ Das Shirishakumar (Ed.) : Comparative Literature – Theory and Practice, Indian Institute of Advanced Study, Shimla, 1989.
२१. Das Shirishakumar : A History of Indian Literature, Sahitya Academy, New Delhi, 1991.
२२. Gokak V.V. : The Concept of Indian Literature, Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., New Delhi, 1979.
२३. Mujumdar, Swapan : Comparative Literature - Indian Dimensions,
२४. Mukherjee Sujit : Translation As Discovery, Orient Longman, 1994.s

एमआर ८.९. मराठी ग्रंथ-इतिहास : दोन

उद्दिष्टे :

१. सूचींचे विविध प्रकार व त्या तयार करण्याच्या पद्धतींचा अभ्यास करणे.
२. हस्तलिखितांच्या संपादन आणि संशोधनाचे पद्धतीशास्त्र अभ्यासणे.
३. पाठचिकित्साशास्त्राचे महत्त्व आणि स्वरूप अभ्यासणे.
४. कोशनिर्मितीचे महत्त्व आणि स्वरूप अभ्यासणे.

अभ्यासक्रम:

अ.क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	सूचीविचार : ग्रंथसूचीची आवश्यकता व कार्ये, ग्रंथसूचीचे प्रकार विश्लेषणात्मक / सटीप ग्रंथसूची, वर्णनात्मक ग्रंथ सूची, पाठभेददर्शक ग्रंथसूची, विषय ग्रंथसूचीची संकल्पना व सूची संकलनाच्या पद्धती, राष्ट्रीय ग्रंथसूची, भारतीय राष्ट्रीय ग्रंथसूची, ग्रंथव्यापार सूची, जागतिक ग्रंथसूची, मराठीतील सूचीकार्य	१५	०१
२.	हस्तलिखितांचे स्वरूप आणि संशोधन प्रकार हस्तलिखितांचे : वैशिष्ट्ये, हस्तलिखितांची उपलब्धी, जतन आणि संवर्धन	१५	०१
३.	पाठचिकित्सा पाठचिकित्सेची संकल्पना : आवश्यकता, पाठभेदाची कारणमीमांसा, पाठचिकित्सकाचे कार्य, पाठचिकित्सेच्या पद्धती, पाठचिकित्साशास्त्राची मार्गदर्शक तत्त्वे, पाठचिकित्साशास्त्राची परिभाषा	१५	०१
४.	कोशनिर्मिती : संकल्पना आणि आवश्यकता, पद्धती आणि प्रकार, मराठीतील कोशनिर्मिती	१५	०१

संदर्भ ग्रंथ :

१. कर्णिक, प्रदीप : ग्रंथ, ग्रंथालय, ग्रंथसंस्कृती
२. कर्णिक, प्रदीप : ग्रंथपुण्यसंपत्ती, नवचैतन्य प्रकाशन, मुंबई, २०१०.
३. कुलकर्णी, गो.म. : मराठी साहित्याची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी, मेहता प्रकाशन, पुणे, १९९४.
४. कुलकर्णी, व.वि. : ग्रंथसूचीचा अभ्यास, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाचे 'संदर्भसेवा आणि संदर्भसाधने' या विषयांतर्गत पाठ्यपुस्तक, १९९६.
५. कुलकर्णी, वसंत विष्णू : मराठी भाषा व वाङ्मयसंशोधन आणि ग्रंथसूची, 'साहित्यसूची' जुलै, १९८९.
६. चुनकेर, सु.रा. : सूचीची सूची, मुंबई विद्यापीठ, १९९५.
७. गोगटे, शरद : मराठी ग्रंथप्रकाशनाची २०० वर्षे, राजहंस, पुणे, २००८.
८. घारे, दीपक : मुद्रणपर्व
९. जोशी, वसंत (संपा.) : भाषा व साहित्य : संशोधन खंड १, २ व ३ -, म.सा. परिषद, १९८१.
१०. टिकेकर, अरुण : अक्षरनिष्ठांची मांदियाळी:- ग्रंथ शोध आणि वाचन बोध, रोहन प्रकाशन, पुणे, २०११.
११. नाईक, बापूराव : भारतीय ग्रंथमुद्रण, कॅ गो गं लिमये ट्रस्ट, पुणे, १९८०.
१२. तुळपुळे, शं.गो. : मराठी ग्रंथमुद्रणाची वाटचाल
१३. दाते, शंकर गणेश : ग्रंथ-सूची-शास्त्र (समाविष्ट-मराठी ग्रंथ सूची, खंड १, पुणे, १९७३.
१४. धिवार, सुनील : हस्तलिखितांच्या विविध लेखनशैली व प्रकार, 'ज्ञानगंगोत्री' जून-नोव्हें, २०१३.
१५. धोंड, म. वा. : आधुनिक मराठी संहिताचिकित्सा, मराठी संशोधन मंडळ, मुंबई
१६. प्रियोळकर, अ.का. : मराठी ग्रंथांचे आदर्श संग्रहालय, मुंबई मराठी साहित्य संघ, १९६९.
१७. प्रियोळकर, अ.का./गवसकर आर.आर. : मराठी दोलामुद्रिते, मुंबई मराठी साहित्य संग्रहालय, १९६१.
१८. प्रियोळकर, अ.का. : साधनचिकित्सा व पाठचिकित्सा, 'दमयंतीस्वयंवर' या ग्रंथाची प्रस्तावना,
१९. पंडित, भ. श्री. : सूचिसाहित्य 'मराठी संशोधन पत्रिका' वर्ष १९, अंक ४ जुलै, १९७२.
२०. पिंगे, श्री.म. : युरोपीयनांनी केलेली मराठी भाषेची सेवा,
२१. बनहट्टी, श्री.ना. : पाठनिश्चीतीची प्रक्रिया, 'महाराष्ट्र साहित्य पत्रिका', डिसेंबर १९६९
२३. बर्वे, शंकर नारायण : मराठी सूचिकार्याची वाटचाल, (समाविष्ट- 'ग्रंथालयविचार' (वा.विं. भट गौरवग्रंथ), महाराष्ट्र राज्य ग्रंथालय संघ प्रकाशन, मुंबई.
२४. मराठे, ना.बा. : ग्रंथसूचीशास्त्र, महाराष्ट्र राज्य ग्रंथालय संघ प्रकाशन, मुंबई
२५. मोरजे, गंगाधर (संपा.): मराठी दोलामुद्रिते, मुंबई मराठी ग्रंथसंग्रह, १९६६.
२६. गावस्कर सु. आ. (संपा.): मराठी दोलामुद्रिते, मुंबई ग्रंथसंग्रहालय, मुंबई, १९६१
२७. लिमये, अ.ह. : ग्रंथव्यवहार, व्हिनस प्रकाशन, १९९२.
२८. लिमये, अ.ह. : मराठी प्रकाशनाचे स्वरूप : प्रेरणा व परंपरा, प्रसाद प्रकाशन, पुणे, १९७२.
२९. लेले, रा.के. : ग्रंथवर्णन आणि ग्रंथसूची, जोशी-लोखंडे प्रकाशन, पुणे, १९८३.
३०. वाकणकर, ल.श्री. : देवनागरी लिपीचा इतिहास, दे.लि. घडण-परांजपे, मराठी संशोधन मंडळ, १९६८.
३१. वैद्य, सरोजिनी आणि इतर (संपा.): कोश व सूची वाङ्मय : स्वरूप आणि साध्य, राज्य मराठी विकास संस्था, १९९७.
३२. ज्ञानगंगोत्री: मराठी ग्रंथसूचीकार शंकर गणेश दाते जन्मशताब्दी विशेषांक - जून ते ऑगस्ट २००४.
३३. Gupta, Abhijit/Chakravorty, Swapan (Ed) : Founts of Knowledge
३४. Gupta, Abhijit/Chakravorty, Swapan (Ed) : Moveable Type
३५. Gupta, Abhijit/Chakravorty, Swapan (Ed) : Print Areas

एमआर ८.१०. स्त्रीसाहित्य

उद्दिष्टे :

१. स्त्रीसाहित्याच्या अभ्यासाचे स्वरूप समजावून घेणे.
२. मध्ययुगीन व आधुनिक समाजजीवनातील स्त्रियांचे स्थान व त्यांचा वाङ्मयाविष्कार ह्यांचे परस्परसंबंध जाणून घेणे.
३. नेमलेल्या साहित्यकृतींचा ह्या दृष्टिकोणातून अभ्यास करणे.

अभ्यासक्रम:

अ क्र	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	स्त्रीसाहित्याचे स्वरूप व विशेष	१५	०१
२.	मराठी स्त्रीसाहित्याची परंपरा आणि वाटचाल	१५	०१
३.	अभ्यासासाठी नेमलेल्या साहित्यकृती - १. आमच्या आयुष्यातील आठवणी – रमाबाई रानडे २. भूमी – आशा बगे ३. नातीचरामी – मेघना पेठे ४. आरपार लयीत प्राणांतिक – प्रज्ञा दया पवार	३०	०२

संदर्भ ग्रंथ :

१. इंगोले, प्रतिमा : स्त्रीचे भावविश्व आणि आधुनिकता, लेखिका पुस्तक प्रकाशन प्रकल्प, २०१३.
२. केळकर, मीना : भारतीय स्त्री – संकल्पना आणि प्रतिमा, निमित्त प्रकाशन, पुणे, १९९०.
३. खांडगे, मंदा व इतर : स्त्रीसाहित्याचा मागोवा, खंड १, २ आणि ३ साहित्यप्रेमी भगिनी मंडळ, पुणे, २००२.
४. खांडगे, मंदा, (मिरजकर निशिकांत) व इतर : भारतीय भाषांतील स्त्रीसाहित्याचा मागोवा, (१८५० ते २०००) खंड १ आणि २, साहित्यप्रेमी भगिनी मंडळ, पुणे, २००७.
५. गोखले, करुणा : बाईमाणूस, राजहंस प्रकाशन, पुणे, २०१०.
६. भागवत, विद्युत (संपा.) – भारतातील समकालीन कळीचे प्रश्न : स्त्रीवादी चर्चाविश्वाचा आढावा, स्त्रीवादी अभ्यास केंद्र पुणे, २०००.
७. रानडे, प्रतिभा : स्त्री प्रश्नांची चर्चा : एकोणिसावे शतक, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २००५.
८. रेगे, शर्मिला व इतर : स्त्रीप्रश्नांची गुंतागुंत, व्हीएके प्रकाशन, मुंबई, १९९८.
९. शिंदे, ताराबाई : स्त्री- पुरुष तुलना, रघुवंशी प्रकाशन, १९८४.
१०. साने, गीता : भारतीय स्त्रीजीवन, मौज प्रकाशन, मुंबई, ति. आ. २०१०.

एमआर ९ साहित्य समीक्षा

उद्दिष्टे :

१. समीक्षेची संकल्पना आणि स्वरूप समजून घेणे.
२. साहित्यसंस्कृती व्यवहारातील समीक्षाविचाराचे स्थान स्पष्ट करणे.
३. सैद्धान्तिक आणि उपयोजित समीक्षेतील साम्य-भेद जाणून घेणे.
४. समीक्षेच्या विविध पद्धती व मराठी समीक्षेची वाटचाल समजून घेणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	समीक्षा - संकल्पना आणि स्वरूप, (वाचन, विश्लेषण, अर्थनिर्णयन आणि मूल्यमापन) समीक्षा आणि समीक्षक, आदर्श समीक्षकाचे गुण - रसिकता, प्रज्ञा, तुलनात्मकता, चिकित्सकता, मूल्यविवेक, विश्लेषकता, व्युत्पन्नता, भाषिक तयारी इ.,	१५	०१
२.	सैद्धान्तिक समीक्षा आणि उपयोजित समीक्षा समीक्षापद्धती - आस्वादक, चरित्रात्मक, मानसशास्त्रीय, समाजशास्त्रीय, मार्क्सवादी, आदिबंधात्मक, रूपवादी, शैलीवैज्ञानिक, स्त्रीवादी इ.	३०	०२
३.	मराठी समीक्षेची वाटचाल : का.बा.मराठे, वि.का.राजवाडे, श्री. के. क्षीरसागर, कुसुमावती देशपांडे, वा.ल.कुलकर्णी, माधव आचवल, रा. भा. पाटणकर, अशोक केळकर, रा. ग. जाधव, गंगाधर पानतावणे, गंगाधर पाटील, दिगंबर पाध्ये, म. सु. पाटील, सुधीर रसाळ, भालचंद्र नेमाडे, मिलिंद मालशे, नागनाथ कोत्तापल्ले, हरिश्चंद्र थोरात इ.	१५	०१

संदर्भ ग्रंथ :

१. करंदीकर, गो. वि. : परंपरा आणि नवता, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, दु. आ., १९८०.
२. कुलकर्णी, गो. म. : नवसमीक्षा- काही विचार प्रवाह, मेहता पाब्लि., पुणे, १९९४.
३. कुलकर्णी गो. म. : मराठी समीक्षेची वाटचाल, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, १९७८.
४. कुलकर्णी, वा. ल. : साहित्य आणि समीक्षा, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९६३.
५. गोडबोले, ना. वा./जोगळेकर, गं. ना. : साहित्यसमीक्षा- स्वरूप आणि विकास, व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९८१.
६. जाधव मनोहर (संपा.) : समीक्षेतील नव्या संकल्पना, स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद, २००१.
७. जोशी, लक्ष्मणशास्त्री : आधुनिक मराठी साहित्याची समीक्षा आणि रससिद्धांत, व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९७२.

८. जोशी सुधा : कथा - संकल्पना आणि समीक्षा , मराठी विभाग, मुंबई विद्यापीठ आणि मौज प्रकाशन, मुंबई, २०००.
९. डहाके आणि इतर (संपा.) : वाङ्मयीन संज्ञा-संकल्पना कोश, ग. रा. भटकळ फाउण्डेशन, मुंबई, प्रथमवृत्ती : २००१.
१०. थोरात, हरिश्चंद्र : कथनात्म साहित्य आणि समीक्षा, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०११.
११. थोरात, हरिश्चंद्र : कादंबरी – एक साहित्यप्रकार, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०१० .
१२. थोरात, हरिश्चंद्र : मूल्यभानाची सामग्री, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०१६.
१३. थोरात, हरिश्चंद्र : साहित्याचे संदर्भ, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००५.
१४. धोंडगे, दिलीप : शैलीमीमांसा, शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर, १९८१.
१५. नेमाडे, भालचंद्र : टीकास्वयंवर, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९९०.
१६. पवार गो. मा./हातकणंगलेकर म. द. (संपा.) : कादंबरी, निवडक मराठी समीक्षा, साहित्य अकादमी, नवी दिल्ली, १९९९.
१७. पाटणकर रा. भा. : सौंदर्यमीमांसा, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७४.
१८. पाटील, गंगाधर: समीक्षेची नवी रूपे, मॅजेस्टिक बुक स्टॉल, मुंबई, १९८१.
१९. पाटील, गंगाधर : समीक्षामीमांसा, मौज प्रकाशन गृह, मुंबई, २०११.
२०. पाठक, वा. भा. : टीका आणि टीकाकार, अनमोल प्रकाशन, पुणे, १९७९.
२१. मालशे, मिलिंद/ जोशी अशोक : आधुनिक समीक्षा-सिद्धान्त, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००७.
२२. राजाध्यक्ष, विजया (संपा.): समीक्षा-संज्ञा कोश, खंड ४, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, २००२.
२३. सारंग, विलास : अक्षरांचा श्रम केला, मराठी विभाग मुंबई विद्यापीठ आणि मौज प्रकाशन, मुंबई, २०००.
२४. Abrams, M.H. : Glossary of Modern Literacy Terms
२५. Daiches, David, Critical Approaches to Literature
२६. Ellis, John M. : The Theory of Literary Criticism,
२७. Frye Northrop, Anatomy fo Criticism
२८. Scott, Willber : Five Approaches also Literacy Criticism
२९. Rochards I.A. : Practical Criticism

एमआर १० साहित्याचा प्रकारात्मक अभ्यास : कविता

उद्दिष्टे :

१. कविता या साहित्यप्रकाराची स्वरूप समजून घेणे.
२. कविता या साहित्यप्रकाराच्या संकेतव्यवस्थेतील घटकांची चर्चा पुढे आणणे.
३. कविता या साहित्यप्रकाराच्या उपप्रकारांची चर्चा करणे.
४. मराठीतील कविता या साहित्यप्रकारातून लिहिल्या गेलेल्या लेखनाचे स्वरूप उलगडणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	कविता या साहित्यप्रकाराची संकल्पना आणि स्वरूप	१५	०१

	(परंपरा, प्रारंभिक दृष्टिकोण, आधुनिक दृष्टिकोण, वर्गीकरण, स्वरूपविशेष)		
२.	अभ्यासासाठी नेमलेल्या साहित्यकृती : काही कविता – बा. सी. मर्ढेकर जाहीरनामा - नारायण सुर्वे भिजकी वही – अरुण कोलटकर वाळूच्या पात्रात मांडलेला खेळ - अनुराधा पाटील	४५	०३

संदर्भ ग्रंथ :

- केतकर, श्री. व्यं. : महाराष्ट्रीयांचे काव्यपरीक्षण, व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९६४.
- काळे, अक्षयकुमार : अर्वाचीन मराठी काव्यदर्शन, पां. ना. बनहट्टी प्रकाशन, नागपूर, १९९९.
- जोग, रा. श्री. : अर्वाचीन मराठी काव्य, मुंबई मराठी साहित्य संघ, मुंबई, दु. आ., १९५९.
- डहाके, वसंत आबाजी : कवितेविषयी, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई,
- डहाके, वसंत आबाजी आणि इतर (संपा.) : वाङ्मयीन संज्ञा-संकल्पना कोश, ग. रा. भटकळ फाउण्डेशन, मुंबई, प्रथमवृत्ती : २००१.
- बेडेकर दि. के., आधुनिक मराठी काव्य : उद्गम, विकास आणि भवितव्य, नागपूर विद्यापीठ, नागपूर, १९६९.
- ढवळे, वा. रा. : कविता फुलते अशी, ओरिएंट लॉगमन्स, १९७५.
- पाटणकर, वसंत : कविता - संकल्पना, निर्मिती आणि समीक्षा, मराठी विभाग, मुंबई विद्यापीठ, आणि अनुभव प्रकाशन, मुंबई, १९९५.
- पाटणकर, वसंत : कवितेचा शोध, मौज प्रकाशन, मुंबई,
- पाटणकर, वसंत (संपा.) : स्वातंत्र्योत्तर मराठी कविता, साहित्य अकादमी, नवी दिल्ली,
- भागवत, श्री. पु. आणि इतर (संपा.) : साहित्य अध्यापन आणि प्रकार, पॉप्युलर व मौज प्रकाशन, मुंबई, १९८७.
- राजाध्यक्ष, विजया (संपा.) : समीक्षा-संज्ञा कोश, खंड ४, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, २००२.
- वास्कर, आनंद (संपा.) : वाङ्मयप्रकार - संकल्पना व स्वरूप, अन्वय प्रकाशन, पुणे, २००८.
- Barrell, John : Poetry, language and politics, Manchester, M.U.Press.

एमआर- ११ समाजभाषाविज्ञान

उद्दिष्टे:

- आधुनिक भाषाविज्ञानाच्या पार्श्वभूमीवर समाजभाषाविज्ञानाचे स्वरूप समजावून घेणे.
- समाजभाषाविज्ञानातील पायाभूत संकल्पना अभ्यासणे.
- समाज, संस्कृती आणि भाषा यांच्या सहसंबंधाचे स्वरूप स्पष्ट करणे.
- समाजभाषाविज्ञानाची व्याप्ती समजून घेणे.
- भाषासंपर्काच्या प्रक्रिया समजून घेणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	समाजभाषाविज्ञान : संकल्पना, स्वरूप आणि व्याप्ती	१५	०१

	समाजभाषाविज्ञान - परिक्षेत्रे - भाषिक भांडार, लघुक्षेत्र, भाषिक प्रभावक्षेत्र इ.		
२.	भाषा, बोली आणि समाज यांचा परस्परसंबंध, भाषा आणि सामाजिक परंपरा, सांस्कृतिक व्यवस्था, भाषा आणि लिंगभेदानुसारी विशिष्ट वापर	१५	०१
३.	भाषा आणि विविध क्षेत्रीय वापर, भाषा आणि विविध व्यवसाय क्षेत्रे, भाषा -समाजगट आणि विविधता, भाषा आणि आर्थिक वर्गव्यवस्था	१५	०१
४.	प्रमाण भाषा आणि परभाषा संपर्क, भाषिक संक्रमण, आदान-प्रदान स्वरूप व कारणे, द्वैभाषिकता, बहुभाषिकता, भाषामिश्रण, भाषाबदल, भाषानिषिद्धता, भाषाशुद्धी इ.	१५	०१

संदर्भ ग्रंथ :

१. कालेलकर ना. गो. : भाषा, इतिहास आणि भूगोल, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९६४.
२. कालेलकर ना. गो. : भाषा आणि संस्कृती, मौज प्रकाशन, मुंबई,
३. कालेलकर, ना. गो. : भाषांच्या क्षेत्रमर्यादा,
४. काळे, कल्याण (संपा.) : आधुनिक भाषाविज्ञान : संरचनावादी, सामान्य, आणि सामाजिक, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे. २००३.
५. काळे, कल्याण/ सोमण अंजली (संपा.) : वर्णनात्मक भाषाविज्ञान, गोखले ए. सोसायटी नाशिक, १९८२.
६. काळे, कल्याण/ शहा मृणालिनी(संपा.) : निवडक भाषा आणि जीवन , मेहता पाब्लि. पुणे, १९९८.
७. कानडे, मु.श्री. (संपा.) : मराठीचा भाषिक अभ्यास : वर्णनात्मक आणि ऐतिहासिक, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे. गजेंद्रगडकर श्री. न. : भाषा व भाषाभ्यास, व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९८०.
८. कुलकर्णी, कृ.पां. : मराठी भाषा : उद्गम आणि विकास, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, २००९.
९. केळकर, अशोक : मराठी भाषेचा आर्थिक संसार, मराठवाडा साहित्य परिषद, औरंगाबाद, १९७७.
१०. केळकर, अशोक : रुजुवात, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई, २००८.
११. केळकर, अशोक : वैखरी- भाषा आणि भाषाव्यवहार, मेहता पाब्लि., पुणे, १९९६.
१२. जोशी, प्रभाकर/ गोखले चारुता : सामाजिक भाषाविज्ञान, निराली प्रकाशन, पुणे, १९९३.
१३. धोंडगे, रमेश : भाषा आणि भाषाविज्ञान, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, २००६.
१४. धोंडगे, रमेश : सामाजिक भाषाविज्ञान, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, २००६.
१५. पाटणकर, जयश्री : सामाजिक भाषाविज्ञान : कक्षा आणि अभ्यास, संदर्भ प्रकाशन, नाशिक, २००५.
१६. पाटणकर, जयश्री (संपा.) : सामाजिक भाषाविज्ञान, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, द्वि. आ., २०१३.

१७. पानसे, मु. ग. : भाषा-अंतःसूत्र आणि व्यवहार, म. सा. प., पुणे, १९६९.
१८. मालशे, मिलिंद : आधुनिक भाषाविज्ञान : सिद्धान्त आणि उपयोजन, लोकवाङ्मयगृह, मुंबई.
१९. मालशे, मिलिंद / इनामदार, हे. वि. / सोमन अंजली : भाषाविज्ञान : वर्णनात्मक आणि ऐतिहासिक, पुणे, १९८२.
२०. माहुलकर दिनेश : वृद्धी - भाषेचे आणि भाषाभ्यासाचे विकसन, राज्य मराठी विकास संस्था, मुंबई, २०००
२१. माडे, प्रभाकर : सांकेतिक आणि गुप्तभाषा : परंपरा आणि स्वरूप, सविता प्रकाशन, औरंगाबाद, १९८५.
२२. वरखेडे, रमेश : समाजभाषाविज्ञान - प्रमुख संकल्पना, शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर, २००१
२३. Fishman, Joshua A. : Sociolinguistics-A Brief Introduction, Newbury House Publishers, Massachusetts, 1972.
२४. Hockett, Charles F. *A Course in Modern Linguistics*, New York, 1958.
२५. Labov, William : Sociolinguistic Patterns, Basil Blackwell, Oxford, England, 1972.
२६. Ralph, Fasold : Sociolinguistics of Society, Basil Blackwell, Oxford, England, 1984.
२७. Ralph, Fasold : Sociolinguistics of Language, Basil Blackwell, Oxford, England, 1990.
२८. Trudgill Peter : Sociolinguistics An Introduction, Penguin Books, 1974.
२९. Waterman, John T. *Perspectives in Linguistics*, Chicago, 1963.

वैकल्पिक विषय : तृतीय सत्र

एमआर १२.१ भाषा, साहित्य आणि आधुनिक तंत्रज्ञान

उद्दिष्टे:

१. भाषा, साहित्य आणि आधुनिक तंत्रज्ञानाचा परस्परसंबंध समजून घेणे.
२. मराठी टंकलेखनासाठी उपयोगात आणल्या जाणाऱ्या विविध आज्ञावलींचा परिचय आणि प्रत्यक्ष सराव करून घेणे.
३. संपर्कासाठी वापरली जाणारी सामाजमाध्यमे आणि त्यावरील लेखन याचा अभ्यास करणे.
४. संगणक आणि संगणकासंबंधी वर्ड, एक्सेल आणि पॉवर पॉइंट यांचे स्वरूप समजावून घेऊन त्याचा प्रत्यक्ष वापर करणे.

अभ्यासक्रम:

अ.क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	भाषा, साहित्य आणि आधुनिक तंत्रज्ञान परस्परसंबंधाचे स्वरूप	१५	०१
२.	संगणक परिचय: हार्डवेअर, सॉफ्टवेअर, इनपुट, आउटपुट इ. संगणकावरील टंकलेखन : स्वरूप आणि पद्धती, प्रत्यक्ष सराव	१५	०१
३.	मायक्रोसॉफ्ट वर्ड, एक्सेल, पॉवरपॉइंट प्रझेन्टेशन इ. या आज्ञावलींचा परिचय आणि प्रत्यक्ष वापर	१५	०१

४.	ई-मेल, फेसबुक, अनुदिनी (ब्लॉग्स), वेबसाईट, यू-ट्यूब, विकिपीडिया इ. माध्यमांचे स्वरूप आणि वापराचे ज्ञान	१५	०१
----	---	----	----

संदर्भ :

- गोडबोले, अच्युत : बखर संगणकाची, मनोविकास प्रकाशन, पुणे, २०१८.
- टिळेकर, चंद्रसेन : संगणकाचे अंतरंग, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, २०१६.
- लोणकर पराग, दिलीपराज कॉम्प्युटर डिक्शनरी, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, २००५.
- वरखेडे, रमेश : सायबर-संस्कृती, इन्स्टिट्यूट ऑफ नॉलेज इंजिनिअरिंग, नाशिक, २०१५
- ओळख माहिती तंत्रज्ञानाची, MSCIT, महाराष्ट्र राज्य
- संगणक शिक्षकांसाठी प्रमाणपत्र कार्यक्रम पुस्तिका, एन. एस. डी. सी.

एमआर १२. २ लोकसाहित्य आणि लोककला

उद्दिष्टे :

- ‘लोकसाहित्य’ आणि ‘लोककला’ ह्या संकल्पना समजून घेणे.
- लोकसाहित्य आणि अन्य ज्ञानशाखांचा परस्पराशी असलेल्या नात्याचा परिचय करून घेणे.
- लोकसाहित्याच्या विविध अभ्यासपद्धतीचा परिचय करून घेणे.
- मराठी लोकसाहित्याचे स्वरूप अभ्यासणे.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	लोकसाहित्य : स्वरूप आणि व्याप्ती लोकसाहित्य : अन्य ज्ञानशाखा: आंतरविद्याशाखीय दृष्टिकोण	१५	०१
२	लोकसाहित्य : सामाजिक आणि सांस्कृतिक जीवनाचा अनुबंध	१५	०१
३	लोकसाहित्याच्या विविध अभ्यासपद्धती, लोकसाहित्याचे प्रकार (लोकगीत, लोककथा, विधिनाट्य, लोकनाट्य, म्हणी, उखाणे इ.)	१५	०१
४	मराठी लोकसाहित्याचा अभ्यास	१५	०१

संदर्भ :

- अग्रवाल, वासुदेवशरण, प्राचीन भारतीय लोकधर्म, ज्ञानोदय ट्रस्ट, अहमदाबाद, १९६४.
- खरात महेश / अपिने गजानन (संपा.) : लोकसाहित्य जीवन आणि संस्कृती, (विश्वनाथ शिंदे गौरवग्रंथ) सायन प्रकाशन, पुणे, २०१७.
- खंदारे, साहेब : लोकसाहित्य – शब्द आणि प्रयोग, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २००४.
- ढेंरे, रा. चिं. : मराठी लोकसंस्कृतीचे उपासक, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, तृ. आ., २००७.
- ढेंरे, रा. चिं. : लोकसाहित्य – शोध आणि समीक्षा, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २००९.
- ढेंरे, रा. चिं. : लोकसंस्कृतीची क्षितिजे, विश्वकर्मा साहित्यालय, पुणे, १९७९.
- ढेंरे, रा.चिं. : संतसाहित्य आणि लोकसाहित्य, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे.
- दाते, शं. ग. लोककथा, भाग १ व २, पुणे १९२९.
- बाबर, सरोजिनी, संपा. लोकसाहित्य : भाषा आणि संस्कृति, पुणे, १९६३.

१०. भवाळकर, तारा, लोकनागर रंगभूमी, पुणे १९८९.
११. भवाळकर, तारा, लोकसंचित, पुणे १९९०.
१२. भवाळकर, तारा, लोकसाहित्यातील स्त्रीप्रतिमा, पुणे, १९८६.
१३. भागवत, दुर्गा : लोकसाहित्याची रूपरेषा, वरदा प्रकाशन, पुणे, १९७७.
१४. मराठे, रा. वि. संपा. गावगाडा शब्दकोश, मुंबई, १९९०.
१५. मांडे, प्रभाकर, लोकसाहित्याचे अंतःप्रवाह, पुणे, १९७५.
१६. मांडे, प्रभाकर, लोकसाहित्याचे स्वरूप, औरंगाबाद, १९८९.
१७. मांडे, प्रभाकर : सांकेतिक आणि गुप्तभाषा : परंपरा आणि स्वरूप, सविता प्रकाशन, औरंगाबाद, १९८५.
१८. मोरजे, गंगाधर, लोकसाहित्य : एक स्वतंत्र अभ्यासक्षेत्र, पुणे, १९८५.
१९. मोरजे, गंगाधर : लोकसाहित्य – एक स्वतंत्र अभ्यासक्षेत्र, दास्ताने रामचंद्र आणि कंपनी, दु. आ., १९९३.
२०. रोंगटे, तुकाराम (संपा.) : लोकसाहित्य - कला आणि संस्कृती, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, २०१४.
२१. व्यवहारे, शरद : लोकसाहित्याचे अंतःप्रवाह, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९९९.
२२. व्यवहारे, शरद, लोकसाहित्य : उद्गम आणि विकास, नागपूर, १९८७.
२३. शिंदे, विश्वनाथ : लोकसाहित्यमीमांसा, भाग १ आणि २, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे .
२४. शिंदे, विश्वनाथ : लोकसाहित्य- संशोधन आणि समीक्षा, कैलास पाब्लि., औरंगाबाद, २०१३.
२५. Danieis, C. L. Stevans, C. M. Ed. *Encyclopedia of Superstitions, Folklore, and the Occult Sciences of the World*, London, 1971.
२६. Dorson, Richard, Ed. *Folklore : Selected Essays*, Bloomington, 1972.
२७. Leach, Maria, Ed. *Dictionary of Folklore, Mythology and Legend*, New York, 1949.
२८. Reaver, J. Russell Boswell, George W. *The Fundamentals of Folk Literature*, London, 1962.
२९. Thompson, Stith, *Motif-Index of Folk- Literature* Bloomington, 1955-58.

एमआर- १२.३ वाङ्मयीन संस्कृती

उद्दिष्टे :

१. वाङ्मयीन संस्कृती ची संकल्पना आणि स्वरूप स्पष्ट करणे.
२. समाज, संस्कृती आणि साहित्य यातील अनुबंध ध्यानात घेणे.
३. मौखिक आणि लिखित परंपरेत वाङ्मयीन संस्कृतीला संघटित करणार्या घटकांचा विचार करणे.

अभ्यासक्रम:

अ क्र	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	संस्कृती, वाङ्मयीन संस्कृतीची : संकल्पना आणि स्वरूप समाज, संस्कृती आणि साहित्यव्यवहारातील अनुबंध	१५	०१
२.	वाङ्मयीन संस्कृतीचे घटक - अ. पारंपरिक - मौखिक परंपरा आणि हस्तलिखिते, कथन, पठण आणि श्रवण, सादरीकरण (तमाशा, लळीत, भारुड इ.), प्रेक्षक, श्रोता, निरुपण, कीर्तन इ.	१५	०१

	आ. आधुनिक - मुद्रणयुग, नियतकालिके, वृत्तपत्रे, ग्रंथ, लेखक, प्रकाशक, वाचक, वितरण, समीक्षा, अभिरुची, साहित्य संस्था, पुरस्कार, अन्य संस्था इ.		
३.	वाङ्मयीन अभिरुची - रुची-अभिरुची, नागर आणि ग्रामीण अभिरुची, विविध समूहांच्या, प्रदेशांच्या अभिरुची लेखक व वाचकांची अभिरुची यांच्यातील आदान-प्रदान, वाङ्मयीन संस्कृती संघर्ष - अभिजन-बहुजन संस्कृतीसंघर्ष, भाषाशुद्धी व श्लील -अश्लीलतेसंबंधीचे कल्पना-वाद, अभिव्यक्ती स्वातंत्र्यावरील निर्बंध व त्या विरुद्धचा संघर्ष	१५	०१
४.	अ. सामाजिक प्रबोधनासाठी वाङ्मयीन संस्कृतीचे योगदान - सत्यशोधकी साहित्य, जलसे, आंबेडकरी जलसे, मेळे, संयुक्त महाराष्ट्र चळवळीतील वाङ्मयीन आविष्कार, पथनाट्ये, वैचारिक प्रबोधनात्मक निबंधवाङ्मय व नियतकालिके आ. मराठी वाङ्मयीन संस्कृतीची स्थित्यंतरे - मराठी साहित्य संमेलनामधील परिवर्तने, वाङ्मयबाह्य घटकांची वाङ्मयीन संस्कृतीवर आक्रमणे, मराठी ग्रंथव्यवहाराचा प्रवास, वाङ्मयीन संस्कृतीतील लेखकवाचकांची प्रतिमा	१५	०१

संदर्भ ग्रंथ :

१. काळसेकर, सतीश : वाचणार्याशी रोजनिशी, लोकवाङ्मयगृह, मुंबई.
२. कुलकर्णी, गो. म. : अभिरुची - ग्रामीण आणि नागर, प्रकाशक प्र. ल. करंबळेकर, १९७६.
३. कोत्तापल्ले, नागनाथ आणि इतर (संपा.) : साहित्य आणि समाज, (गो. मा.पवार गौरवग्रंथ), प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २००७.
४. जोग, रा. श्री. : मराठी वाङ्मयाभिरुचीचे विहंगमावलोकन, पुणे विद्यापीठ, न. चिं. केळकर स्मारक व्याख्यानमाला, ऑक्टो. १९५९.
५. ठाले पाटील, कौतिकराव : साहित्य संमेलनाच्या मांडवाखालून, शब्द पब्लिकेशन, पुणे.
६. ठाले पाटील, कौतिकराव : मराठी भाषिक आणि वाङ्मयीन संस्कृती, शब्द पब्लिकेशन, पुणे.
७. डहाके, वसंत आबाजी : मराठी साहित्य - इतिहास आणि संस्कृती, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई.
८. पवार, गो. मा. : साहित्यमूल्ये व अभिरुची, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९९४.
९. रसाळ, सुधीर : वाङ्मयीन संस्कृती, मौज प्रकाशन गृह, पुणे, २०१२.
१०. शेणोलीकर, ह. श्री. : महाराष्ट्राची संस्कृती, डायमंड पाब्लि., पुणे, पुनर्मुद्रण, २०२०.
११. सरदार, गं. बा. : प्रबोधनाच्या पाऊलखुणा, कॉन्टिनेन्टल, प्रकाशन, पुणे.

एमआर १२.४ साहित्यकृतीचा भाषालक्ष्यी अभ्यास

उद्दिष्टे :

१. साहित्यकृतीचा भाषालक्ष्यी अभ्यास समजून घेणे.
२. साहित्यकृतीच्या निर्मितप्रक्रियेतील भाषेचे स्थान आणि स्वरूप स्पष्ट करणे.
३. साहित्यकृतीचे भाषाकेंद्री विश्लेषण पुढे आणणे.

अभ्यासक्रम

अ क्र	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	साहित्यकृतीचा भाषालक्ष्यी अभ्यास : भाषालक्ष्यी अभ्यासाची संकल्पना, भाषालक्ष्यी अभ्यासाचे दृष्टिकोण, भाषालक्ष्यी अभ्यासाचे स्वरूप,	१५	०१
२.	साहित्यकृतीच्या भाषालक्ष्यी अभ्यासाचे स्वरूप-विशेष १. सृतिचित्रे – लक्ष्मीबाई टिळक २. झोंबड महादेव मोरे – ३. उत्खनन – गौरी देशपांडे ४. तसनस – आसाराम लोमटे	४५	०३

संदर्भ ग्रंथ :

१. केळकर, अशोक : मध्यमा - भाषा आणि भाषाव्यवहार, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, २००९
२. केळकर अशोक, रुजवात, लोकवाङ्मयगृह, मुंबई, २००८
३. कऱ्हाडे, सदा : भाषा, साहित्यकला आणि संस्कृती, लोकवाङ्मयगृह, मुंबई, २००१
४. नेमाडे, भालचंद्र : साहित्याची भाषा, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, २०११
५. डहाके आणि इतर (संपा.) : वाङ्मयीन संज्ञा-संकल्पना कोश, ग. रा. भटकळ फाउण्डेशन, मुंबई, प्रथमवृत्ती : २००१.
६. थोरात, हरिश्चंद्र : मूल्यभानाची सामग्री, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०१६.
७. थोरात, हरिश्चंद्र : साहित्याचे संदर्भ, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००५.
८. धोंडगे, दिलीप : शैलीमीमांसा, शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर, १९८१.
९. धोंडगे, रमेश/धोंडगे, अश्विनी : मराठी भाषा आणि शैली, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, १९८५
१०. पाटील, गंगाधर : समीक्षामीमांसा, मौज प्रकाशन गृह, मुंबई, २०११.
११. मालशे, मिलिंद/ जोशी अशोक : आधुनिक समीक्षा-सिद्धान्त, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००७.
१२. राजाध्यक्ष, विजया (संपा.) : समीक्षा-संज्ञा कोश, खंड ४, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, २००२.
१३. Barrell, John : Poetry, language and politics, Manchester, M.U.Press.
१४. Bourdieu, Pierre : language and symbolic power., ed John B. Thompson, Trans Gino Raymond & Matthew Adamson, polity, Cambridge, 1999.
१५. Leech, Geoffrey N. A Linguistics Guide to English Poetry, London, 1969.
१६. Sebeok, T. A. Ed. : Style in Language, London, 1969.

एमआर १२.५ मराठी गद्यलेखन परंपरा

उद्दिष्टे :

१. मराठी गद्यलेखनाच्या निर्मितीमागील प्रेरणा ध्यानात घेणे.
२. मराठी गद्यलेखनाचे स्वरूप आणि परंपरा समजावून घेणे.
३. निवडक मराठी गद्य कृतींचा अभ्यास करणे.

अभ्यासक्रम :

आ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	मराठी गद्य : प्रेरणा आणि परंपरा आणि त्याचे मराठी गद्याचे सामाजिक-सांस्कृतिक संदर्भ	१५	०१
२	मराठी गद्याचे रूपबंध : स्वरूप आणि मीमांसा	१५	०१
३	अभ्यासासाठी निवडलेल्या साहित्यकृती १. लीळाचरित्र - एकांक : शं. गो. तुळपुळे (संपा.) २. भाऊसाहेबांची बखर – संपा कानडे .श्री .मु . ३. एकोणिसाव्या शतकातील मराठी गद्य .ल .भा (संपा) - भोळे ४. विसाव्या शतकातील मराठी गद्य भोळे .ल .भा (संपा) -	३०	०२

संदर्भ :

१. कुलकर्णी, श्री. रं. : प्राचीन मराठी गद्य : प्रेरणा आणि परंपरा, सिंधू प्रकाशन, मुंबई, १९७१.
२. ओतूरकर, रा. वि. : पेशवेकालीन सामाजिक आणि आर्थिक पत्रव्यवहार, भारत इतिहास संशोधन मंडळ, पुणे १९५०.
३. कुलकर्णी, श्री. रं. : मध्ययुगीन मराठी साहित्य – एक पुरविचार, राजहंस प्रकाशन, पुणे, १९९५.
४. कोलते वि. भि. (संपा.) : लीळाचरित्र, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, १९८२.
५. ग्रामोपाध्ये, गं. ब. : मराठी बखर गद्य, व्हीनस बूक स्टॉल, पुणे, १९५२.
६. तुळपुळे शं. गो. (संपा.) : मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, खंड १, म. सा. प., पुणे, १९८४.
७. दडकर, जया आणि इतर : संक्षिप्त मराठी वाङ्मयकोश (आरंभापासून १९२० पर्यंतचा कालखंड), भटकळ फाउण्डेशन, मुंबई, १९९८.
८. पठाण यु. म. : मराठी बखरीतील फार्सीचे स्वरूप. मराठवाडा विद्यापीठ प्रकाशन, औरंगाबाद, १९६३.
९. पवार, सुधाकर : मराठे शहीतील पत्ररूप गद्य (१६५० ते १७५०)
१०. बहिरट भा. पं./भालेराव अ. ज्ञा : वारकरी संप्रदाय – उदय व विकास, व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९७२.
११. बोरगावकर, वसंत : प्राचीन मराठी चरित्रलेखन, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे, १९७८.
१२. मालशे, स. ग. (संपा.) : मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, खंड २ – भाग १,२ आणि ३ , म. सा. प., पुणे, १९८२, १९७३.
१३. मंचरकर, र. बा. : धर्मसंप्रदाय आणि मध्ययुगीन मराठी वाङ्मय, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २०००.
१४. सरदार, गं. बा. : अर्वाचीन मराठी गद्याची पूर्वपीठिका, मॉडर्न बूक डेपो प्रकाशन, पुणे दु. आ., १९५६.
१५. सरदार, गं. बा. : संतवाङ्मयाची सामाजिक फलश्रुती, म. सा. प., पुणे, १९६२.
१६. सरदेसाई गोविंद सखाराम : ऐतिहासिक पत्र बोध, ढवळे प्रकाशन, मुंबई.
१७. सुंठणकर, बा. र. महाराष्ट्रीयन संत मंडळाचे ऐतिहासिक कार्य, बेळगाव, १९४८.

१८. हेरवाडकर, र. वि. : मराठी बखर, व्हीनस बूक स्टॉल, पुणे, १९५६.

एमआर १२.६ बोली अभ्यास

उद्दिष्टे :

१. भाषा, बोली आणि समाज परस्परसंबंधाचा अभ्यास करणे.
२. प्रमाण आणि बोली परस्पर संबंध समजून घेणे.
३. बोली भाषांची निर्मितीप्रक्रिया अभ्यासणे.
४. बोलीच्या अभ्यासाचे महत्त्व समजून घेणे.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	भाषा, बोली आणि समाज : भाषा व बोली यांचे समाजातील स्थान व कार्य, बोलीची समाजविशिष्टता बोलीचे स्वरूप व वैशिष्ट्ये : प्रमाणभाषा व बोली, दोहोंतील फरक, कार्यक्षेत्रे, बोलीची क्षेत्रविशिष्टता, बोली भाषेची वैशिष्ट्ये बोली अभ्यासाचे महत्त्वमापन : बोलीचे समाजातील बदलते स्थान, बोलींवरील संकटे, बोली अभ्यासाची आवश्यकता	१५	०१
२.	बोलीभाषांची निर्मिती : निर्मितीप्रक्रिया, बोलीभाषांमधील परिवर्तनाची प्रक्रिया, सीमा-इतर भाषा आणि अन्य बोलींचा प्रभाव	१५	०१
३.	बोली: संरचना, इतिहास आणि भूगोल बोलींचा संरचनाविचार - बोलीची संरचना, स्वनिमविचार, रूपिमविचार, वाक्यविचार, बोलींचा अर्थविचार	१५	०१
४.	बोली : इतिहास आणि भूगोल - बोली क्षेत्रविशिष्टता, भाषिक प्रदेशाची ऐतिहासिक आणि भौगोलिक पार्श्वभूमी, बोलीभूगोल, सामाजिक बोलीविज्ञान, व्यावसायिकांच्या बोली	१५	०१

संदर्भ :

१. कालेलकर ना. गो. : भाषा, इतिहास आणि भूगोल, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९६४.
२. कालेलकर ना. गो. : भाषा, आणि संस्कृती, मौज प्रकाशन, मुंबई.
३. काळे, कल्याण (संपा.) : आधुनिक भाषाविज्ञान : वर्णनात्मक, संरचनात्मक आणि सामाजिक,
४. काळे, कल्याण/ सोमण अंजली (संपा.) : वर्णनात्मक भाषाविज्ञान, गोखले ए. सोसायटी नाशिक, १९८२.
५. काळे, कल्याण/ शहा मृणालिनी(संपा.) : निवडक भाषा आणि जीवन , मेहता पाब्लि. पुणे, १९९८.
६. कानडे, मु.श्री. (संपा.) : मराठीचा भाषिक अभ्यास : वर्णनात्मक आणि ऐतिहासिक, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे.

७. कुलकर्णी, कृ.पां. : मराठी भाषा : उद्गम आणि विकास, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, २००९.
८. कुळकर्णी भा. रं., अहिराणी भाषा आणि संस्कृती, प्रकाशक दि. वा. वाघमारे, शिरपूर, १९४२
९. जोशी, वसंत (संपा.) : भाषा व साहित्य संशोधन खंड पहिला, सु.बा.कुलकर्णी, बोलीभाषांचे संशोधन - निबंध, महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे.
१०. धोंडगे, रमेश : भाषा आणि भाषाविज्ञान, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, २००६.
११. धोंडगे, रमेश : सामाजिक भाषाविज्ञान, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, २००६.
१२. पाटणकर, जयश्री : सामाजिक भाषाविज्ञान : कक्षा आणि अभ्यास, संदर्भ प्रकाशन, नाशिक, २००५.
१३. पाटणकर, जयश्री (संपा.) : सामाजिक भाषाविज्ञान
१४. पानसे, मु. ग. (संपा.): भाषा-अंतःसूत्र आणि व्यवहार, म. सा. प., पुणे, १९६९.
१५. प्रियोळकर, अ. का.: ग्रांथिक मराठी भाषा आणि कोकणी बोली, पुणे विद्यापीठ, पुणे, १९६६
१६. बोरकर हरिशंकर, झाडी बोली
१७. बोरसे, दा. गो. : अहिराणी ध्वनिपरिचय, गिरिजा साहित्यभांडार, मालेगाव, १९५७
१८. मांडे, प्रभाकर : सांकेतिक आणि गुप्तभाषा : परंपरा आणि स्वरूप, सविता प्रकाशन, औरंगाबाद, १९८५.
१९. मालशे, मिलिंद : आधुनिक भाषाविज्ञान : सिद्धान्त आणि उपयोजन, लोकवाङ्मयगृह, मुंबई.
२०. मालशे, मिलिंद / इनामदार, हे. वि. / सोमन अंजली : भाषाविज्ञान : वर्णनात्मक आणि ऐतिहासिक, पुणे, १९८२.
२१. मालशे स. गं, पुंडे द. दि., सोमण अंजली, भाषाविज्ञान परिचय, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २००९
२२. वऱ्हाडपांडे व. कृ., नागपुरी बोली, इंदिरा, नागपूर, १९७२
२३. वरखेडे, रमेश : समाजभाषाविज्ञान : प्रमुख संकल्पना
२४. Fishman, Joshua A. : Sociolinguistics-A Brief Introduction, Newbury House Publishers, Massachusetts, 1972.
२५. Labov, William : Sociolinguistic Patterns, Basil Blackwell, Oxford, England, 1972
२६. Ralph, Fasold : Sociolinguistics of Society, Basil Blackwell, Oxford, England, 1984.
२७. Ralph, Fasold : Sociolinguistics of Language, Basil Blackwell, Oxford, England, 1990.
२८. Trudgill Peter : Sociolinguistics An Introduction, Penguin Books, 1974.

एमआर १२.७ शैलीवैज्ञानिक अभ्यास

उद्दिष्टे :

१. शैली ही संकल्पना समजावून घेणे.

२. शैलीच्या विविध घटकांचे ज्ञान होणे.
३. शैलीवैज्ञानिक विश्लेषणाची क्षमता विकसित करणे.

अभ्यासक्रम :

अ.क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१	शैली : संकल्पना आणि स्वरूप	१५	०१
२	शैलीविज्ञान : स्वरूप आणि विकास	१५	०१
३	साहित्याच्या शैलीवैज्ञानिक विश्लेषणाचे स्वरूप	१५	०१
४	अभ्यासासाठी नेमलेल्या साहित्यकृती १. एक शून्य बाजीराव – चिं. त्र्यं. खानोलकर २. नामुष्कीचे स्वगत – रंगनाथ पठारे ३. चाळेगत – प्रवीण दशरथ बांदेकर ४. बिनमौजेच्या गोष्टी – श्याम मनोहर	१५	०१

संदर्भ ग्रंथ :

१. देशपांडे, ग. त्र्यं. : भारतीय साहित्यशास्त्र, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई,
२. धोंगडे, दिलीप : शैलीमीमांसा - सिद्धांत आणि उपयोजन, शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर, २००१
३. धोंगडे, रमेश : शैलीवैज्ञानिक समीक्षा, पुणे, १९९६.
४. धोंगडे, रमेश/धोंगडे, अश्विनी : मराठी भाषा आणि शैली, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, १९८५
५. मालशे, स. गं. (अनु.) : साहित्यसिद्धांत (मूळ लेखक - रेने वेलेक व ऑस्टिन वॉरन), महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृती मंडळ, मुंबई, १९८२
६. हातकणंगलेकर म. द. (संपा.), वाङ्मयीन शैली आणि तंत्र,
७. Enkvist, N. E. Linguistic Stylistics, Paris, 1973.
८. Freeman, D. C. Ed. Essays in Modern Stylistics, London, 1981.
९. Hough, G. Styles and Stylistics, London, 1964.
१०. Leech, Geoffrey N. A Linguistics Guide to English Poetry, London, 1969.
११. Sebeok, T. A. Ed. Style in Language, London, 1969.
१२. Turner, G. W. Stylistics, London, 1973.
१३. Widdowson, H. G. Stylistics and the Teaching of Literature, Harlow, 1975.

एमआर १२.८ भाषांतरविद्या

उद्दिष्टे :

२. भाषांतराचे स्वरूप, व्याप्ती आणि भाषांतरातील अडचणी समजून घेणे.
३. ललित व ललितेतर लेखनाच्या भाषांतराचे स्वरूप समजून घेणे.
४. भाषांतराचे विविध प्रकार अभ्यासणे.
५. भाषांतराच्या क्षमता विकसित करणे.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१	भाषांतर प्रक्रियेचे स्वरूप, आवश्यकता आणि महत्त्व	१५	०१
२	भाषांतराचे प्रकार : भाषांतर, रूपांतर, अनुवाद, अर्वाचिनीकरण इ. ललित व ललितेतर, शास्त्रीय, वैचारिक, धार्मिक इ.ग्रंथांचे भाषांतर	१५	०१
३	भाषांतरामधील विविध स्वरूपाच्या अडचणी भाषांतरकारास आवश्यक असणारे गुण	१५	०१
४	भाषांतराचा कार्यानुभव	१५	०१

संदर्भ ग्रंथ :

१. अर्जुनवाडकर, लीला : ललित साहित्याचे भाषांतर – एक यक्ष प्रश्न, भाषा आणि जीवन, पावसाळा, १९९२.
२. कऱ्हाडे, सदा – भाषांतर, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई.
३. कालेलकर, ना.गो. : भाषा आणि संस्कृती, मौज प्रकाशन, मुंबई.
४. काळे कल्याण/ सोमण, अंजली (संपा.) : भाषांतरमीमांसा, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९९७.
५. जहागीरदार, चंद्रशेखर (संपा.) : तौलनिक संहित्याभ्यास – तत्त्वे आणि दिशा, सौरभ प्रकाशन, कोल्हापूर, १९९२.
६. तुपे, केशव (संपा.) : अनुवादमीमांसा, साक्षात प्रकाशन, औरंगाबाद.
७. देवी, गणेश : स्मृतिभ्रंशानंतर, अनु. म. सु. पाटील, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे.
८. देशपांडे, एल. एस. : साहित्य-सेतू, निर्मल प्रकाशन, नांदेड, १९९९.
९. धायगुडे, सुरेश / पुंडे, द. दि. : तेन यांचा वाङ्मयसिद्धांत-संहिता आणि भाषांतर, रोहन प्रकाशन, २०१९.
१०. पाटील, आनंद : तौलनिक साहित्य, नवे सिद्धांत आणि उपयोजन, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९९८.
११. पुंडे, द.दि. (संपा.) : भारतीय साहित्याची संकल्पना (चंद्रकांत बांदिवडेकर गौरव ग्रंथ)
१२. पुंडे, दत्तात्रय/ घोरपडे, पद्मजा (अनु.) : भारतीय साहित्याच्या इतिहासातील समस्या, डायमंड प्रकाशन, पुणे.
१३. फाटक, म. वि./ठकार, रजनी : भाषांतर – शास्त्र आणि कला, वरदा बुक्स, पुणे, १९८७.
१४. बांदिवडेकर, चंद्रकांत : देशीवाण, अक्षर प्रकाशन, मुंबई, २००२.
१५. बापट, वसंत : तौलनिक संहित्याभ्यास, मौज प्रकाशन, दु. आ., मुंबई, २०१४.
१६. मिरजकर, निशिकांत : तौलनिक साहित्य, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २०१६.
१७. वरखेडे, रमेश (संपा.) – भाषांतरविद्या, य. च. मु. विद्यापीठ प्रकाशन, नाशिक, १९९७.
१८. शर्मा, रामविलास : भारतीय साहित्याच्या इतिहासातील समस्या (अनु.- पुंडे, द.दि./ घोरपडे, पद्मजा) प्रतिमा प्रकाशन, १९९८.
१९. सानेगुरुजी : भारतीय संस्कृती, सुलभ राष्ट्रीय ग्रंथमाला, पुणे, १९५४.

२०. सारंग, विलास : भाषांतर आणि भाषा, मौज प्रकाशन, २०११.
२१. सारंग, विलास : वाङ्मयीन संस्कृती आणि सामाजिक वास्तव, मौज प्रकाशन, मुंबई, २०११.
२२. Cladio, Gulian : The Challenge of Comparative Literature, Harward University Press, Cambridge, 1993.
२३. Dev, Amiya/ Das, Shirishakumar (Ed.) : Comparative Literature – Theory and Practice, Indian Institute of Advanced Study, Shimala, 1989.
२४. Das, Shirishakumar : A History of Indian Literature, Sahitya Academy, Navi Delhi, 1991.
२५. Gokak, V.V. : The Concept of Indian Literature, Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., New Delhi, 1979.
२६. Mukherjee, Sujit : Translation As Discovery, Orient Longman, 1994.

एमआर- १२.९ वाङ्मयेतिहासलेखनविद्या

उद्दिष्टे :

१. इतिहासाची आणि वाङ्मयेतिहासाची संकल्पना समजावून घेणे.
२. वाङ्मयेतिहासाच्या विविध दृष्टिकोणांचे ज्ञान होणे.
३. मराठी वाङ्मयेतिहासातील प्रश्नांचे आकलन होणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	इतिहासाचे तत्त्वज्ञान	१५	०१
२.	वाङ्मयेतिहासाची संकल्पना आणि स्वरूप	१५	०१
३.	वाङ्मयेतिहासलेखनातील प्रकार - स्वरूपानुसार आणि लेखनरीतीनुसार, वाङ्मयेतिहास विचारातील काही नवसंकल्पना	१५	०१
४.	मराठीच्या वाङ्मयेतिहासलेखनातील समस्या	१५	०१

संदर्भ ग्रंथ :

१. आठवले सदाशिव : इतिहासाचे तत्त्वज्ञान, प्राज्ञपाठशाळा प्रकाशन, वाई.
२. कार, इ. एच. : इतिहास म्हणजे काय?, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे.
३. कुलकर्णी, गो.म./ पुंडे, द. दि. (संपा.) : वाङ्मयेतिहास : सद्यःस्थिती आणि अपेक्षा, मेहता प्रकाशन, पुणे.
४. कुलकर्णी, व. दि. (संपा.) : साहित्यचिंतन, मराठी विभाग, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई, १९८३.
५. टिळक, विद्यागौरी (संपा.) : वाङ्मयेतिहासलेखन : स्वरूप आणि समस्या, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे.
६. पटवर्धन, वि. वि. : वाङ्मयेतिहासाची रचना : ध्येय, दृष्टिकोण, पद्धती
७. पुंडे द. दि. (संपा.), वाङ्मयेतिहासाची संकल्पना, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९८६.
८. मराठी वाङ्मयेतिहासकाराची साधनसामुग्री, सुविचार प्रकाशन, नागपूर.
९. Cohen, Ralph, Ed, New Directions in Literary History, London, 1974.
१०. Crane, R. S. Critical and Historical Principles of Literary History, Chicago, 1967.

११. Mukherjee, Sujit, Some Positions on a Literary History of India, Mysore, 1981.
 १२. Mukherjee, Sujit, Towards a Literary History of India, Simla, 1975.
 १३. Taino, H. A.; Trans. Van Laun, H. 'Introduction', History of English Literature (New Ed.), London, 1892.

एमआर १२.१० विज्ञानसाहित्य

उद्दिष्टे :

१. विज्ञानसाहित्याच्या स्वरूपाचे ज्ञान प्राप्त करून घेणे.
२. मराठीतील विज्ञानसाहित्याच्या परंपरेचे आकलन करून घेणे.
३. विज्ञानसाहित्याचा आस्वाद घेता येणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	विज्ञानसाहित्याची संकल्पना, विज्ञान व विज्ञानसाहित्य : परस्परसंबंध, विज्ञान काल्पनिका: मतमतांतरे, मराठीतील विज्ञानसाहित्याचा परिचय	१५	०१
२.	अभ्यासासाठी नेमलेल्या साहित्यकृती : १. व्हर्च्युअल रिऑलिटी – बाळ फोंडके २. वामनाचे चौथे पाऊल – सुबोध जावडेकर ३. यंत्रमानवाची साक्ष – निरंजन घाटे ४. यंत्रायणी – शुभदा गोगटे	४५	०१

संदर्भ ग्रंथ :

१. आपटे म.वि./जोशी य.व. : 'शास्त्रीय परिभाषा कोश', महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे, १९३६
२. एरंडे, जयंत : मराठी विज्ञान साहित्याचा इतिहास, महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृती मंडळ, मुंबई.
३. कुलकर्णी, व. दि./ घाटे निरंजन (संपा.) : 'विज्ञानसाहित्य आणि संकल्पना', नीहारा प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती: १९९०.
४. गणोरकर, प्रभा आणि इतर (संपा.) : 'वाङ्मयीन संज्ञा- संकल्पना कोश', ग. रा. भटकळ फाऊण्डेशन, मुंबई, प्रथमावृत्ती: २००१
५. गोडबोले, सुजाता (अनु.) : 'शोधांच्या कथा यंत्रमानव', मनोविकास प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती: ११ जून २०१२.
६. जाधव, रा. ग. व इतर (संपा.) : 'मराठी वाङ्मयाचा इतिहास', खंड सातवा, भाग पहिला (१९५० ते २०००), महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे, प्रथमावृत्ती: मे २००९
७. जेम्स, एडवर्ड, 'सायन्स फिक्शन इन द टैटीएथ सेचुरी', ऑक्सफोर्ड, युनिव्हर्सिटी प्रेस, १९९४.
८. घाटे, निरंजन : 'विज्ञानसाहित्यविश्व', अभिनुजा प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती : १ डिसेंबर २००१
९. घाटे, निरंजन (संपा.) : 'निवडक मराठी विज्ञानकथा', स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती : २००१

१०. दिवसे, सुदर्शन(संपा.) : विज्ञानवादी मराठी साहित्य: शोध आणि बोध, प्रकाशक: कला महाविद्यालय, कोपरना, जि. चंद्रपूर. प्रथम आवृत्ती ३० जनेवरी २०१७.
११. नारळीकर, जयंत, 'यक्षांची देणगी', मौज प्रकाशन, मुंबई, नववी आवृत्ती: मार्च २०११
१२. पगारे, म. सु. (संपा.) : 'मराठी विज्ञानसाहित्य', प्रशांत पब्लिकेशन, पुणे, प्रथमावृत्ती: २००४
१३. फुला, बागुल : 'मराठी विज्ञानसाहित्य: समीक्षा व संशोधन', अथर्व पब्लिकेशनस्, धुळे, प्रथमावृत्ती: जून २०१३
१४. मोहिते, शिवाजीराव/घाटे निरंजन (संपा.) : विज्ञानकथाविश्व स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती: १ जुलै २००६.
१५. शिंदे, रवींद्र रामचंद्र, 'विज्ञानसाहित्य संकल्पना आणि स्वरूप', शब्दावैभव प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती: डिसेंबर २०१८
१६. शितोळे, प्रताप : "विज्ञान आणि समाज : शोध आणि बोध", विजय प्रकाशन, लातूर, १९८०
१७. सावदेकर, विश्वेवर : 'विज्ञानकथा : स्वरूप आणि समीक्षा', शलाका प्रकाशन, मुंबई

सत्र चतुर्थ अनिवार्य विषय

एमआर १३ साहित्यशास्त्र आणि आधुनिक समीक्षासिद्धान्त उद्दिष्टे :

१. भारतीय साहित्यशास्त्राचे स्वरूप समजावून घेणे.
२. भारतीय साहित्यशास्त्राचे स्वरूप समजावून घेणे.
३. आधुनिक समीक्षा सिद्धान्ताचा परिचय करून घेणे.
४. साहित्याभ्यासातील समीक्षा सिद्धान्ताचे महत्त्व स्पष्ट करणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	भारतीय साहित्यशास्त्र (स्थूल परिचय) : वक्रोक्तीविचार, अलंकारविचार, रीतीविचार, ध्वनीविचार, रसविचार	१५	०१
२.	पश्चात्य साहित्यशास्त्र ((स्थूल परिचय) : अनुकृती, विरेचन, कल्पनाशक्ती, आविष्कार, सेंद्रिय एकात्मकता	१५	०१
३.	अ. समीक्षा सिद्धान्त आणि त्यांचे संदर्भ, आस्वाद, समीक्षा आणि सिद्धान्त आ. आधुनिकता, आधुनिकतावाद आणि उत्तर-आधुनिकतावाद, संरचनावाद, उत्तर-संरचनावाद	१५	०१

४.	अ. नवइतिहासवाद, उत्तर-वसाहतवाद, विरचना, कथनमीमांसा, वाचकप्रतिसाद सिद्धान्त आ. अर्थनिर्णयनशास्त्र, मनोविश्लेषण आणि अबोधता, स्त्रीवाद आणि लिंगभेद	१५	०१
----	--	----	----

संदर्भ ग्रंथ :

१. कंगले, र. पं. : प्राचीन काव्यशास्त्र, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७४.
२. कंगले, र. पं. : रासभाव – विचार, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, १९७०.
३. करंदीकर, गो. वि. : ऑरिस्टॉटलचे काव्यशास्त्र, मौज प्रकाशन, मुंबई, दु. आ., १९७८.
४. करंदीकर, गो. वि. : परंपरा आणि नवता, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, दु. आ., १९८०.
५. केळकर, अशोक : प्राचीन भारतीय साहित्यमीमांसा-एक आकलन, तत्त्वज्ञान विभाग, पुणे विद्यापीठ, पुणे, १९७९.
६. गाडगीळ, स. रा. : काव्यशास्त्रप्रदीप, मोघे प्रकाशन, कोल्हापूर, १९७१.
७. जाधव मनोहर (संपा.) : समीक्षेतील नव्या संकल्पना, स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद, २००१.
८. जोशी, लक्ष्मणशास्त्री : आधुनिक मराठी साहित्याची समीक्षा आणि रससिद्धांत, व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९७२.
९. डहाके, वसंत आबाजी : मराठीतील कथनरूपे, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई,
१०. थोरात, हरिश्चंद्र : कथनात्म साहित्य आणि समीक्षा, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०११.
११. थोरात, हरिश्चंद्र : मूल्यभानाची सामग्री, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०१६.
१२. थोरात, हरिश्चंद्र : साहित्याचे संदर्भ, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००५.
१३. धोंडगे, दिलीप : शैलीमीमांसा, शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर, १९८१.
१४. देशपांडे, ग. त्र्यं. : भारतीय साहित्यशास्त्र, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९५८.
१५. नारंग, गोपीचंद : संरचनावाद, उत्तर- संरचनावाद आणि प्राच्य काव्यशास्त्र, सूर्यनारायण रणसुभे (अनु.), साहित्य अकादमी, नवी दिल्ली, २००५.
१६. पाटणकर रा. भा. : सौंदर्यमीमांसा, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७४.
१७. पाटणकर वसंत : साहित्यशास्त्र – स्वरूप आणि समस्या, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २००६.
१८. पाटील, गंगाधर : समीक्षामीमांसा, मौज प्रकाशन, मुंबई, २०११.
१९. मालशे, मिलिंद/ जोशी अशोक : आधुनिक समीक्षा-सिद्धान्त, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००७.
२०. राजाध्यक्ष, विजया (संपा.): समीक्षा-संज्ञा कोश, खंड ४, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, २००२.
२१. Adams, Jeff : The Conspiracy of the Text, Routledge and Kegan Paul, London and New York, 1986.
२२. Culler, Jonathan : Structuralist Poetics, Routledge, London and New York, 2002.
२३. Eagleton, Terry : Literary Theory : An Introduction, Oxford, Blackwell 1996.
२४. Ellis, John M. : The Theory of Literary Criticism,
२५. Kenon, Shlomith Rimmon : Narrative Fiction- Contemporary Poetics, Methuen Co. Ltd., London and New York, १९८३.
२६. Zima, Peter : Philosophy of Modern Literary Theory, The Atholone Press, London, 1999.

एमआर १४ साहित्याचा प्रकारात्मक अभ्यास : नाटक

उद्दिष्टे :

१. भाषा, साहित्य आणि संस्कृती यादृष्टीने प्रयोगरूपी कलेचे स्वरूप अभ्यासणे.
२. नाटक म्हणजे काय? नाटकाचे इतर साहित्यप्रकारापेक्षा वेगळेपण लक्षात घेणे.
३. नाटकाच्या संहिता साहित्यमूल्यांच्या दृष्टीने तपासणे.
४. नाटक या प्रकारचा सादरीकरणाच्या अंगाने विचार करणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	नाटक : संकल्पना व स्वरूप साहित्यप्रकार की प्रयोगप्रकार, नाटकाचे विविध प्रकार, रंगभूमीवरील विविध प्रवाहांचा अभ्यास, लोकप्रायोज्य कलेच्या रूपबंधाचा नाटकावरील परिणाम	१५	०१
२.	नेमलेल्या साहित्यकृतींची उपरोक्त संदर्भात प्रस्तुतता निश्चित करणे. १. अंधारयात्रा – गो. पु. देशपांडे २. कोण म्हणतं टक्का दिला – संजय पवार ३. सूर्य पाहिलेला माणूस – मकरंद साठे ४. शोभायात्रा – शफाअत खान	४५	०३

संदर्भ :

१. कऱ्हाडे, सदा : सुखनाट्याचे स्वरूप, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई, जून १९७४.
२. गाडगीळ, गंगाधर : साहित्याचे मानदंड, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९९९.
३. डहाके, वसंत आबाजी आणि इतर : वाङ्मयीन संज्ञा संकल्पना कोश, भटकळ फाउंडेशन, मुंबई, पुनर्मुद्रण, २०१३.
४. डहाके, वसंत आबाजी : साहित्यप्रकाराची संकल्पना, आनंद वास्कर (संपा.) वाङ्मयप्रकार : संकल्पना व स्वरूप, अन्वय प्रकाशन, कोल्हापूर, २००८.
५. देशपांडे, गो. पु. : नाटकी निबंध, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई, १९९५.
६. नेमाडे, भालचंद्र: साहित्याची भाषा, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, २०११.
७. पवार, गो.मा. : साहित्यमूल्य आणि अभिरुची, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९९४.
८. पाटणकर, रा.भा. : सौंदर्यमीमांसा, मौज प्रकाशन गृह, १९७४, ति. आ. २००१,
९. भागवत, श्री.पु. आणि इतर : साहित्य : अध्यापन आणि प्रकार, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९८७.
१०. भावे, पुष्पा : प्रायोगिक रंगभूमी, नाईक राजीव आणि इतर (संपा.) रड्गनायक-अरविंद देशपांडे स्मृतीग्रंथ, आविष्कार प्रकाशन, मुंबई.
११. भावे, पुष्पा : प्रायोगिक रंगभूमी, नवभारत, रंगभूमी विशेषांक मे-जून १९८५.
१२. साठे, मकरंद : मराठी रंगभूमीच्या तीस रात्री, पॉप्युलर प्रकाशन मुंबई, भाग १, २ आणि ३, २००१.
१३. Culddon J. A. : A Dictionary of Literary Terms, Penguin books, 1982, page 202.
१४. Shipley, Joseph T. : Dictionary of World Literary Terms, printed in the United States of America, reprinted 1979, PP, 90.

एमआर १५ साहित्याभ्यास आणि आंतरविद्याशाखीयता

उद्दिष्टे :

१. विद्याशाखेचीय संकल्पना समजून घेणे.
२. विविध परंपरातील प्राचीन तसेच अर्वाचीन विद्याशाखीय व्यवस्थांची बदलती रूपे समजून घेणे.
३. आधुनिक शिक्षणव्यवस्थेत साहित्याभ्यास या विद्याशाखेचा उदय व विकास समजून घेणे.
४. आंतरविद्याशाखीय संकल्पनेचा परिचय करून घेऊन साहित्याभ्यास आणि अन्य विद्याशाखा आंतरसंबंधाचा शोध घेणे.
५. साहित्याचे वाचन, विश्लेषण व मूल्यमापन या प्रक्रियांत विविध विद्याशाखीय मर्मदृष्टींची, पद्धतींची उपस्थिती कशी फलदायी ठरते याचा शोध घेणे.
६. अभ्यासासाठी नेमलेल्या साहित्यकृतींचे आंतरशाखीय वाचन करणे.

अभ्यासक्रम:

इ. क्र	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	अ. विद्याशाखेची संकल्पना, विद्याशाखीय संकल्पना विकसित होण्याची प्रक्रिया आ. विविध परंपरातील प्राचीन तसेच अर्वाचीन विद्याशाखीय व्यवस्थांची बदलती रूपे इ. इ. आधुनिक शिक्षण व्यवस्थेत साहित्याभ्यास या विद्याशाखेचा उदय आणि विकास	१५	०१
२.	अ. आंतरविद्याशाखीयतेची संकल्पना – बहुविद्याशाखीयता, विद्याशाखांतरीयता इ. संकल्पनातील भेद, उपभेद व त्यांच्या वापराचे विशिष्ट संदर्भ स्पष्ट करून घेणे. आ. साहित्याभ्यास आणि अन्य विद्याशाखा आंतरसंबंध इ. साहित्याचे वाचन, विश्लेषण व मूल्यमापन : विविध विद्याशाखीय मर्मदृष्टींची, पद्धतींची उपस्थिती व तिचे महत्त्व	१५	०१
३.	नेमलेल्या साहित्यकृतींचे आंतरविद्याशाखीय वाचन : १. कृष्णाकाठ – यशवंतराव चव्हाण २. रोबो – दीनानाथ मनोहर ३. तुही यत्ता कंची नामदेव ढसाळ – ४. जुगाड - किरण गुरव	३०	०२

संदर्भ ग्रंथ :

१. करंदीकर, गो.वि. : अरिस्टॉटलचे काव्यशास्त्र, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७८.
२. कोसंबी, दामोदर : पुराणकथा आणि वास्तवता, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई, १९९८
३. गुरू, गोपाळ : वर्चस्व आणि सामाजिक चिकित्सा, हरिती पब्लिकेशन, पुणे, २०१५.
४. जोग वि.स. : मार्क्सवाद आणि मराठी साहित्य, विजय प्रकाशन, नागपूर, १९८१.
५. डहाके, वसंत आबाजी : मराठी साहित्य, समाज आणि संस्कृती, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, २०१६

६. थोरात, हरिश्चंद्र : मूल्यभानाची सामग्री, शब्द पब्लि., मुंबई, २०१६.
७. थोरात, हरिश्चंद्र : साहित्याचे संदर्भ, मराठी विभाग व मौज प्रकाशन, मुंबई, २००५.
८. भोळे, भा.ल./ बेडकिहाळ, किशोर (संपा.) : बदलता महाराष्ट्र - एन.डी.पाटील गौरवग्रंथ, डॉ. आंबेडकर अकादमी, सातारा.
९. पांडेय, मनेजर : उपन्यास आणि लोकतंत्र, अनु. रंगनाथ पठारे, कादंबरी आणि लोकशाही, लोकवाड्मयगृह प्रकाशन, मुंबई, २००२.
१०. पाटणकर, रा.भा. : सौंदर्यमीमांसा, मौज प्रकाशन गृह, १९७४, ति. आ. २००१,
११. मालशे, मिलिंद /जोशी, अशोक : आधुनिक समीक्षा सिद्धान्त मराठी विभाग, मुंबई विद्यापीठ व मौज प्रकाशन, मुंबई, २००७.
१२. साठे, मकरंद : मराठी रंगभूमीच्या तीस रात्री, पॉप्युलर प्रकाशन मुंबई, भाग १, २ आणि ३, २००१.
१३. Barrell, John :Poetry, language and politics, Manchester, M.U.Press.
१४. Bourdieu, Pierre : language and symbolic power., ed John B. Thompson, Trans Gino Raymond & Matthew Adamson, polity, Cambridge, 1999.
१५. Eugleton Ferry : literary Theory : An Introduction ; Oxford, Blackwell 1996.
१६. Easthope Anthony : Literary into Cultural studies, Routledge London, 1991.
१७. Klein Julie Thompson: Interdisciplinary- History, Theory and Practice, Wayne State University, Press, Detroit, 1990.
१८. Moran Joe : Interdisciplinarity, Routledge, London, 2002.

चौथे सत्र वैकल्पिक विषय

एमआर १६.१ उद्योगव्यवस्था, बाजारपेठ आणि भाषिक उपयोजन उद्दिष्टे :

१. उद्योगव्यवस्था, बाजारपेठांमधील भाषिक उपयोजनाचा स्वरूप शोध घेणे.
२. उद्योग आणि बाजारव्यवस्थेला पूरक भाषाउपयोजनाचे नमुने बनविणे.
३. उद्योगव्यवस्था, बाजारपेठांच्या गरजेनुसार भाषाउपयोजनाची विविध कल्पक उपक्रम राबविणे.

अभ्यासक्रम:

अ.क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	उत्पादनव्यवस्था, व्यापार-बाजारपेठा, जाहिरातीचे आणि भाषा प्रसारमाध्यमे आणि जाहिरात, जगप्रसिद्ध जाहिरातींची ओळख जाहिरातींचे प्रत्यक्ष संहितालेखन (मुद्रित, श्राव्य, दृक आणि दृकश्राव्य)	१५	०१
२.	समाजमाध्यम आणि मराठी भाषा उपयोजन : बदलत्या समाजमाध्यमांचे स्वरूप आणि भाषाउपयोजन - सोशल मीडियाचे स्वरूप (मुद्रित, श्राव्य, दृक आणि दृकश्राव्य माध्यम)	१५	०१
३.	माहितीपर लेखन-भाषण, अहवाल, स्मरणिका, माहितीपुस्तिका, मानपत्र इ.	१५	०१

	कार्यालयीन पत्रलेखन - कार्यालयीन, व्यावसायिक, कार्यालयीन भाषाउपयोजन - टिप्पणी लेखन, अहवाल लेखन		
४.	उद्योगव्यवस्था, बाजारपेठपूरक कार्यक्रम पत्रिका, कार्यक्रम आयोजन तंत्र - कार्यक्रमाचे आयोजन, पूर्वनियोजन, पत्रिकालेखन, सूत्रसंचालन, वृत्तांतलेखन आणि वृत्तलेखन ई पुस्तके, ब्लॉग, संकेतस्थळ आणि मराठी भाषा अभिव्यक्तीच्या नव्या शक्यता आणि भाषिक सर्जनशीलता	१५	०१

संदर्भ ग्रंथ :

१. तुपे, केशव : माध्यमांची भाषा आणि लेखन कौशल्ये
२. तौर, पृथ्वीराज (संपा.) - मराठी भाषिक कौशल्ये विकास
३. देशपांडे, शिल्पा : व्यावसायिक पत्रव्यवहार आणि अहवाल लेखन
४. नसिराबादकर, ल.रा. : व्यावहारिक मराठी, फडके प्रकाशन, १९९३.
५. पुंडे, द.दि. / काळे, कल्याण (संपा.) : व्यावहारिक मराठी, निराली प्रकाशन, पुणे, १९८५.
६. बोबडे, सुहासकुमार : मराठी भाषा, उपयोजन व सर्जन, पुणे युनिटी प्रकाशन, २०११.
७. भागवत, शोभा : जाहिरातींचे जग
८. मुदककर, प्रकाश : उपयोजित मराठी
९. सुतार, प्रफुल्ल : सोशल मीडिया डिजिटल दुनिया

एमआर १६.२ लोकरंगभूमी

उद्दिष्टे :

१. 'लोकरंगभूमी' ही संकल्पना समजून घेणे.
२. लोकरंगभूमीचा नाट्याशी असलेला अनुबंध लक्षात घेणे.
३. मराठी लोकरंगभूमीचे स्वरूप अभ्यासणे.
४. लोकरंगभूमीचे महत्त्व लक्षात घेणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	लोकरंगभूमीची संकल्पना, लोकरंगभूमीचा उगम	१५	०१
२.	विधीनाट्याचे स्वरूप: जागर, गोंधळ इ. लोककलांचे पारंपरिक रंजनप्रकार: कीर्तन, दंडार, दशावतार इ. अन्य लोककला प्रकार: पोतराज, वासुदेव, पांगुळ इ.	१५	०१
३.	तमाशा : गण, गवळण, बतावणी, सवालजबाब, वगनाट्य, जलसा इ.	१५	०१
४.	लोकरंगभूमीवरील महत्त्वाचे लेखक: शाहीर पठ्ठेबापूराव, शाहीर अमरशेख, शाहीर अण्णा भाऊ साठे, भीमराव कर्डक भास्करराव जाधव इ.	१५	०१

संदर्भ :

१. खंदारे, साहेब : लोकसाहित्य - शब्द आणि प्रयोग, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २००४.
२. खांडगे, प्रकाश : जागरण- एक लोककलाप्रकार, मराठी संशोधन पत्रिका, आ.-नो.-डि., १९८२.
३. गंगावणे, वसंत : लोककलांची लोकसाहित्यास देणगी, अनुबंध, एप्रिल-सप्टें. १९८३.
४. ढेरे, रा. चिं. : मराठी लोकसंस्कृतीचे उपासक, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, तृ. आ., २००७.
५. बाबर, सरोजिनी, संपा. लोकसाहित्य : भाषा आणि संस्कृति, पुणे, १९६३.
६. भवाळकर, तारा, लोकनागर रंगभूमी, पुणे १९८९.
७. भवाळकर, तारा, लोकसंचित, पुणे १९९०.
८. भवाळकर, तारा, लोकसाहित्यातील स्त्रीप्रतिमा, पुणे, १९८६.
९. मांडे, प्रभाकर, लोकसाहित्याचे अंतःप्रवाह, पुणे, १९७५.
१०. मांडे, प्रभाकर, लोकसाहित्याचे स्वरूप, औरंगाबाद, १९८९.
११. रोंगटे, तुकाराम (संपा.) : लोकसाहित्य - कला आणि संस्कृती, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, २०१४.
१२. व्यवहारे, शरद : लोकसाहित्याचे अंतःप्रवाह, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९९९.
१३. शिंदे, विश्वनाथ : लोकसाहित्यमीमांसा, भाग १ आणि २, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे .
१४. शिंदे, विश्वनाथ : लोकसाहित्य- संशोधन आणि समीक्षा, कैलास पाब्लि., औरंगाबाद, २०१३.
१५. Danieis, C. L. Stevans, C. M. Ed. *Encyclopedia of Superstitions, Folklore, and the Occult Sciences of the World*, London, 1971.
१६. Dorson, Richard, Ed. *Folklore : Selected Essays*, Bloomington, 1972.
१७. Leach, Maria, Ed. *Dictionary of Folklore, Mythology and Legend*, New York, 1949.
१८. Reaver, J. Russell Boswell, George W. *The Fundamentals of Folk Literature*, London, 1962.
१९. Thompson, Stith, *Motif-Index of Folk- Literature* Bloomington, 1955-58.

एमआर १६.३ संस्कृती अभ्यास

उद्दिष्टे :

१. संस्कृती-अभ्यास या ज्ञानशाखेच्या उद्गम व विकासाचा परिचय करून घेणे.
२. संस्कृतीच्या संकल्पनेत होत गेलेले विविध बदल समजून घेणे.
३. विविध तत्त्वज्ञ आणि समाजवैज्ञानिकांनी मांडलेल्या संकल्पनांची ओळख आणि त्यांच्यातील आंतरसंबंध समजून घेणे.
४. सांस्कृतिक उत्पादनांचे स्वरूप म्हणून विविध चिन्हसरणींचे स्वरूप समजून घेणे
५. जागतिकीकरणाच्या प्रक्रिया आणि संस्कृती अभ्यासासमोरील आव्हाने समजून घेणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	अ. संस्कृती अभ्यास - उद्गम व विकास (बर्निहम स्कूल, विल्यम्स होगार्ट ते स्टुअर्ट हॉल)	१५	०१

	आ. संस्कृतीची बदलती संकल्पना (अभिजात संस्कृती, लोकप्रिय संस्कृती, उपसंस्कृती इ. संस्कृतीचे सर्वव्यापक स्वरूप)		
२.	अ. कल्पनाप्रणाली, पाया व अतिरचना, (मार्क्स) आ. सांस्कृतिक भौतिकतावाद, (विल्यम्स हॉल) इ. संरचनावाद, संरचनावादी मार्क्सवाद, (अल्थुझर) ई. सांस्कृतिक धुरीणत्व (ग्रामची)	१५	०१
३.	अ. सांस्कृतिक उत्पादनांचे स्वरूप (साहित्य, चित्रपट, विविध प्रसारमाध्यमे, लोकप्रिय आविष्कार इ.) आ. अर्थनिर्मिती करणाऱ्या विविध चिन्हसरणींचे स्वरूप समजून घेणे	१५	०१
४.	अ. संभाषित, विरचना, प्रतिकार, सांस्कृतिक धोरणे, अस्मितांची जडणघडण, अस्मितांचे राजकारण, सांस्कृतिक राजकारण, सांस्कृतिक चळवळी एकसत्त्ववादविरोध व द्विपदविरोधा पलीकडे या संकल्पनांचे महत्त्व भारतीय संदर्भात समजून घेणे. (जातिव्यवस्था, वर्गीय रूपांतरणे, लिंगभाव इ.) आ. जागतिकीकरणाच्या प्रक्रिया आणि संस्कृती अभ्यासासमोरील आव्हाने	१५	०१

संदर्भ ग्रंथ :

१. कमलेश बेडसे, अमोल पगारे (संपा) : मराठी साहित्य आणि प्रभुत्वाचे राजकारण,
२. कसाळे, जायभाये, देसाई, धारुळे (संपा.) : हिंदू समृद्धी की अडगळ, हरिती प्रकाशन,
३. कुलकर्णी, गो.म. : आधुनिक मराठी साहित्याची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी, मेहता प्रकाशन, पुणे, १९९४.
४. कोसंबी, दामोदर : पुराणकथा आणि वास्तवता, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई, १९९८
५. गुरू गोपाळ : वर्चस्व आणि सामाजिक चिकित्सा,
६. डहाके वसंत आबाजी : मराठी साहित्य, समाज आणि संस्कृती, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, २०१६
७. मालशे, मिलिंद / जोशी, अशोक : आधुनिक मराठी समीक्षा –मौज प्रकाशन, मुंबई, २००८.
८. थोरात, हरिश्चंद्र : मूल्यभानाची सामग्री, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०१६.
९. थोरात हरिश्चंद्र : साहित्याचे संदर्भ, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००५.
१०. थोरात हरिश्चंद्र : कादंबरीविषयी, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २००६.
११. थोरात हरिश्चंद्र : कादंबरी : एक साहित्यप्रकार, शब्द प्रकाशन, मुंबई, २०१०.
१२. देसाई, दत्ता., देशीवाद, आधुनिकता आणि जनवादी संस्कृती, युनिक, पुणे.
१३. रसाळ, सुधीर : वाङ्मयीन संस्कृती, मौज प्रकाशन, मुंबई, २०१२.
१४. डहाके, वसंत आबाजी : मराठी साहित्य, समाज आणि संस्कृती, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, २००६.
१५. Barker, Chris.: Cultural studies : Theory and practice., Sage Publications, 2000.
१६. Barker, Chris. : The Sage Dictionary Of Cultural Studies, Sage Publications, 2004.
१७. During Simon : Cultural Studies – A Critical Introduction, Routledge Publication, London, 2005.

१८. During Simon (Ed.) : The Cultural Studies Reader, Routledge Publication, London, 1993.
१९. Eugleton Ferry : literary Theory : An Introduction ; Oxford, Blackwell 1996.
२०. Easthope Anthony : Literary into Cultural studies, Routledge London, 1991.
२१. Nayar, Pramod K.,: An introduction to Cultural studies, second edition, Viva publication, 2015.
२२. Williams, R. : Key Words – A Vocabulary of Culture and Society, Oxford University Press, New York, 1976.

एमआर १६.४ साहित्यकृतींचा कालखंडात्मक अभ्यास : शिवकाळ उद्दिष्टे :

१. कालखंडाचा अभ्यास ही संकल्पना स्पष्ट करणे. .
२. विशिष्ट कालखंडातील युगधर्माचे आकलन करणे.
३. शिवकाळातील मराठी लेखनव्यवहाराचे परिशीलन करणे.
४. शिवकाळाच्या आधारे नेमलेल्या साहित्यकृती अभ्यासणे.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	कालखंडाचा अभ्यास : संकल्पना आणि स्वरूप	१५	०१
२.	अभ्यासासाठी नेमलेल्या साहित्यकृती १. तुकाराम गाथा (निवडक अभंग)– संपा भालचंद्र नेमाडे . २. आज्ञापत्र रामचंद्र पंडित अमात्य – ३. सभासदाची बखर - कृष्णाजी अनंत सभासद ४. समर्थ रामदास – विवेकदर्शन : संपा करन्दीकर .रा .वि .	४५	०३

* या अभ्यासपत्रिकेत दर तीन वर्षांनी चक्रनेमिक्रमाने यादवकाळ, बहमनीकाळ, शिवकाळ, पेशवेकाळातील साहित्यकृतींचा कालखंडात्मक अभ्यास केला जाईल.

संदर्भ ग्रंथ :

१. ग्रामोपाध्ये, गं. ब. : मराठी बखर गद्य, व्हीनस बूक स्टॉल, पुणे, १९५२.
२. जोशी, चं. वि व इतर (संपा) : साहित्याचा अभ्यास (र. बा. मंचरकर सद्भाव ग्रंथ), प्रतिमा प्रकाशन, पुणे.
३. जोशी वसंत (संपा.), भाषा व साहित्य : संशोधन, महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे, १९८१.
४. देशमुख, उषा (संपा.) : वाङ्मयाच्या कालखंडाचा अभ्यास, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे.
५. पटवर्धन, वा. ब. : तुकारामांच्या अभंगाचा चिकित्सक अभ्यास, साहित्य अकादमी प्रबंध, मुंबई विद्यापीठ, १९५३.
६. मंचरकर, र. बा. : कालखंडाचा अभ्यास (लेख), अनुष्टुभ, मे – जून २००४.
७. मंचरकर, र. बा. : धर्मसंप्रदाय आणि मध्ययुगीन मराठी वाङ्मय, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २०००.
८. माटे, श्री. म. : संत, पंत व तंत, ठोकळ प्रकाशन, पुणे, १९६२.
९. मालशे, स. ग. (संपा.) : मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, खंड १, २ आणि ३, म. सा. प., पुणे.
१०. सरदेशमुख, त्र्यं. वि. : रामदास- प्रतिमा आणि प्रबोध, अस्मिता प्रकाशन, पुणे, १९८४.

११. हेरवाडकर, र. वि. : मराठी बखर, व्हीनस बूक स्टॉल, पुणे, १९५६.

एमआर १६.५ मध्ययुगीन भक्ती संप्रदाय, तत्त्वज्ञान आणि साहित्य

उद्दिष्टे :

- १ मध्ययुगीन भक्ती संप्रदायाचे स्वरूप अभ्यासणे.
- २ मध्ययुगीन भक्ती संप्रदायातून लिहिल्या गेलेल्या साहित्याचे स्वरूप ध्यानात घेणे.
- ३ मध्ययुगीन साहित्य आणि तत्त्वज्ञानातील परस्परसंबंध अभ्यासणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	अ.मध्ययुगीन भक्ती संप्रदाय : उद्गम आणि विस्तार मध्ययुगीन भक्ती चळवळीचे स्वरूप, आ.नाथ, महानुभाव, वारकरी, दत्त, समर्थ या प्रमुख संप्रदायाच्या तत्त्वज्ञानाचा स्थूल परिचय : ज्ञानविचार, सद्बस्तुमीमांसा, प्रपंच-विज्ञान, नीतिविचार, धर्मविचार इ.	१५	०१
२.	मध्ययुगीन भक्ती संप्रदायातील प्रमुख साहित्यिक आणि त्यांचे महत्त्वपूर्ण लेखन आणि त्याची आधार-दर्शने	१५	०१
३.	अभ्यासासाठी नेमलेल्या साहित्यकृती – १. सूत्रपाठ - केशीराज व्यास २. अमृतानुभव – संत ज्ञानेश्वर ३. गुरुचरित्र – सरस्वती गंगाधर स्वामी ४. दासबोध – समर्थ रामदास	३०	०२

संदर्भ :

१. कुलकर्णी, श्री. रं. : मध्ययुगीन मराठी साहित्य – एक पुरविचार, राजहंस प्रकाशन, पुणे, १९९५.
२. कोलते वि. भि. : महानुभाव तत्त्वज्ञान, अरुण प्रकाशन, मलकापूर, १९७५.
३. कोलते वि. भि. (संपा.) : लीळाचरित्र, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, १९८२.
४. जोशी प्र. न. नाथसंप्रदाय- उदय आणि विस्तार, राजीव प्रकाशन, ठाणे, १९७७.
५. तुळपुळे शं. गो. (संपा.) : मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, खंड १, म. सा. प., पुणे, १९८४.
६. दडकर, जया आणि इतर : संक्षिप्त मराठी वाङ्मयकोश (आरंभापासून १९२० पर्यंतचा कालखंड), भटकळ
फाउण्डेशन, मुंबई, १९९८.
७. बहिरट भा. पं./भालेराव अ. ज्ञा : वारकरी संप्रदाय – उदय व विकास, व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९७२.
८. मालशे, स. ग. (संपा.) : मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, खंड २ – भाग १, २ आणि ३, म. सा. प.,
पुणे, १९८२, १९७३.
९. मंचरकर, र. बा. : धर्मसंप्रदाय आणि मध्ययुगीन मराठी वाङ्मय, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २०००.
१०. लोखंडे भ. वा. : मराठी संत साहित्यावर बौद्ध धर्माचा प्रभाव, अशोक प्रकाशन, नागपूर, १९७९.
११. सरदार, गं. बा. : धर्म आणि समाज परिवर्तन, मागोवा प्रकाशन, पुणे १९८२.

१२. सरदार, गं. बा. : संतवाङ्मयाची सामाजिक फलश्रुती, म. सा. प., पुणे, १९६२.
 १३. सरदेशमुख त्र्यं. वि. : रामदास – प्रतिमा आणि प्रबोध, अस्मिता प्रकाशन, पुणे, १९८४.
 १४. सुंठणकर, बा. र. महाराष्ट्रीयन संत मंडळाचे ऐतिहासिक कार्य, बेळगाव, १९४८.

एमआर १६.६ मराठी बोलींचा क्षेत्रीय अभ्यास

उद्दिष्टे :

१. बोलीची संरचना अभ्यासणे.
२. बोलीचा समाजभाषावैज्ञानिक दृष्टिकोणातून विचार करणे.
३. बोली-भूगोल ही संकल्पना समजून घेणे.
४. बोलीच्या क्षेत्रीय संशोधनाला गती देणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	बोलींचा क्षेत्रीय - संरचनात्मक व समाजभाषावैज्ञानिक अभ्यास : अ. संरचनात्मक अभ्यास : महाराष्ट्र व बृहन्महाराष्ट्रातील प्रमुख बोलींचा क्षेत्र-अभ्यास, क्षेत्रीय पाहणी, सर्वेक्षण, नमुना संकलन, विश्लेषण, आरेखन व प्रदेशनिश्चिती आ. बोलींचा समाजभाषावैज्ञानिक अभ्यास : बोली अभ्यासाची पारंपरिक दृष्टी, बोलीचे संकलन आणि विश्लेषण, विश्लेषणाची रूढ पद्धत, समाजभाषाविज्ञानातील मूलभूत संकल्पना आणि बोली	१५	०१
२.	बृहन्महाराष्ट्रातील – तंजावर, म्हैसूर, गुलबर्गा, हैद्राबाद, थिरुअनंतपुरम, बडोदा, जयपूर, इंदोर, ग्वाल्हेर, झांसी, काशी, बुंदेलखंड, घुमान आणि मराठी भाषकांच्या मध्ययुगीन काळापासूनच्या वसाहतींमधील बोलींचा क्षेत्रीय व समाजभाषावैज्ञानिक अभ्यास : पाहणी, सर्वेक्षण, नमुना संकलन, विश्लेषण, आरेखन व प्रदेशनिश्चिती	३०	०२
३.	पुणे, अहमदनगर आणि नाशिक जिल्ह्यातील प्रमुख बोलींची क्षेत्रीय पाहणी, सर्वेक्षण, नमुना संकलन, विश्लेषण व प्रदेशनिश्चिती	१५	०१

संदर्भ ग्रंथ :

१. आळवेकर, एकनाथ : कोल्हापुरी बोली (लेख), भाषा आणि जीवन (बोली विशेषांक, दिवाळी, २०१२), वर्ष -३०, अंक- ४
२. कालेलकर ना. गो. : भाषा, इतिहास आणि भूगोल, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९६४.
३. कालेलकर, ना. गो. : भाषा, बोली आणि लेखन, मौज प्रिंटिंग ब्युरो, मुंबई, १९५४.
४. कालेलकर ना. गो. : भाषा, आणि संस्कृती, मौज प्रकाशन, मुंबई.
५. कालेलकर, ना. गो. : भाषांच्या क्षेत्रमर्यादा,

६. काळे, कल्याण (संपा.) : आधुनिक भाषाविज्ञान : वर्णनात्मक, संरचनात्मक आणि सामाजिक,
७. काळे, कल्याण/ सोमण अंजली (संपा.) : वर्णनात्मक भाषाविज्ञान, गोखले ए. सोसायटी नाशिक, १९८२.
८. काळे, कल्याण/ शहा मृणालिनी (संपा.) : निवडक भाषा आणि जीवन , मेहता पाब्लि. पुणे, १९९८.
९. कानडे, मु.श्री. (संपा.) : मराठीचा भाषिक अभ्यास : वर्णनात्मक आणि ऐतिहासिक, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे.
१०. जोशी, वसंत (संपा.) : भाषा व साहित्य संशोधन खंड पहिला, सु.बा.कुलकर्णी, बोलीभाषांचे संशोधन - निबंध, महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे.
११. धोंडगे, रमेश : भाषा आणि भाषाविज्ञान, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, २००६.
१२. धोंडगे, रमेश : सामाजिक भाषाविज्ञान, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, २०१२.
१३. पाटणकर, जयश्री : सामाजिक भाषाविज्ञान : कक्षा आणि अभ्यास, संदर्भ प्रकाशन, नाशिक, २००५.
१४. पाटणकर, जयश्री (संपा.) : सामाजिक भाषाविज्ञान: कक्षा आणि अभ्यास, संदर्भ प्रकाशन, नाशिक, २००५.
१५. प्रियोळकर, अ. का. : ग्रांथिक मराठी भाषा आणि कोकणी बोली, पुणे विद्यापीठ, पुणे, १९६६
१६. बोरकर हरिश्चंद्र, झाडी बोली, विजय प्रकाशन, नागपूर, १९९८.
१७. बोरसे, दा. गो. : अहिराणी ध्वनिपरिचय, गिरिजा साहित्यभांडार, मालेगाव, १९५७
१८. मांडे, प्रभाकर : सांकेतिक आणि गुप्तभाषा : परंपरा आणि स्वरूप, सविता प्रकाशन, औरंगाबाद, १९८५.
१९. मालशे, मिलिंद : आधुनिक भाषाविज्ञान : सिद्धान्त आणि उपयोजन, लोकवाङ्मयगृह, मुंबई.
२०. मालशे, मिलिंद / इनामदार, हे. वि. / सोमन अंजली : भाषाविज्ञान : वर्णनात्मक आणि ऐतिहासिक, पुणे, १९८२.
२१. वन्हाडपांडे व. कृ., नागपुरी बोली, इंदिरा, नागपूर, १९७२
२२. वरखेडे, रमेश : समाजभाषाविज्ञान : प्रमुख संकल्पना
२३. Fishman, Joshua A. : Sociolinguistics-A Brief Introduction, Newbury House Publishers, Massachusetts, 1972.
२४. Labov, William : Sociolinguistic Patterns, Basil Blackwell, Oxford, England, 1972
२५. Ralph, Fasold : Sociolinguistics of Society, Basil Blackwell, Oxford, England, 1984.
२६. Ralph, Fasold : Sociolinguistics of Language, Basil Blackwell, Oxford, England, 1990.
२७. Trudgill Peter : Sociolinguistics An Introduction, Penguin Books, 1974.

एमआर १६.७ सौंदर्यशास्त्र

उद्दिष्टे :

१. सौंदर्यशास्त्राचे स्वरूप समजावून घेणे.
२. प्रमुख सौंदर्यशास्त्रीय संकल्पना आणि सिद्धांतांचा परिचय करून घेणे.
३. कलानिर्मितीविषयक सिद्धांत समजावून घेणे.
४. कलानुभवाचे स्वरूप समजावून घेणे.
५. कलामूल्यासंबंधी मतमतांतरे जाणून घेणे.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	सौंदर्यशास्त्र म्हणजे काय? सौंदर्यशास्त्र, साहित्यसिद्धांत आणि समीक्षा	१५	०१
२.	सौंदर्यविधानाचे व सौंदर्यसंकल्पनांचे स्वरूप: कांट (आनन्यसाधारण), विटगिन्स्टाईन (कुलसाम्य), गॅली (स्वभावतः वादग्रस्त संकल्पना)	१५	०१
३.	कला आणि रूप, कला आणि नीती, कला आणि सत्य, निर्मितीसिद्धांत – मार्क्स, फ्रॉइड, युंग अनुभवप्रक्रिया, सौंदर्यसुखवाद, वाचकप्रतिसाद	१५	०१
४.	कलेची स्वायत्तता, कलामूल्ये आणि अन्य मूल्ये	१५	०१

संदर्भ ग्रंथ

१. आचवल, माधव : रसास्वाद – वाङ्मय आणि कला, मुंबई मराठी साहित्य संघ, मुंबई, १९७२.
२. कमलाकर, दीक्षित (संपा.)- मर्ढेकरांचे सौंदर्यशास्त्र पुनर्विचार, युनिव्हर्सल पब्लिकेशन, कोल्हापूर, १९७६.
३. करंदीकर, गो. वि. : परंपरा आणि नवता, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९६७.
४. कविमंडन, भा. ज. : सौंदर्यविचार, मधुराज पब्लिकेशन, पुणे, १९९२.
५. कुलकर्णी, द. भि. - मर्ढेकरांची सौंदर्यशास्त्र : पुनःस्थापना, अमेय प्रकाशन, नागपूर, १९८२.
६. देशपांडे, ग. त्र्यं. – भारतीय सौंदर्यकल्पना
७. नाईक राजीव आणि इतर (संकलन) : सौंदर्यविचार, मुंबई मराठी साहित्य संघ, मुंबई, १९८३.
८. मर्ढेकर, बा. सी. – सौंदर्य आणि साहित्य, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७५.
९. मुक्तिबोध, शरदचंद्र – सृष्टी, सौंदर्य आणि साहित्यमूल्य, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई, १९७८.
१०. पाटणकर, रा. भा. – कांटची सौंदर्यमीमांसा, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७७.
११. पाटणकर, रा. भा. – क्रोचेचे सौंदर्यशास्त्र, प्राज्ञपाठशाळा मंडळ, वाई, १९७४.
१२. पाटणकर, रा. भा. : साहित्य विचार आणि सौंदर्यशास्त्र, मराठी विभाग, मुंबई विद्यापीठ आणि मौज प्रकाशन, मुंबई, २००१.
१३. पाटणकर, रा. भा. – सौंदर्यमीमांसा, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७२.

१४. पाटील, शरद : अब्राह्मणी साहित्याचे सौंदर्यशास्त्र, सुगावा प्रकाशन, पुणे, १९८८.
 १५. पाध्ये, प्रभाकर – मर्तेकरांची सौंदर्यमीमांसा, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७०.
 १६. पाध्ये, प्रभाकर – सौंदर्यानुभव, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७९.
 १७. बारलिंगे, सुरेन्द्र - सौंदर्याचे व्याकरण, अभिनव, मुंबई, १९७६.
 १८. रेगे मे. पुं. : तत्त्वज्ञानाच्या आधारावर मराठी सौंदर्यशास्त्रीय लेखन, (मराठी टीका : वसंत दावतार-संपा.)
 इंडियन कमिटी फॉर काल्चरल फ्रीडम, मुंबई, १९९६.
 १९. वैद्य, सरोजिनी/ वसंत पाटणकर (संपा.) : द. ग. गोडसे यांची कलामीमांसा, मराठी विभाग, मुंबई विद्यापीठ
 व पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९९७.
 २०. Cooper, David E. Ed., *A Companion to Aesthetics*, Oxford, 1992.
 २१. Knox, I. *The Aesthetic Theories of Kant, Hegel and Schopenhauer*, 1958.
 २२. Osborne, Harold, *Aesthetics and Criticism*, 1955.
 २३. Rader, Melvin, Ed., *A Modern Book of Aesthetics*, 1965.
 २४. Sparshott, Francis, *The Structure of Aesthetics*, Toronto, 1963.

एमआर १६ .८ भाषांतरमीमांसा

उद्दिष्टे :

१. भाषांतराची बदलणारी संकल्पना समजावून घेणे.
२. भाषांतरावर परिणाम करणारे विविध सामाजिक, सांस्कृतिक संदर्भ समजावून घेणे.
३. भाषांतरकाराचा हस्तक्षेप समजावून घेणे.
४. मूळ संहिता आणि भाषांतराची संहिता यांच्या तुलनेची क्षमता विकसित करणे.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	भाषांतराचे पारंपरिक आणि नवे दृष्टिकोण मूळ संहिता आणि भाषांतरित संहिता यांच्यातील अंतर आणि भाषांतरकाराचे व्यक्तिमत्त्व	१५	०१
२.	भाषांतरावर परिणाम करणारे विविध घटक	१५	०१
३.	अभ्यासासाठीच्या संहिता १. कलीकथा व्हाया बायपास – जयप्रकाश सावंत – अलका सरावगी २. जास्तीचे नाही – प्रफुल्ल शिलेदार – विनोदकुमार शुक्ल २. खुर्च्या – वृंदावन दंडवते – आयनेस्को ३. द अलकेमिस्ट – नितीन कोत्तापल्ले - पावलो कोयलो	३०	०२

संदर्भग्रंथ :

१. काळे, कल्याण/ सोमण, अंजली (संपा.) : भाषांतरमीमांसा, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९९७.

२. जहागीरदार, चंद्रशेखर (संपा.) : तौलनिक संहित्याभ्यास – तत्त्वे आणि दिशा, सौरभ प्रकाशन, कोल्हापूर, १९९२.
३. तुपे, केशव (संपा.) : अनुवादमीमांसा, साक्षात प्रकाशन, औरंगाबाद.
४. देशपांडे, एल. एस. : साहित्य-सेतू, निर्मल प्रकाशन, नांदेड, १९९९.
५. धायगुडे, सुरेश / पुंडे, द. दि. : तेन यांचा वाङ्मयसिद्धांत-संहिता आणि भाषांतर, रोहन प्रकाशन, २०१९.
६. पाटील, आनंद : तौलनिक साहित्य, नवे सिद्धांत आणि उपयोजन, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९९८.
७. पुंडे, द.दि. (संपा.) : भारतीय साहित्याची संकल्पना (चंद्रकांत बांदिवडेकर गौरव ग्रंथ)
८. पुंडे, दत्तात्रय / घोरपडे, पद्मजा (अनु.) : भारतीय साहित्याच्या इतिहासातील समस्या, डायमंड प्रकाशन, पुणे.
९. फाटक, म. वि. / ठकार, रजनी : भाषांतर – शास्त्र आणि कला, वरदा बुक्स, पुणे, १९८७.
१०. बांदिवडेकर, चंद्रकांत : देशीवाण,
११. बापट, वसंत : तौलनिक संहित्याभ्यास, मौज प्रकाशन, दु. आ., मुंबई, २०१४.
१२. मिरजकर, निशिकांत : तौलनिक साहित्य, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २०१६.
१३. वरखेडे, रमेश (संपा.) – भाषांतरविद्या, य. च. मु. विद्यापीठ प्रकाशन, नाशिक, १९९७.
१४. शर्मा, रामविलास : भारतीय साहित्याच्या इतिहासातील समस्या (अनु.- पुंडे, द.दि./ घोरपडे, पद्मजा) प्रतिमा प्रकाशन, १९९८.
१५. सारंग, विलास : भाषांतर आणि भाषा, मौज प्रकाशन, २०११.
१६. सारंग, विलास : वाङ्मयीन संस्कृती आणि सामाजिक वास्तव, मौज प्रकाशन, मुंबई, २०११.
१७. Cladio, Gulian : The Challenge of Comparative Literature, Harward University Press, Cambridge, 1993.
१८. Dev Amiya/ Das Shirishakumar (Ed.) : Comparative Literature – Theory and Practice, Indian Institute of Advanced Study, Shimla, 1989.
१९. Das, Shirishakumar : A History of Indian Literature, Sahitya Academy, Navi Delhi, 1991.
२०. Gokak, V.V. : The Concept of Indian Literature, Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., New Delhi, 1979.
२१. Mukherjee Sujit : Translation As Discovery, Orient Longman, 1994.

एमआर- १६.९ संशोधन आणि प्रकल्पलेखन

उद्दिष्टे :

१. संशोधनाची संकल्पना आणि स्वरूप स्पष्ट करणे.
२. साहित्य आणि भाषेतील संशोधन संशोधन व्यवहाराचे स्वरूप ध्यानात घेणे.
३. साहित्याभ्यासातील संशोधनाचे महत्त्व लक्षात घेणे.
४. विद्यार्थ्यांच्या संशोधनदृष्टीचा विकास करणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक

५.	अ. संशोधन : संकल्पना आणि स्वरूप संशोधनामागील प्रयोजने, संशोधनप्रक्रियेतील विविध टप्पे, संशोधकाचे गुण, आ. साहित्यसंशोधन आणि साहित्यसमीक्षा यातील साम्य-भेद, इ. संशोधनपद्धती : विगमनात्मक आणि निगमनात्मक, ऐतिहासिक/कालक्रमनिष्ठ, वर्णनपर, प्रयोगनिष्ठ, तौलनिक, नमुना पाहणी पद्धती, क्षेत्रीय सर्वेक्षणपद्धती इ. ई. संशोधन : तंत्र आणि साधने – तंत्र, ग्रंथालयीन साधने, आधुनिक तंत्र विज्ञानाशी संबंधित साधने आणि अन्य साधने	१५	०१
६.	मराठीतील भाषा आणि साहित्यसंशोधनाचे विविध प्रकार : भाषिक संशोधन(भाषा-बोलीविषयक संशोधन, साहित्यकृतींचे भाषिक आणि शैली वैज्ञानिक संशोधन), मध्ययुगीन-आधुनिक साहित्याचे संशोधन, साहित्यकृतींचे पाठ चिकित्सापूर्वक संपादन, साहित्यशास्त्रीय प्रश्नांसंबंधी संशोधन, साहित्याचे स्वरूपनिष्ठ संशोधन, तौलनिक साहित्यभ्यास, अनुवादित साहित्याभ्यास, लोकसाहित्यविषयक संशोधन इ.	१५	०१
७.	प्रकल्पलेखन (संशोधनात्मक लेखन) : प्रेरणा आणि शोध अ. शोधनिबंध-प्रबंधाचे लेखनस्वरूप, लेखन प्रक्रियेतील टप्पे, संशोधनात्मक लेखनाची भाषा, संदर्भसूची-निर्देश सूची ह्यांचे महत्त्व, परिशिष्टे-कोष्टके, तलिका, आकृत्या इ. महत्त्व आ. प्रकल्पलेखन (संशोधनात्मक लेखना) – विषयनिश्चिती ते प्रकल्पसिद्धीची प्रक्रिया, प्रात्यक्षिके	३०	०२

(५० गुणांच्या सत्रान्त परीक्षेसाठी एक आणि दोन घटकांवर प्रश्न विचारणे आणि ५० गुणांच्या अंतर्गत मूल्यमापनासाठी प्रत्यक्ष प्रकल्पलेखन (किमान दहा हजार शब्दांचे) करून घेणे.)

संदर्भ ग्रंथ :

१. कर्वे इरावती : मराठी लोकांची संस्कृती, देशमुख अँड कंपनी, पुणे, १९५१.
२. कन्हाडे, सदा : संशोधन- सिद्धांत आणि पद्धती, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई, १९९७.
३. कुलकर्णी, श्री, रं. : प्राचीन मराठी हस्तलिखिते- संशोधन आणि संपादन, का. स. वा. प्रगत अध्ययन संस्था, धुळे, १९९९.
४. जोशी अनंत व इतर : ग्रंथालयीन संदर्भ सेवा, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे, १९८०.
५. जोशी, वसंत (संपा.) : भाषा व साहित्य संशोधन, खंड १, २, ३ म. सा. प., पुणे, १९८१, १९८५.
६. निर्गुडकर, भारती (संपा.) : तपोनिधी, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई.
७. देव, सदाशिव : कोश वाङ्मय- विचार आणि व्यवहार, सुपर्ण प्रकाशन, पुणे, २००२.
८. देशमुख, उषा : मराठी संशोधनविद्या, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, १९९४.
९. भोळे, भास्कर : संशोधनाची क्षितिजे, अमेय प्रकाशन, नागपूर, १९८५.
१०. मालशे, स. गं. : शोधनिबंधाची लेखनपद्धती, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई,
११. वरखेडे रमेश : संशोधनाचे पद्धतिशास्त्र, ॐ ग्रा.इ. ए. ए, पुणे, २०१३.

एमआर-१६.१० मराठी भाषा व साहित्याचे अध्यापन

उद्दिष्टे :

१. विद्यार्थ्यांमध्ये साहित्याच्या आस्वाद आणि अभ्यासाची क्षमता विकसित करणे.
२. भाषा व साहित्याच्या अध्यापनाची विविध तंत्रे , पद्धती व साधने यांचे उपयोजन करण्याची क्षमता विकसित करणे.
३. साहित्याभ्यासाचे अध्यापनशास्त्रीयदृष्ट्या आकलन विस्तारित करणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	अ. भाषा आणि साहित्याची अध्यापनप्रक्रिया : संकल्पना, उद्दिष्टे आणि दृष्टिकोण आ. भाषा आणि साहित्याच्या अध्यापनप्रक्रियेतील विविध सहभागी घटक इ. साहित्य-अध्यापनविषयक विविध भूमिकांचा परिचय ई. अध्यापनाच्या विविध पद्धती व माध्यमे	१५	०१
२.	अ. भाषा आणि साहित्य-अध्यापनाची पूर्वतयारी व कौशल्ये आ. अध्यापन आणि मूल्यमापन तंत्रे	१५	०१
३.	पदवी व पदव्युत्तर स्तरावरील भाषा आणि साहित्य-अध्यापन : अ. साहित्यप्रकारांचे अध्यापन आ. वाङ्मयीन संहितांचे अध्यापन इ. वाङ्मयेतिहासाचे अध्यापन ई. साहित्यसिद्धांत व समीक्षेचे अध्यापन उ. भाषा-साहित्याचे अध्यापन व संशोधन	३०	०२

संदर्भ ग्रंथ :

१. दावतर, वसंत : मराठीचे शिक्षण, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई, २००१.
२. नाईकवाडे राजेंद्र : मराठी अध्यापनाची विचारसूत्रे, विजय प्रकाशन, नागपूर, द्वि. आ., २०२०.
३. पुंडे, द. दि./ गिंडे, वा. पु. वाङ्मयाचे अध्यापन,
४. मंचरकर, र. बा. : वाङ्मयाचे महाविद्यालयीन अध्यापन, सौरभ प्रकाशन, कोल्हापूर, १९८७.
५. NCERT, School Education in India – Present Status and Future Needs, New Delhi.
६. NCERT, Teacher and Education in Emerging India Society, New Delhi.
७. Richards Jack & Rodgers T.S. : Approaches and Methods in Language Teaching, Cambridge University Press, 1995.
८. Widdowson, H. G. Stylistics and the Teaching of Literature, Harlow, 1975.